

MIRAI EMINESCU

LĂMURIRI PENTRU VIAȚA ȘI OPERA LUI EMINESCU

REDACTATE CU CONCURSUL LUI

GH. BOGDAN-DUICĂ

DE

LECA MORARIU

ARON PUMNUL

CUPRINSUL:

Gh. Bogdan-Duică :	Burăh și Eminescu.
C. Manolache :	Un „eminescolog” autentic : d. G. Călinescu. —
Gh. Bogdan-Duică :	Notiță d. Fani Tardini.
D. Murărașu :	M. Eminescu, Cultură și știință.
Victor Morariu :	„Luceafărul” în nemțește.
Gh. Bogdan-Duică :	Eufrosina Popescu și Eminescu.
Șt. Șoimescu :	În marginea unor critici.
T. Balan :	Trupa Fani Tardini în Bucovina.
Leca Morariu :	Eminescu la... Techirghiol.
I. E. Torouțiu :	Chibici-Râvneanu către Slavici (1886) Colo (??) către Slavici (1884). — Scrisori inedite.
C. Manolache :	Statuia lui Eminescu la Iași.

MULTE ȘI MĂRUNTE

de Gh. Bogdan-Duică și Leca Morariu

MIRAI EMINESCU

LĂMURIRI PENTRU VIAȚA ȘI OPERA LUI EMINESCU

Redactate cu concursul lui

G. H. BOGDAN-DUICĂ

DE

LECA MORARIU

BURĂH ȘI EMINESCU

Burăh este, adevărat... *a fost*, un scriitor român. A făcut prostia să scrie contra lui T. Maiorescu, M. Eminescu și I. Slavici. Deși era patriot, chiar șovinist, lumea l-a uitat; pe T. Maiorescu, pe M. Eminescu și pe I. Slavici, însă, nu. Eu, aici, de literatura lui Burăh-Missail nu mă ocup. Dar asasinatul moral ce-l plănuise și acest — așa-i ziseră — Jidan românizat este parte din biografia lui Eminescu, deci, iată partea.

Manuscriptul academic 2256, f. 50 v. ; versuri de Eminescu :

Numai pre el, doritul de liniște, va să-l rețină
Zeul cel minunat *Misail*, să-l pue la dubă'n
Peștera cea boltită la izvoarele feruginoase,
Misailă Kyklopul cel crunt din neamul lui Nuhăm,
Peștera cea boltită din Văcărești pregătindu-i.
În rotitoare plinire de vremei trei ani se trecură,
Totuși el de mânia Kyklopului pace nu are.
Două popoare întregi, arieni cu semitice nasuri,
Bucureșteni compuși din Bulgari cu mintea isteță
Îl urmăresc pe-Odiseu, pe omul de-o samă cu zeii.

Versurile acestea au fost scrise după 10/22 Martie 1877, când Titu Maiorescu fusese dat în judecată de-odată cu foștii săi colegi-miniștri conservatori. Comisia de judecată se alcătuisese așa : Andrei Vizanti (mai târziu un defraudator ticălos, fugit la America), G. Missail, Emil Costinescu (ministru), Nicolae Flea (ministru). Printre capetele de acuză era și „ri-

sipa" cu niște bănișori dați pentru studii, — lui I. Slavici și lui M. Eminescu, studenți.

Eminescu nu-și vârsă focul numai în citații hexametri (fără valoare literară), ci în a. 1878 publică în *Timpul*, n-rul 267, biografia lui George Missail, un poligraf frazeologic, despre care astăzi nimeni nu mai știe cine a fost. Dar este bine că, pentru cunoașterea moralității vremurilor, să se știe exact cine a fost și acest dușman al lui Eminescu. Deaceea reproducem biografia din *Timpul*.

DEPUTATUL AVRAM BURĂH

Cine este cel mai fierbinte apărător al românismului ? Jupân *Avram sin Moişe*.

Cine este cel mai nepot dintre toți nepoții divului Traian ? Jupânul *Avram sin Moişe Leiba*.

Cine a făcut rechizitorul și actele de acuzare împotriva miniștrilor conservatori români ! Jupân *Avram sin Moişe Leiba Roșu sin Dreicop Burăh*.

Și ce este și cine acest jupân *Avram Burăh* ? Deputat radical sub pseudonumele *George Misail*.

Iată în adevăr următoarea interesantă notiță biografică, pe care am mai publicat-o și acum o lună după un ziar din Iași :

Domnule redactor,

Ca să puteți avea lumină despre nașterea și creșterea d-lui *Misail*, vă voi descrie cele următoare, despre care am exactă știință ca conșcolar ce am fost cu d-lui.

În anul 1837, când pe atunci se numia *Avram Burăh*, cu ochii încrucișați *) am avut ocaziune, ca mahalagiū, de a merge împreună la un *Heder* (școală de băieți), la *belferul* (dascălul) *Moişe Feleșter*, unde am început a învăța *himeș* (Biblia).

D. *Avram Burăh*, acum *Misail*, s'a născut în Roman, la anul 1832, făcându-i-se operațiunea *Brismila* de către psaltul *Leizer Mendel*.

*) Deaceea Em. l-a numit *Kyklopul* ! — Gh. B.-D.

Dumnealui este născut din tatăl *Moișe Leiba Roșu* și din muma *Ana Riva*, născută *Manea Rugea*; și a fost unic fiu la părinți.

Surorile mummii sale, cu domiciliul în Roman, se numesc una *Hene* și alta *Ghitla*; fiii lor, ce trăiesc în Roman, se numesc *Moise* și *Lipe*, supranumiți *Cocoși*; mai au și un frate la București, ce se numește *Altăr Mărunțișarul*.

În anul 1838, în luna Iulie, când tatăl său, *Moise Leiba*, ca negustor talpalar (tăbăcar) s'a fost dus la iarmarocul de Sfântul Ilie, în târgul Folticeni, atunci, în noaptea de *Tișebot* (post de 24 ore), muma sa *Ana Riva*, prin concursul d-lui *Ienache Misail*, fost pe atunci polițmaistru în Roman, cu care s'a amoretat, a fugit la moș'a *Trifești*, în apropiere de Roman, unde s'a botezat; și apoi a furat din școală pe unicul ei fiu, *Avram Burăh*, ducându-se cu el la târgul Tecuciu, unde au trăit cu d. *Ienache Misail*.

Băiatul însă, *Avram Burăh*, s'a opus, n'a primit botezul, ținându-se de învățătura belferului, rămasă în memoria sa mult timp.

De atunci n'a mai avut ocaziune a se mai întâlni cu tatăl său până în anul 1855 sau 1857, când d. *Avram Burăh*, acum *Misail*, era ca cinovnic al ministerului de justiție din Iași. A făcut atuncea revizie în arhiva tribunalului de Roman și în acest oraș a găsit pe advăratul său părinte, *Moise Leiba*, în mizerie, în calitate de otelier și după cum zice proverbul: Sângele apă nu se face, l-a ajutat cu câțiva galbeni, asigurându-l să nu se îngrijească, căci el, *Avram Burăh*, *nu este botezat*; și la masa cea mare, în lumea viitoare, vor mânca amândoi din *Leviatan* și *Șorobor*.

Domnule redactor, primiți, vă rog, deocamdată aceste câteva rânduri, pe care cred că veți binevoi a le publica, etc.

Al d-voastre

I. SODESCU din Roman.

Timpul comentează :

„La această prețioasă notiță biografică n'am primit, de când am publicat-o și până astăzi, *) nici-o desmîntire sau în-

*) Astăzi era Marți 5 Dec. 1878. — Gh. B.-D.

tâmpinare. Prin urmare datele din cuprinsul ei rămân adevărate, deoarece partea interesată nu caută să le restorane...

Care va să zică în Camera românească, înainte chiar de tratatul dela Berlin, ne-a învrednicit Iehova să vedem și un român cu cusur pe banca de deputat... Noi... așteptăm... acte, prin care să dovedească : că dumnealui s'a fost lepădat de *Himeș*, ce-a învățat-o la belferul *Moișe Feleșler*, că, măcar că nu mai e leac, îi pare rău de ce i-a făcut psaltul *Leizer Mendel* și că, pentru a fi nepot al lui Traian și deputat radical, a renunțat la tacâmul cu care l-o fi așteptând la masa vecinică venerabilul său părinte *Moișe Roșu sin Dreiscop Burăh Leiba* ! (Comentar neiscălit; deci răspunde redacția).

[Dar cine va fi fost, (după *Timpul* bine-documentatul) I. Sodescu ? *].

p. conf. Gh. Bogdan-Duică

UN „EMINESCOLOG” AUTENTIC: d-l G. CĂLINESCU

Prin buletinul „Mihai Eminescu”, redactat de d-l Leca Morariu cu atâta serioasă grijă pentru tot ce poate întregi personalitatea marelui poet, subsemnatul, pe lângă recunoașterea unor merite pentru „Viața lui Mihai Eminescu” a d-lui Călinescu, am adus și câteva imputări precise, obiective, cu citate din cartea d-sale.

D-l Călinescu trebuia să se aștepte ca pe lângă laudele, atât de bine organizate, ce i s'au adus, să primească și unele observații critice, din convingerea pe care scriitorul trebuie să și-o formeze, că nici o creație pe lume nu e perfectă, chiar atunci când autorul ei s'ar numi G. Călinescu.

Nimeni nu poate fi judecător în propria sa cauză. Cu atât mai mult, nimeni nu poate opri judecata altora într'o cauză publică, așa cum e o carte de această natură. Totuși d-l Călinescu încingând spada de celuloid, s'a pus de-a curmezișul potecilor

*) G. Misail a murit în a. 1906. S'a spus atunci că s'ar fi născut în Trifești, jud. Roman. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, 1906, n-rii 236 și 237. O cercetare la Trifești ar fi de folos.

critice, gata să dea. Și a început să dea cu acea prețiozitate molierescă, atât de caracteristică superficialității.

Așteptam și eu un răspuns, poate nu chiar de-a dreptul dela d-sa, pentru binecuvântatul motiv de mai sus, și așteptam să mi se răstoarne imputările, cu argumente și considerații cel puțin tot atât de academice. Biograful însă, fandându-se în gol, alunecă și cade pe panta unei suburbii, care coboară direct în „Caragiale”. Și anume luându-mă (vocabular propriu sieși) cu: „ilustru, bărbat isteț, strașnic bărbat, pudic și moral”, etc., d-sa nu reușește să răspundă la nici una din acușările ce i-am adus despre : ignorarea superiorității intelectuale și morale — lato sensu — ale poetului, scoborîri injurioase pentru ființa și creația operei lui, contraziceri etc. La drept vorbind, d-sa încearcă a răspunde doar la două din ele, dar în ce chip ?

Mai întâi, își pune în fruntea articolului din „România Literară” o auto-poză, în care se arată plin de sine și trăgând pela coada ochiului cu o încrutare, ce i se și șade.

Apoi cearcă să se reabiliteze în chestia „ticăloșiei” lui Eminescu, relativă la scaunele dela Universitatea din Iași, pe care, în opul său, d-sa o narează categoric la afirmativ, și făcând din ochi, mă ia la o parte : fugi, nene, că am glumit, sau după cuvintele sale : „*imi însușesc numai retoric și ironic opinia burgheză...*”.

La drept vorbind, n'avea nici un rost opinia *burgheză* într-o carte serioasă și obiectivă, pios-obiectivă; dar ironia, chiar când ea are loc, ori ce om cunoscător al scrisului știe cum să construiască și să puncteze fraza, astfel ca ironia să apară, să se întrezărească. Cine citește însă la pagina respectivă vede că „ticăloșia” este cu totul afirmativă, fără nici un pic de ironie.

Evident, dacă s'ar mai fi găsit undeva, în cartea d-lui Călinescu, vre-o frază cu dublu sens, cu vre-o subtilitate, s'ar fi putut deduce că d-l Călinescu, având oroare de asemenea expresii la adresa poetului nostru, le exprimă doar cu indignare. Dar eminescologul nostru excelează în afirmațiuni de acelaș fel, unele brutale, sau cu totul nedelicate, și chiar plate. E de ajuns a cita comparația lui Eminescu cu *harmasarul ce paște acolo unde se... necurățește*, sau încă mai de-adreptul afirmația

pe care o face despre Creangă și Eminescu, că „*ființa lor toată aspiră ca pielea groasă a mascurului, întoarcerea în noroi*”.

Epoca prezentă a scrisului juvenil se caracterizează printr-un „arghezianism” epidemic. Decât, când cineva n’are talentul d-lui Arghezi, de-a strecura grosolănia alături de rafinării stilistice inegalate, ciupește doar scatologia.

De un astfel de arghezianism suferă și d-l Călinescu și nu-și dă seama de partea cui se întoarce „*pielea groasă a mascurului*” când o atribue „*Luceafărului*”.

A doua tentativă de răspuns, încă mai șubredă, este asupra „ineptiei” lui Eminescu, calificativ ce d-sa îl dă poetului cu prilejul renunțării acestuia, de a mai studia oficial niște manuscrise istorice dela Königsberg.

E caracteristică la d-l Călinescu ignorarea valorii lingvistice a cuvintelor și a formei lor acceptate de uzul literar.

(Intr’un loc comite și acest nepermis solecism pedant : „să-l tăcem”).

Biograful voind să arăte că știe origina etimologică a cuvântului „ineptie”, zice că l-a scris așa, fiindcă ineptie vine dela *in* + *aptus*. Iată cum plasează acest cuvânt d-l Călinescu, atunci când voeste să-și documenteze valoarea lui, afirmând că Eminescu încearcă :

„...să ne convingă că renunțarea sa este un scrupul, un act de înaltă demnitate profesională, în vreme ce este numai o *ineptie*” (sublinierea nu e a d-sale).

Să zicem pentru moment, că apărarea d-lui Călinescu, în ce privește sensul ineptiei (*in* + *aptus* = neapt), ar fi plauzibilă, în înțelesul că Eminescu nu era *destoinic*, nu era *pregătit*, pentru studiul documentelor ! În acest caz însuși, biograful face o afirmare injustă și o ofensă postumă împotriva poetului: *injustă*, fiindcă Eminescu nu era lipsit de un asemenea discernământ, cum ne-o atestă alți biografi mai comeptenți, și *ofensatoare*, fiindcă nu crede în serioasa și așa de luminoasa justificare a poetului însuși, care scrie despre aceasta că :

„*E altceva a face cercetări pentru sine însuși, care greșite chiar fiind, nu au nici un caracter oficial, și altceva când, ca reprezentant (cel puțin a peu près) al unui guvern, cercetezi cu toată responsabilitatea morală (auzi, D-le Căline-*

scu ?) *documente vechi, de a căror autenticitate și analiză arhaică atârnă tranșarea unei cestiuni de politică milităntă poate*" (sublinierea e a noastră).

Va să zică Eminescu, departe de a-și vedea vre-o *neaptitudine*, renunță a mai face acele cercetări, dintr'un sentiment de înalt patriotism (care la el mergea până aproape de șovinism), acela de a-și cruța patria de eventuale conflicte politice interne și mai ales externe. Acest superior scrupul moral capătă în ochii d-lui Călinescu aspect de „inepție”.

Dar, ziceam că biografului îi scapă valoarea literară a cuvintelor. Se știe de ori ce licean că toate cuvintele au, mai ales în operele științifice, o singură noțiune : cea adoptată de lexicul limbei. Și chiar atunci când un cuvânt a însemnat una la origina lui, și alta în cea românească de azi, orice scriitor serios îl evită, și pune în loc un sinonim, care să dea ideii adevăratul ei înțeles. Dar „inepție” nu este utilizat astăzi de nimeni, afară de d-l Călinescu, decât în înțelesul lui scoborît : de „netrebnicie” sau „neghiobie”. Acesta trebuie s'o știe d-sa cu atât mai mult cu cât îl alătura... unui geniu.

Căci a admite concepția d-lui Călinescu despre utilizarea cuvintelor, așa, oricum, ar fi să ajungem la rezultate cu totul paradoxale. Iată două exemple :

Etimologicește cuvântul „*nebun*” înseamnă „*nu e bun*”, dar sensul lexical este „*smintit*”. Deci s'ar putea spune foarte bine cuiva că el, ca scriitor, *nu e bun*, dar dacă i s'ar spune că e *nebun*, oare ar fi acelaș lucru, d-le Călinescu ? La fel cu cuvântul *netot*. Și acesta, ca etimologie, este *ne + tot*, adică *neîntreg*; dar în vocabularul românesc *netotul*, este pur și simplu *dobiloc*, *tâmpit*. Ca atare poți spune foarte bine că efortul cutărui scriitor nu este un *tot* sintetic, dar s'ar putea spune, d-le Călinescu, că el apare ca *netot* ?

Exact la fel, în fondul și forma ei, e chestia cu „inepția”. Asta e bine să se știe, mai ales când se vorbește de Eminescu, și ca atare d-l Călinescu comite *cel puțin* o inadvertență de limbă, când utilizează „inepția” în calificarea lui Eminescu.

Și deci să-mi dea voe biograful ca atunci când mă face „istet” în mod pejorativ, eu să-mi însușesc epitetul meliorativ.

Dar d-sa îmi atribue, din autopoza sa, și epitetul de „*bărbat pudic și moral*”. Nici aici nu văd ironia și, în ce mă privește, îi confirm că din aceasta eu mi-am făurit o năzuință de viață, și i-aș recomanda-o d-sale, îndeosebi.

Pudic și moral, — în speță —, fiindcă eu din viața și opera lui Eminescu, pe care de mult o cunoaștem în lumina adevărului istoric, mi-am făcut, cu pietate, icoană de închinat, nu trambolină de sărit...

Pudic și moral, pentru că — drept consecință, — eu am privit la Eminescu, totdeauna *în sus* și nu mi-aș fi îngăduit să-l măsoar *de sus* în jos, și să mă opresc la tălpile încălțămintelor lui „mucedu”... Nu știu de ce, dar asta nici nu m'a prea interesat, când am vrut să pătrund în spiritul vieții sale. .

Iar când am cetit definiția d-lui Călinescu asupra „eminescologiei”, că „*Eminescologul este, ori cu desăvârșire incult, ori de-o incomprehensibilitate feroasă*”... „mărturisesc că abia atunci am înțeles de-a binelea adevărata valoare a cărții d-lui Călinescu despre „Viața lui Eminescu”.

C. Manolache

NOTIȚĂ DESPRE FANY TARDINI

(1865)

F. Tardini este în viața lui Eminescu o determinantă de clasa întâia. Tot ce-o privește 'n anii 1864—66 — îl privește și pe el, indirect.

Intr'o *Familie* din a. 1865, cu copertele păstrate, găsim despre ea știrile ce urmează :

Correspondența din Brașov, unde Fany juca a *doua* oară, unde fusese și 'n 1864, arată (la p. 43—44) cu data 20 Iunie st. n. că jocul a 'nceput în 8 Iunie (27 Mai) ; și aiurea se spune că a terminat în 18 Iulie (pagina 2 a copertei la nr-ul 5) ; a terminat cu piesa *Mihul* de N. Istrati. (S'a jucat, deci, 40 de zile!).

Cu Fany erau d-nii Evolschi, Vlădicescu, **Sachelarie**, Constantinescu, Romanescu, Lacea, Chirimescu ; d-nele Dimi-trescu și Albescu.

Coperta nr.-lui 6 scrie (din 6/21 Iunie) la p. 2 că s'a jucat *Ștefan cel mare* (= *Mihul*) a doua oară, *Idiotul*, *Herșcu* și *Chir Zuliaridi*; și că trupa va merge la Lugoj (p. 4 a copertei). Lugojul o aștepta pe Fany, să-i dea și lui pe *Radu Calomfirescu* și pe *Mihul. Fany*, ar fi dat 20 de reprezentații, cerând câte 100 florini de seară. Dar din mergerea la Lugoj nu s'a ales nimic.

Fany fusese însă, la Cernăuți; 2/14 Noemvrie 1864 — 9/21 Martie 1865. Intre Cernăuți și Brașov trecuseră vre-o două luni și ceva! Sbierea spune că la Cernăuți a dat „preste 58 de spectacole”, dar că șase afișe-i lipseau¹⁾. Poate că lipsa se întregește din lista pieselor dela Brașov, care s'au publicat în aceeași *Familie*, nr.-ul 7, p. 92. Le copiez în ordinea *Fam. liei*:

1. Lupta damelor, c(omedie) 3 a(cte); traducere de D. Ghislean.
2. Un poet romantic, proverb 1 a. (Millo).
3. Princesa Orientului vodevil, 2 a.
4. Radu Calomfirescu dr(amă) 5 a.; de I. Dimitrescu.
5. Nobleta cumpărată, c. 2 a.; tr. din l. franceză de A. Manole.
6. Marcu Bocioni, dr. elină, 3 a.
7. Corbul român, c. 1 a. (Alecsandri).
8. Florin și Florica, c. 2 a. (Alecsandri).
9. Dreptatea lui Mîrcea, dr. 4 a.; de Stăncescu.
10. Noptile riului Sena, dr. 5 a.; din l. fr., de Voinescu.
11. Un țeran la masa boerească, c. 1 a. (Alecsandri).
12. Herșcu boccegiul. (Alecsandri).
13. Umbra lui Traian și Mihai eroul. Tablou 1 a.
- 14. Idiotul și suteranele din Eilberg, dr. 5 a. și 2 tablouri; din l. fr. de S. Mihăilescu.
15. Chiar Zuliaridi. (Alecsandri).
16. O partidă de concină; 2 a. (Alecsandri).
17. Cine vrea poate, vodevil, 2 a.; din l. fr.
18. Gelosul sau Maria Rosa, dr. 5 a.; din l. fr. tr. de Caminschi.
19. Fata pândarului, c. 3 a.; de I. Dimitrescu.
20. Mănăstirea de Castro, dr. 5 a. și 2 tablouri; traducere de Fani Tardini.
21. Resbelul lui Ștefan cel mare, pagină istorică. 3 a.; de Istrati.

Ar fi 21 de piese în 40 de zile!

La p. 43/44 se înseamnă și faptul că mare ajutor i-a dat Fanyi un neguțător mare, I. B. Popp, din Brașov.

p. conf. Gh. Bogdan-Duică

1) *Familia Sbiera*, p. 190.

M. EMINESCU

CULTURĂ ȘI ȘTIINȚĂ

Manuscrisele lui Eminescu cuprind multe însemnări în limba germană și română din epoca studiilor în străinătate. În afară de notițele care ne arată la Eminescu sânguința de-a-și însuși cât mai întinse și variate cunoștințe de filosofie, filologie și istorie, găsim în aceleași manuscrise mărunte studii și observații personale, care ne pun în evidență dorința lui de-a ajunge la clarificarea unor probleme spirituale. Studiul Cultură și Știință discută problema raportului culturii cu știința, morala și estetica.

Înainte de a-l scrie, Eminescu și-a notat în caielele sale reflecțiile care-i frământau min'ea și o parte din ele ni s'a păstrat în Ms. Ac. Rom. 2258 ff. 182 — 185 și 187. De aci câteva reflecții au trecut numai cu mici prefaceri formale în corpul studiului pe care-l publicăm în întregime după ms. 2255 ff. 209 — 241. Foile lucrării sunt amestecate în ms. Academiei, dar aci le reproducem în ordinea lor logică, menționăm însă și paginarea de la Academie, spre a înlăni eventualele cercetări viitoare ale celor preocupați de dezvoltarea intelectuală a lui Eminescu.

După ontografie și limba împestrită cu ardelenisme și latinisme care amintesc pe acelea din articolele publicate în Federațiunea la 1870, manuscrisul lui Eminescu aparține epocii de studii dela Viena; el ne arată spiritul înclinat spre meditații filosofice al poetului și curentele de gândire care-l atrăgeau pe acesta la vârsta de 20 de ani.

Cultură și Știință e o succintă schițare de probleme mai mult decât o aprofundare a chestiunii culturii în toată complexitatea ei.

Eminescu distinge mai întâi cultura unei colectivități ca sumă a întregii vieți spirituale, de cultura individuală, și pe aceasta din urmă numai o cercetează în elementele ei caracteristice, procedând la stabilirea unor antiteze între cultură și știință, moralitate și simț al frumosului. Eminescu arată că scopul culturii e în esență individual, e mărginit la ființa cuiva, independent de societate, în vreme ce știința are existența ei o-

biectivă în afară de indivizi luați fiecare în parte. Totuși între cultură și știință e un strâns raport, căci cuprinsul activității spirituale a omului cult e luat tocmai din știință și arte; știința și artele desvăluiesc spiritul național și prin urmare și individul cult, oricât de individual ar fi scopul culturii, exprimă stadiul spiritului național.

Om al unei epoci dominate în toate domeniile de noțiunea individului personalitate, Eminescu cercetează numai problema culturii individuale, amintește însă raporturile acesteia cu colectivitatea. Cultura însă implică nu numai un grad de dezvoltare a inteligenței și o înălțare spirituală, ci și un progres al însușirilor morale și estetice. Cunoașterea artei e o parte din cultură, căci arta preface personalitatea. Dar suprema valoare o constituie moralitatea, spre care cultura intelectuală și artistică sunt simple etape. Pentru Eminescu frumusețea morală împlinește chemarea noastră ca oameni. Acea ce el numește frumusețea vieții cuprinde în componență cultură, simț estetic și frumusețe morală. Elementele intelectuale, etice și estetice se întrepătrund și realizează suprema etapă pe care o poate atinge cineva devenind un suflet frumos. Indreptarea omului spre cultivarea frumosului artistic nu duce la împlinirea destinului nostru ca oameni, oricât de nobile ar fi artele. Alături de o estetică a artelor e nevoie de o estetică a vieții care-ar putea exercita o puternică influență morală și ar duce pe om la atingerea idealului. Iată câteva numai din problemele discutate de Eminescu.

În paginile studiului se străvăd ideile lui Schiller în ce privește sufletul frumos și raportul între frumos și moral, apar vădit gândurile lui Schleiermacher după care estetica e o știință etică, dar mai cu seamă se vede influența filosofiei lui Herbart dominată de ideea că moralitatea e cel mai înalt scop al omului. Că a fost influențat mai cu seamă de Herbart, Eminescu ne-o mărturisește singur într-o scrisoare de mai târziu adresată lui Maiorescu, și că influența s'a menținut o bucată de vreme nu-i de mirare, dacă ne gândim că unul din profesorii frecențați în cursul celor trei semestre de studii este herbartianul Zimmermann. De sigur că și la cursurile acestuia Eminescu a cunoscut idei pe care avea să le afle și'n o lucrare a profesorului și care se apropie de acele desvoltate în Cultură și Știință. În adevăr în

Allgemeine Aestetik se găsesc nu numai pagini închinat frumosului și rolului lui social, raportului între frumos, virtute, moralitate și conveniență, dar și discutarea problemei unei estetice practice în sensul gândurilor de mai de mult ale lui Schiller, cu răsfrângere asupra educației umanității.

De sigur chestiunile sunt tratate prea sumar, delimitarea disciplinelor este neprecisă, în special în ce privește estetica, e la Eminescu o întrepătrundere a esteticului cu eticul, totuși pentru cunoașterea vieții spirituale și morale a lui Eminescu studiul Cultură și Știință își are însemnătatea lui și cu nădejdea că aducem o reală contribuție la lămurirea biografiei intelectuale a poetului, îl scoatem din umbra bibliotecii și-l prezintăm publicului cercetător.

D. Murărașu

CULTURĂ ȘI ȘTIINȚĂ

Fol. 209.

Fiecare om cult va avea în fiecare caz singuratec o judecată determinată ba chiar justă asupra împrejurărei: dacă cutare sau cutare îi este asemenea lui sau trebuiește numărat între cei neculți, dacă cutare sau cutare faptă e demnă ori nedemnă de un om cult; ba mai fiecine va fi atât de încrezut de-a da o sentință decizivă și promptă până și asupra gradului și a valorii culturai altuia. — Dacă însă s'ar suleva chestiunea că ce e cultura? atunci uşor s'ar putea întâmpla să rezulte ¹⁾ nu vrem să zicem o perplexitate oarecare dar de sigur că ocaziunea unei întrevorbiri mai lungi; am fi aplecați de-a admite o determinare sau alta, siliți de-a renunța la altele, diferite momente s'ar prezenta și-ar dispărea, până ce-am putea coji simburile noțiunei din variata lui aplicare în viață, în scurt, ar fi de nevoie o cercetare anume, pentru a recunoaște în ființa sa internă, ceea ce socotem că am știut, ceea ce-am știut chiar în aplicare. Va fi așadar multora binevenită încercarea de-a găsi câteva puncte de vedere conducătoare pentru această cercetare.

Ce este cultura? Pe țeran, pe lucrător, pe meseriaș îi numim neculți! lor le lipsește orce îngrijire a spiritului, orce ridicare de-

1) Eminescu scrie întâi: „să se prezinte”.

asupra terenului vieții materiale. Însă care specie de cultură a spiritului îl face pe om cult? Vorbim de cercuri culte; într'acestea se gherează, se gustă, se discută — se cultivă arte și științe. Artă și știință — sunt ele celea ce constituiesc cultura. Nu necondiționat; acest om e foarte învățat și cu toate astea îi lipsește — cultura; dimpotrivă iar pe cutare meseriaș care nici profesă nici cunoaște vro știință, nici se 'ndeletnicește nici cultivă vro artă, ba chiar pe cutare or cutare țeran îl putem numi cult în felul său. — De la femei pretindem cu deosebire cultură; însă ocupațiunea lor cu științele li apare bărbaților cel puțin netrebuincioasă, adesea neamăsurată și în genere — neplăcută.

Fol. 210.

Învățători sătești și de școale populare se luptă adesea cu zel și în van, o ajung însă prea rar de-a aparține sau de-a fi numărați măcar între cei culți; odinioară — cu deosebire în începutul secolului nostru și de la timpul de 'nflorire a literaturii naționale încoia a fost ades multă vorbă despre o cultură a inimei; astăzi se vorbește puțin despre ea; numai la acele amice din provincie ale lui Schiller, care prin lux francez și romane engleze își câștigă pretențiunea de-a trece de culte, ea servă ca o mângâiere când au nenorocirea părută, de-a se mărita după un bărbat bogat însă necult; atunci toate defectele lui [sunt învăluite] cu mantaua — culteii de inimă; prevenind la temuta condolență a companioanelor copilăriei cu fraza: însă el are multă cultură de inimă.

Dacă e să atingem și momentul istoric, pentru a fixa mai precis punctul de 'ntrebare, vom nota chiar de 'ndată, cumcă noțiunea culteii în sens restrins, peste tot nu este încă foarte veche; cumcă ea în însemnătatea ei *specifică*, în care-i cugetată la noi, nu pare a exista la alte națiuni ca o noțiune *unitară*, fiindcă în toate limbele mai nouă lipsește o vorbă congruentă pentru semnificarea sa; elementele sale ni se prezintă ici altfel amestecate de cumu-s dincolo, și conțin când mai mult când mai puțin de cât ceea ce exprimă vorba noastră; sigur este însă că popoarele cele vechi — și cele clasice — nici au cunoscut-o, nici au întrebuițat-o, că lor le-au lipsit noțiunea și cuvântul, în mare parte și obiectul.

Noțiunea apare pe deoparte atât de îngust mărginită și determinată în sine, pe cât e de nemărginită și de ilimitată e pe de altă partea aplicațiunea ei. Rezolvarea întrebăriei noastre trebuie să fie așa dar posibilă; și ea o și este în faptă, dacă îndreptăm întrebarea

la aceea, că ce determinațiuni sunt în noțiunea culturii, din ce elemente constă ea cari la despărțirea sau împărțirea lor mai sunt susceptibile și de o deosebită aplicațiune. La aceasta se înțelege de sine, cumcă noțiunea sau bine zis vorba e p'ici pe colea și rău întrebuințată în conversațiune, sau în unele cazuri e întrebuințată metaforic și că dar nici noi n'o vom || urmări-o pân' acolo, ca să fie recunoscută în toate combinările în care ar fi posibil ca să obvie; însă cumcă toate acestea nu pot opri de-a cerceta noțiunea cea adevărată în cuprinsul deplin al însemnării sale proprii. Merită a fi relevat expres, cumcă se vorbește și despre cultura unui popor; aici însă vorba are o însemnătate cu totul alta, de cât dacă e vorba de cultura în sens propriu și strict al unui om singuratec. Cumcă Romanii și Grecii se țin de națiunile culte, n'a vrea nimenea să ni-o dispute. Intre cultura unui popor pricepem suma întregii sale vieți spirituale, aspirațiunile și făptuirile sale în artă și știință, moravurile și obicinuițele sale, și gradul de cultură al poporului se măsură parte după numărul și valoarea produselor vieții spirituale și a toatei activități interne, parte după numărul aproximativ a tuturor acelor, cari au dat naștere acestor produse și al acelor cari au merite întru producerea și conservarea culturii publice. Individele acestea însă, pe cari-i reprezintă cultura publică generală și cari-au contribuit la ea, nu sunt ei înșii oameni culți în sens strict; ei au fost învățați, artiști, legislatori, oameni de stat, însă *nu numai și nu întotdeauna* oameni culți; așadar în privirea acestor opere și manifestațiuni a culturii noțiunea ei e cu totul diferită, cându-i de popor vorba și cându-i de oamenii singulari. Și mai esential e, că cultura publică sau națională consistă din niște elemente foarte importante, cari nu sunt opera oamenilor singurateci ci-s comune absolut tuturor; acestea-s elemente ale spiritului poporului, pe care comparându-l cu alte spirite ale popoarelor, îl numim cult, precum sunt de ex. moravuri, religiuni, maniera de-a privi lumea, și în deosebi limba care-i *oglindea tuturor acestora*; un popor poate poseda o limbă foarte dezvoltată, *cultă în sensul cel mai nalt*; ea va fi semnul și testimoniul cumcă națiunea e cultă; însă cel cult și cel necult, cel ce stie mai puțin și cel mai învățat vorbesc aceeași limbă, atât e de diferită cultura cu privire la un popor și la un individ.

Vol. 212. Moravurile unei națiuni pot, ca expresiune a individualității naționale și în comparațiune cu altele, să fie culte, însă omul sin-

gular, care exercită aceste moravuri, nu demonstrează prin asta încă cultură, ci numai morigeritate, civilitate.

Unui spirit poporal sau unui popor i se pot atribui așa dar toate semnele caracteristice ale culturii, cari vor rezulta în decursul studiului nostru, fără din aceasta să urmeze cumva, cum că indivizii singulari ai acestui popor sunt într'adevăr oameni culți.

Studiul nostru se îndreaptă exclusiv asupra culturii individuale sau a aceleia care-i numită astfel în sens restrins și propriu.

Cuprinsul și esența culturii nu e simplă, sunt mai multe și deosebite elemente, cari la un loc luate constituiesc și esauiază întreaga noțiune. Aceste mai multe elemente aparțin chiar la diferite sfere ale vieții spirituale, și abstrăgând, dacă aceste sfere deosebite sau cel puțin elementele acelea s'ar lăsa reduse la unul singur și derivate din ele, totuși studiul nostru va câștiga în claritate, dacă le vom orândui cu privire la acea deosebire, și dacă vom aduce la dezvoltare fiecare din acele elemente după sfera deosebită căreia-i aparține. *Cultură* se numește înainte de toate anumită stare și grad de dezvoltare al *inteligenței*, o specie anumită de ridicare a spiritului asupra manierei lui de-a privi natura și viața primară și câștigată fără cultivare educativă, o împlere a sufletului cu așa fel de obiecte ale cunoștinței, care trec peste trebuințele vieții cele nemijlocite și naturale. Astea sunt însă determinațiuni generale, cari au valoare pentru orice gen de viață spirituală în sens mai nalt; care grad și stare a inteligenței însă e acela, pe care-l numim cultură, care specie de ridicare și împlere a spiritului e de priceput || sub aceasta, astea toate le vom clarifica *mai* bine, dacă le vom studia în deosebirea și antiteza lor cu alte soiuri ²⁾ ale vieții spirituale și ale dezvoltării inteligenței, și în deosebi cu a *științei*.—După aceea noțiunea culturii mai înșamnă și un mod anumit al acțiunii, conduitei și-a manierelor; cu deosebire cerem de la un om cult împlinirea celora, ce pretinde moralitatea de la *om*, cultura e privită ca un izvor deosebit al moralității și ca un motiv propriu al simțemintelor (convincțiunilor), tot odată însă ea cere multe în privirea împlinirii chemărilor noastre omenești, cari sunt străine sau indiferente pentru etica și religiozitatea pură. Acest al doilea element al culturii se va putea caracteriza mai bine prin despărțirea lui de elementul moralității.

2) Eminescu scrie întâi: „specii”.

În fine cultura mai conține încă un raport și o îmbinare deosebit de intimă cu frumusețea; la fiecare om cult nu presupunem numai o resimțire tare și agilă a frumuseței ci și o reprezentare relativă a acesteia, se cere cel puțin expres, ca în și pe el să nu se prezinte nimic nefrumos, ba și împrejurul lui să nu fie nimic, care să vateme simțul estetic. Întrucât și pentru că estetica vine la aplicare nu numai cu privire la artă, ci tocmai atâta ba mai mult încă cu privire la frumuseța naturală a vieții și a simțimentelor, vom avea să 'ndreptăm privirea noastră asupra culturei în legătura ei cu simțul frumosului.

Întreg studiul nostru se împarte și orânduiește astfel, încât vom avea de dezvoltat:

Cu privire la inteligență antiteza între cultură și știință.

Cu privire la activitatea practică antiteza între cultură și moralitate.

Fol. 214.

În fine cu privire la estetica vieții legătura între cultură și simțul frumosului ³⁾.

Fol. 215.

Antiteza dintre cultură și știință se prezintă mai hotărât și mai clar în deosebirea scopurilor lor. Inceputul studiului nostru din acest punct de vedere e justificat cu atât mai mult, cu cât va trebui ca din scop să urmeze orce altă determinațiune. Scopul culturei e în esență *individual*, el se împlinește pe deplin și exclusiv înăuntrul individului, cultura unui om nu are alt scop, de cât ca tocmai *el* să fie cult. Îmbogățirea și dezvoltarea, activarea ⁴⁾ în genere a spiritului, întrucât ea-i îndreptată numai spre aceea ca să ajungă starea ce se numește cultură, nu are un scop general sau obiectiv, care adică să fie afară de persoană, și *nici* un scop practic. Într'asta ea-i contrapusă științei. Scopul oricărei activități științifice este *general*. Conlucrarea la o știință, fie 'nvățând sau învățător, fie creator sau numai culegător, are un scop general, care trece peste persoana conlucrătorului, adică știința însăși. Când cineva se ocupă științific chestiunea nu e de dezvoltarea individului pentru el însuși, ca *el* să fie un om plin de știință, ci de dezvoltarea sa ca membru în comunitatea celor știutori. Abia în numărul și în măsura activității celora, ce se ocupă cu știința zace propria realizare obiectivă a

3) Numai cea întâia din numitele trei părți este în intențiunea acestui tratat, cele două din urmă le vom schița numai fugitiv, pentru a da o idee despre întregul ființei culturei. (Nota lui Eminescu).

4) Eminescu scrie întâi: „activitatea”.

științei; știința există într'adevăr și ca atare, afară de individul singular, obiectiv; însă ea planează oarecum numai asupra și între individe, ea are o formațiune și obiectivitate numai ideală; ci numai abia în individele ce o cugetă și-o știu ea există în orice vreme real; aicia are realitate obiectivă. (Chiar în monumentele științei, în cărți, charte, instrumente și al[tele] unde într'adevăr ea pare a fi existentă și grămădită, ea nu există în faptă decât ca *posibilitatea de a fi știută*; ea'n aceste monumente nu există într'altfel, decât ca științele naturale în cartea naturei, o carte care trebuie citită, pentru a fi o carte). Așadar numai în neîntrerupta consecutivitate a celor știutori trăiește într'adevăr știința⁵⁾.

Fol. 216.

Într'asta consistă demnitatea chemărei științifice și tot într'asta lipsa de valoare a diletantismului curat personal și subiectiv, în genere van, într'asta n fine rușinea mărunțușerilor literari, a căror spirit samănă pe deplin bibliotecelor de mprumut, unde opurile de știință se câștigă și se mprumută, — pentru groșița de citit.

După aceea lucrarea omului singular *în* și *la* științe mai are de scop, ca el să contribue cel puțin după putință la progresul ei, și afară de aceea că poate îngriji de ereditarea ei prin generații viitoare, prin simpla ei propagare. Și arta are în activitatea ei creatorie un scop asemenea general, care se ajunge însă mai mult obiectiv adică în obiect însuși și afară de persoane; operei de artă îi trebuie mai puțin privitori, decumui trebuie unei cărți cititorii—unde se nțelege că nu poate fi vorba de cât de operele plastice, în distingere de musică și poezie. Litera e moartă, opera de artă are o viață proprie; cartea *presupune* înțelegere, dacă e să devie mediu al științei, opul de artă sau mai bine zis operele de artă, își crează'n mare parte priceperea lor proprie, ele se fac înțelese prin sine însele. Toate astea nu sunt însă de cât deosebiri de grad. Toate combinațiile noțiunilor artă și știință, precum politica ca artă și știință despre cele a statului, religiunea ca teologie, serviciu și învățătură bisericească și altele încă multe d'astea, au scop general și obiectiv, obiectiv în spiritul național ca instituțiuni, ca stări etice, religioase ș. a. m. d.

5) Fol. 215 v.: La istorie și istoria literaturii române. Continuitatea în dezvoltare este condiționată de știința istoriei și a faptelor ei. (Nota lui Eminescu).

Fol. 217.

Pentru a fi compleți, mai amintim că afară de acele două specii de știință, cari sunt îndreptate asupra unor scopuri generale și obiective, mai sunt încă și altele cari nu perseverează ca acestea curat numa'n sfera vieții spirituale, ci se întind și asupra vieții materiale și de aceea se numesc cu deosebire *practice*. Știință naturală în aplicațiunea ei la industrie și inginerie și tehnică, medicina ca știință și artă a vindecărei, jurisprudența ca știință și exercsarea dreptului pozitiv. Aceasta se disting prin aceea că ele sunt incise tot odată și în viața exterioară căci au și efectele lor individuale, adică sunt practice în sens restrins, pe când știința de stat (Staats-Kunst), religiune publică, || și alte asemenea reprezintă și promovează numai stări spirituale obiective; mijlocit însă pot să devină și astea practice, ba chiar filosofia și astronomia (care aparține științei pure).

Așa dar științele precum și artele proprii și științifice au și urmăresc cu toate în exercițiul lor niște scopuri generale și obiective, în parte și practice, cultura însă deși și ea însemnează asemenea o activitate și dezvoltare spirituală, este personal terminată cu scopul ei, e mărginită la individ și se îndeplinește numai în el singur.

Pe când astfel pe d'oparte știința și cultura sunt cu totul deosebite, le găsim pe de altă parte într'o legătură foarte strinsă înde ele. Mai întâi ni se manifestă la o privire mai de aproape împrejurarea, cumcă tot materialul și cuprinsul activității spirituale, ce constituie cultura, e luat numai din știință (și din arti); cultura nu e de sine creatoare, ci în esență e receptivă, pasivă; fiecare progres propriu al spiritului public, fiecă largire și înălțare a cuprinsului său, care-i făptuit de un individ, nu se atribui nicidec culturii ca atari a acestuia, ci artei sau științei din el.

Ce raport este dar între cultură și știință la diversitatea deplină a scopului și la identitatea deplină a cuprinsului lor?

Ca spectatorul în fața artei, ca credinciosul cu biserica, astfel e raportul dintre cei culți și știință. Cugetătorii și învățații lucrează, cei culți consumă știința; învățații sunt preoții științei, cei culți sunt obștia credincioșilor : — ceea ce nu exclude ca un laic să priceapă adesea mai mult din teologie decât duhovnicul său. Știința este reprezentarea și desvălirea spiritului național într'o direcțiune, aceea a științei; valoarea și ființa ei, viața și scopul ei e departe de a se mărgini la un număr breslaș de indivizi, știința nu e pentru învățați ci învățații sunt pentru știință, ea trăiește 'n ei și-i domină tot

odată; dar și știința nu există pentru sine înseși, ea e numai o parte și un membru în organismul spiritului național și mai încolo a celui umanitar. Știința și servii ei, învățații, ei lucrează numai pentru națiunea lor, pentru susținerea și înălțarea spiritului național; ei lucrează pentru a aduce isvorăle sucului vieții lor în spiritul public comun și spre a-l aduce pre acesta la înflorire.

Fo 218.

Cei culți dintr'o națiune sunt, cred, cari mai dintâi și cu deosebire recepează în ei cele câștigate pe terenul științei pentru spiritul public, și de aceea nu-i indiferent dacă numărul de oameni culți ce-și apropiază știința și rezultatele ei gata, este mai mare sau mai mic. Înălțimea și demnitatea spiritului național nu se determinează numai prin cuprinsul celor știute (în știință), ci și după întinderea numerică a celor culți. Beoțienii rămân Beoțieni și Abderiții Abderiți, deși unii au avut pe Pindar, ceilalți pe Democrit. Nu preoții constituiesc biserica; ei nu o pot face decât în cea mai strinsă comunitate cu credincioșii; tot astfel nu constituiesc învățații spiritul științific al națiunii, ci numai întregul număr al celor culți prin știință. Și înălțimea artistică a unui popor nu se măsoară numai după artiști, ci după cunoscătorii și protectorii artei. Pe pomul cunoștinței, care crește din pământul spiritului național, știința se poate compara cu acele intime puteri agente, cari sugând și alăptând scot sucurile din adâncimile isvoritoare și le trimit modificate în toate ramurile; trunchiul și rădăcinile sunt purtătorii consistenți ai științei, învățații; viața firească, văzută frumoasă și mirositoare în frunze, flori și fructe, este cultura generală care resare din cele precese.

Așa dar scopul culturei este individual în fiecare om singur, fără v'o referință nemijlocită și folositoare la întregul și generalitatea semenilor săi, și cu toate astea în legătura cea mai intimă cu scopul general. Cele mai particulare se anină aicea nemijlocit de celea mai generale, tocmai așa precum omul se unește nemijlocit cu omenirea, vede, implinește și pricepe scopul și chemarea sa în ea, mai mult de cât în comunitatea mai îngustă a familiei, comunei și statului, cu cari el stă oarecum în referință faptică. Toată moralitatea omului singular, referească-se ea la raporturi individuale sau publice, își are întemeierea în natura și chemarea sa ca om, așa dar

în lucrul cel mai general, în omenire — în umanitate⁶⁾. Astfel și cultura e înainte de toate individuală, însă totalitatea indivizilor și prin urmare și fiecare la locul său are de-a exprima și a pune'n viață înălțimea și stadiul spiritului național, acesta-i scopul cel comun tuturor.

Fol. 219. Nu ne permitem a o lăsa nepomenit, că și cultura are urmări asupra marginelor ei individuale și cumcă în aceste trecere peste margini are un scop mai întins decât cel personal, și adică: în perpetuarea transmisă a culturii. Cu deosebire se poate susține aceasta despre cultura aceea care se referă la moralitatea și frumusețea unui om, la viața și purtarea cea cultă; aicea influința unei împrejurimi culte nu e numai esențială, ci neînlocuibilă. Simțul estetic în genere și probarea lui în viața proprie în deosebi, cere o îngrijire atât de durabilă și practică, cum ea nu se prezintă decât prin relațiunea și societatea celor culți, pe când orce știință teoretică despre el și orce niziure solitară după el ni se arată în genere a fi zădarnice. De acolo și experiența deasă, cumcă și oameni foarte cultivabili și culți înăuntrul lor, dacă în anii lor primitivi n'au crescut sau n'au eșit din o societate cultă, vor avea cu toate calitățile lor preferabile lipsă de acel ceva, care ni se prezintă îndată și 'ntotdeauna ca semnul caracteristic cel mai revelat a unui om cult. În laturea aceasta a culturii autodidacții rămân întotdeauna îndărăt, numai, cum am zice, geniul culturii va poseda și în casa de melc a singurătății acele fine fire sensitive pentru tot ce-i convenabil, de șic și frumos în formele vieții.

Prăsirea culturii intelectuale însă prin cei culți se 'ntâmplă 'ntotdeauna într'o măsură numai foarte mică, și și aceea într'un mod pervers, dacă nu intervine știința. Unde numai cei culți singuri vor să producă și să perpetueze cultura inteligenței fie'n educațiunea copiilor or în influința literară asupra publicului, acolo semidoctismul și secăciunea (frază goală) sunt aproape; orce răsad al culturii trebuie să pornească de la știința însăși; nu se poate semăna făină, ci numai grâu, pentru a putea căpăta făină⁷⁾.

6) O cercetare mai departe a acestei cugetări va urma în tractatul „onoare și glorie”. [Nota autorului].

7) Găsim acest pasaj sub următoarea formă în ms. 2258 fol. 182: „Prăsirea culturii intelectuale însă prin cei culți, se 'ntâmplă totdeauna într'o măsură numai foarte mică și adesea într'un mod întors, dacă nu s'asociază știința. Unde

De-a mai vorbi apoi și despre protecțiunea pe care cultura publică o dă științei cu și fără intențiune, în vremi când reprezentanții obscurantismul[ui] și contrarii științei au devenit a fi din întâmplare partida dominantă. — de a vorbi de acestea aici, nu e loc.

Influența binefăcătoare a culturei și reacțiunea ei folositoare asupra științei, atât prin faptul că trezește în cercuri din ce în ce mai întinse aplecarea pentru studii științifice și că prin asta mărește întinderea spiritelor științifice, cât și cu deosebire prin aceea că produce în adepții științei însăși || cari nu sunt *savanți*⁸⁾ decât numai într'un ram special, o privire generală asupra cunoștințelor și prin asta o privire mai adâncă a științei,—această influență îndoită a culturei asupra științei vom putea-o scruta numai după ce vom fi reprezentat deosebirea între ele amândouă cu privire la ființa și conținutul lor.

Înainte de a trece la aceasta, vom deduce îndată din determinarea scopului culturei, din care cauză la popoarele antice noțiunea ei nu era cunoscută și știința și cultura nu erau despărțite.

Scopul activității spirituale curat numai pentru ea însăși înăuntrul individului li era necunoscut popoarelor antice; toate celea aveau or erau menite să aibă un scop obiectiv, general.

S'au vorbit și discutat multe asupra lipsei individualismului la națiunile clasice, sigur este însă că orcât de individual s'ar fi format un obiect sau un raport după niziuință și facultate, nu era apărut decât din punct de vedere al generalității. Unde desine starea și valoarea omului singular ca atare nu-și găsește recunoaștere, acolo nu se poate afla nici cultura individului pentru el însuși vre-un scop demn de băgat în seamă.

Mai important în toate acestea e că cei vechi nu venise încă la cunoștința cum că scopul individual cum l-am citat mai sus este tot odată și tot atât de mult și cel mai general, o cunoștință

numai cei culți singuri vor să producă și să prăsească fie'n educațiunea copiilor or în influență literară asupra publicului acolo semidoctismul și secăciunea (frază goală) e aproape; orce răsad al culturei trebuie să pornească însăși dela știință; nu se poate semăna făină ci numai grâu din care [să] se facă făină". Nota-i scrisă ca reflecție aparte și Eminescu a înglobat-o apoi cu mici modificări în studiul său.

8) Eminescu scrie întâi: „învățați”.

de care nici azi lumea, unde iar individualismul a căpătat o așa de mare preponderanță, nu e conștie decât într'un mod foarte imperfect; că fiecare om singular e membru și reprezentant al națiunii sale fără vre-o activitate faptică pentru ea; așa încât viața și faptele sale individuale sunt de valoare națională și de preț general. Socrate nu numai prin viața și învățăturile sale ci și prin felul morții sale este o podoabă a spiritului național elin, și dacă Iunius Brutus, deși cămătar ca om privat, totuși prin faptă și aprețiere generală a fost cel mai bun cetățean al Romei, atunci nu vom atribui aceasta lui, ci simțului etic încă nedesvoltat al națiunii sale pentru virtute privată.

Ceea ce numim noi în sensul de azi cultură generală, nu prea e lățit în genere la Greci și la Romani, activitatea urmărește un scop practic sau totuși general; pe lângă acestea găsim un simț estetic foarte dibaciu și ca urmare a lui foarte fine și culte forme de viață; însă chiar arta, aptă mai mult de cât orce direcție a vieții spirituale de a da teren individului, chiar ea este în legătura cea mai strinsă cu religiunea și statul.

Bol. 220 Unde însă totuși apare cultură proprie cu scop curat personal, ea nu are nici acolo destinațiunea de-a împlă *chiemarea morală* individuală a omului, de a mări valoarea sa, de a corespunde demnității sale, ci ea trece cu deosebire de o plăcere și un lux. În poporul grec cu deosebire era un grad nalt de cultură publică, însă oamenii singulari o posedau nemijlocit și nu și-o câștigau nici în sensul nici cu intențiunea morală a culturei, tot așa de puțin cum omul prost nu-și apropiază limba noastră cultă spre scopul și ca un element al culturei. De acolo și modul propriu al arătării sale, — la Greci lăudată și căutată cu deosebit înflorită sub Heteri, la domnia romană în vremea mai târzie (cea dinainte n'o cunoaște de fel) lângă degenerare morală, un ram poate subordonat al luxului celui mai ales și variat, lângă brutalitate și cruzime.

Tocmai deosebirea între femeile vremilor vechi și a celor nouă se explică din diversitatea concepțiunei despre scopul culturei. Dacă ea nu exista acolo decât numai în serviciul scopurilor generale și obiective, precum statul și religiunea: atunci femeile n'aveau trebuință de ea, pentru că nu au nici datoria nici dreptul de-a lua parte la acestea.

Pentru noi însă cultura este o trebuință generală umană, e

'mplinirea scopului umanitar valabil pentru oricare individ și de aceea și femeile iau o parte egală la ea.

Ba chiar cultura în sens exclusiv ca element unitar și unică designare pentru gradul vieții spirituale, cade la noi în partea femeilor, pentru că bărbații sunt ocupați cu știința și praxa științifică, mai ales, fiindcă în cercurile ce aparțin culturei în genere ei se aruncă în genere de 'ndată într'o știință sau artă.

Din acest scop al culturei determinat în modul acesta rezultă determinațiunile mai de aproape a ființei și cuprinsului ei.

Fol. 222. Mai înainte de toate este vădit că cultura ca inteligența nu este mărginită pe un teren anumit al științei; nici un fel de materie nu e cugetabilă, care să nu poată constitui un element al culturei; de vreme ce ea nu urmărește un scop obiectiv, de-aceea nu cere vre un teren anumit pe care să-l împle; ea se poate mișca liberă în universul celor ce se pot ști, într'atâta || și în modul care-i e amăsurat scopului ei individual, a activărei spiritul[ui], a vieții interne, a nălțarei și aprofundării lui, ea-i albina care sugă din florile a toată știința.

Și nu numai că cultura nu-i mărginită la un singur teren, ci o proprietate [a] ei, luată în sens mai nalt, este universalitatea ca semn caracteristic distinctiv, cel puțin fiecare grad al ei se măsoară după măsura universalității în care ea se mișcă⁹⁾. Deși acestea sunt niște deosebiri de grade simple și foarte schimbăcioase, care se caracterizează prin numirea cu predicatul unei culturi mari ori mai puțin *multilaterale* — totuși își are soarele punctele sale de sois-tițiu; omul de ex. care nu pricepe metafora cutare, pentru cari numele de Shakespeare or Humboldt sunt numiri goale, care nu știe când și de cine a fost descoperită America, pe acela-l numim om necult. Când Börne începe scrierea sa „Dioptrica” prin aceea, „că află o răutăcioasă bucurie în împrejurarea ca până și lectrițele cele mai frumoase și mai mândre nu știu ce va să zică Dioptrică ș'ar trebui să onore'n secret știința bărbătească”, — atuncea el totuși presupune că bărbații sau tații acestor cetitoare or fi știind-o fără ca să fi studiat cu toții optica.

9) Fragmentele: „nici un fel de materie nu e cugetabilă... un teren anumit pe care să-l împle” și „Și nu numai cu cultura... după măsura universalității în care ea se mișcă”, formează o cugetare izolată pe care-o găsim în ms. 2258 fol. 182.

De aceea presupunem în genere la orice om cult o certă sau mai bine incertă măsură de cunoștiințe. Însă afară de această determinare atârănătoare tot încă de la întâmplarea tactului public, despre cuprinsul în termen mediu al cunoștiinței ce îndreptățește pretențiunea culturii, determinare care se poate lărgi sau contrage după diferitele epoce istorice în care-i satorită, din scopul culturii se poate totuși găsi o determinare mai consistentă și mai clară.

Fol. 238. Dacă această determinare, fiind dedusă din scop, va stabili ce și cum va trebui să fie și cum va trebui concepută cultura, și dacă dela această determinare se va fi abătând prea des ceea ce există și se concepe ca cultură, noi totuși nu vom trebui ca să cercetăm îndeosebi această diferență, critica comparativă să-și execute ¹⁰⁾ fiecare singur.

Între astea și sperăm de a nu aduce tocmai lucruri ce se abat de la părerea generală, când derivăm conținutul ei înainte de toate din scop și din idee, ci vrem numai să aducem la claritate și conștiință ceea ce în genere se și pricepe sub acest cuvânt.

Tot universul cunoștiințelor omenești și al elementelor vieții spirituale poate fi privit ca un cerc imens, și dacă admitem de centru interesul general uman la ele (fără o determinare specială prin chemare sau înclinațiune individuală) atuncea părțile deosebite ale întregului cerc se vor deosebi prin aceea că unele vor fi mai aproape, altele mai depărtate de centru, de interes; diferitele terenuri ale științei vor sta în astă privință în proporțiunea reciprocă de cercuri concentrice mai mari or mai mici, din care câte unul s'ar arăta nu ca un cerc simplu, ci ca un cerc de cercuri.

Așa de ex. dacă istoria în genere ar forma un cerc de o certă apropiere către interes, acest cerc va consta din diferitele cercuri a istoriei politice, de cultură, literară, religioasă, ș. a. m. d.

După asta se lasă stabilită o măsurătoare ideală și generală pentru înălțimea cât și pentru modul corect a progresului în cultură ¹¹⁾, adică acela de-a merge de la cercul mai îngust tot mai

10) Eminescu scrie întâi: „completeze”.

11) N'am amestecat noi Românii aceste cercuri; n'am lăsat neobservate lucruri mai apropiate interesului bineînțeles al nostru, și ne-am alipit de cercuri ale culturii cu mult mai depărtate? Centrul cercurilor concentrice este incert în viața spirituală a Românilor. [Nota lui Eminescu].

De asemeni în alt loc Eminescu scrie: „Eul nostru social a mers pe o cale streină nouă însine. — streină Românismului..” (Ms. 2258 fol. 186).

Fol. 239. departe și mai departe. Cultura și dezvoltarea omului în privirea inteligenței constă în apropierea acelui coprins spiritual care constituie totalitatea vieții spirituale a omenimei și a intereselor ei, || și asta nu din altă cauză, decât pentru că e o ființă cugetătoare și mai de aproape un om; cugetare, recunoaștere este lumină și aer, în care e numai posibilă înflorirea sa ca om, inteligență; nervul de viață, în și prin care organismul existenței sale ca om are energie, și conținutul cugetării e determinat prin natura și istoria sa. Toate părțile acestui cerc întins se influențează reciproc, toate se țin una de alta spre a forma un întreg, tocmai așa cum pământul cu toate păturile de aer ce-l încunjură constituie o unitate cuprinsă. Întregul glob are însă un centru, către care se grămădește toată puterea gravității după legile naturii.

Interesul general-uman l-am însemnat că ar fi acest centru; dacă acuma cineva în interesul culturai sale ar începe prin a se ocupa și a persista asupra unui teren de știință foarte depărtat, spre a avea în cultura sa ceva deosebit și căutat, dacă o femeie în loc de a citi asupra celor mai bune principii de educațiune pentru copii, s'ar ocupa cu deosebirea ce există între constituțiunea ateniensă și cea lacedemoniană sau asupra istoriei tuturor aeroliților, cari au căzut pân acuma pe pământ, atuncea asta ar fi tot atâta, ca și când cineva n'ar mai vrea să respire aerul ordinar de pe fața acestui pământ, ci s'ar pune într'o montgolfieră, spre a trăi deasupra norilor. Se înțelege că aeronautul, care face această călătorie pentru cercetările sale de știință naturală, el nu se depărtează prin asta decât prea puțin de centrul de interes și scop cari-i aparțin lui, fiindcă pentru cercetarea științifică nu e nici un teren prea depărtat, îndată ce în genere numai poate fi ajuns; pentru cultură însă ca atare există un început și un progres cert, dacă nu e s'o confundăm cu diletantismul.

Fol. 240. De această lege fundamentală a culturai se înlănțuiesc acuma mai multe consecuențe. Mai înainte de toate trebuie dezvoltată deosebirea atinsă dintre știință și cultură. Fiecare om al științei sau al praxeii (căci nu există praxă care să nu aibă teoria sa, adică care să nu fie obiect al inteligenței) nu are numai interesul general uman al cunoștinței ci totodată, ba proprie înainte de asta, un interes determinat individual. În metafora noastră de mai sus fiecare nu-și are centrul său în centrul cercului general, ci într'un cerc

deosebit mai îngust. Datoria acestui om așezat într'o chemare anumită este așa dar înainte de toate ca să lucreze și să cugete în cercul ce-i aparține lui și pentru ca aceasta să n'o facă unilateral și 'n strimtoarea spiritului, de-aceia va trebui să întindă activitatea sa pe toate terenurile cari-s situate în cercuri împrejurul cercului său propriu. Mai adeseori aceasta e o neînlăturabilă condițiune, care e pusă de însăși știința sa, întrucât el are de-a-și aduce de acolo mijloacele pentru complectarea și clarificarea proximei cunoștiinți. Astfel medicul va trebui să studieze nu numai știința boalelor și a vindecărei, ci și științe naturale, anatomia și fiziologia, mai departe chimie și botanică, și mai departe fizică și matematică și iarăși într'altă parte din filosofie—psichologia și logica ș. a. m. d. Cumcă această întindere a inteligenței din cercul ei propriu din ce în ce mai departe în cele învecinate nu are o absolută măsură de determinare, este evident, îndată ce recugetăm cumcă toate științele stau într'o legătură, ca o rețea, și cumcă fără o singură săritură putem propăși din fiecare punct al științei omenești până la totalitatea ei. Precum însă medicului îi trebuesc și alte științe de ex. psihologia.

Fo . 241. tot așa și psihologul va trebui să studieze || o parte a medicinei, cel puțin boalele spiritului și ale nervilor, și spre a le pricepe pe acestea el va fi silit a se familiariza cu tot cercul medicinei, se 'nțelege că în ondolațiuni din ce în ce mai ușoare. Cum se deosebește acuma medicul de psiholog în privirea cunoașterii psihologiei or a patologiei? Amândoi cunosc amândouă, deosebirea este vădită a măsurii și a gradului, pe care-l însemnăm deocamdată și-l vom întemeia mai târziu, ca deosebire între cultură și știință: medicul trebuie să [fie] învățat în patologie, însă cult și în psihologie, psihologul viceversa. Tocmai în sensul acesta deosebește și uzul limbei între un medic cult și necult (ca medic); așadar pe acela din medici care nu și-a însușit numai cercul strimt de cunoștiințe *neapărate*, ci și cele mai largi de cunoștiințe importante, luminoase și reîmprospătătoare de spirit, îl vom numi medic cult. Foarte învățat însă vom numi pe medicul acela, care pătrunde nu numai cu deosebită profunditate specialitatea sa proprie, ci pătrunde și cele învecinate într'un așa mod, ca și când ar fi specialitatea lui exclusivă. Este apoi altceva dacă spunem: acest medic e cult, sau dacă zicem — acest medic e un om cult.

Medicul nu este însă numai medic ci totodată și om.

Determinarea celui mai apropiat cerc de cunoștiințe, precum

și direcțiunea în progresul peste acela la o cultură mai depărtată a fost înrădăcinat în interesul central al chemărei sale. Întrucât însă medicul se privește numai ca om, el are un interes general omenesc, este prin asta nemijlocit transpus într'o cu totul altă sferă a inteligenței, prin posesiunea căreia el poate merita numirea de cult.

Fol. 224.

Cu acestea noi am intrat în mijlocul acelei considerațiuni, care atinge al treilea punct principal al tractatului nostru, adică raportul culturai cu frumuseța. Cugetarea fundamentală asupra acestui raport e simplu aceasta: deja întrucât obiectele frumuseței, produsele artei constituiesc o parte din obiectele inteligenței, este cunoașterea lor o parte a culturai; în noțiunea ei însă zace totodată și pretențiunea ca cel cult să posedeze și simț și gust, plăcere și pricepere a artei și a toată frumuseța, totodată și a celei naturale. De a se bucura de orice formă, specie și formă a artei, a avea participare și interes pentru ea, trece de un semn deciziv al unui om cult; însă la asta se mai numără și eventualitatea dacă cineva cultivă frumuseța și la sine însuși și la împrejurimea sa, întrucât o iartă aceasta natura și împrejurările.

Avem a întâmpina aici numai o rătăcire foarte mult lătită, și adică aceea ce domnește asupra exercițiului artelor. Despre artiști nu vorbim; mărimea aplecării sau a talentului să-i ducă la arta, pe care ei o aleg drept chemare; însă laicii și diletanții, în care nu e nici aplecare nici talent, aici exercițiul artei să se câștige prin exercițiu; alegerea se face; fiindcă lipsesc cele două motive firești citate mai sus, se face după ușurătate, și muzică, clavicul este parola generală, dacă v'o tradițiune familiară nu prescrie desemnul sau pictura. Epidemia picturei în porțelan pare a fi trecut din fericire, însă pianul a devenit endemic. Fiece element al culturai însă trebuie să cultive într'adevăr, trebuie să formeze, să înobileze ființa internă și aratarea exterioară a personalității.

Fol. 225.

Dintr'asta rezultă un șir întreg pentru alegerea artelor menite a se exercita, care urmând unui principiu pedagogic e cu totul diferit de șirul estetic; aici stau înainte de toate artele acelea, cari nu se numără de artele proprii, acelea adică, a căror exercițiu consistă numai într'o manifestațiune de viață fizică or spirituală (or amestecată din amândouă), într'o activitate, care nu crează un op de artă obiectiv, care se efectuează afară de personalitate, ci o prefăce pe ea însăși într'un op de artă momentan, unde așa dar artist și op de artă sunt identice. Pentru femei danțul.

pentru bărbați e exercițiul gimnastic, acelea ce nu arată numai pentru un moment personalitatea în lumina cea mai bună a frumuseței ci înfrumusețază și înobilează mișcarea ei și mijlocit chiar figura ei. Însă nu numai în mișcarea întregii figuri, ci și acolo unde nu se mișcă și nu-s active decât organe singulare trebuie să domnească frumusețe. La vorbit și citit modul și forma cum acestea se 'ntâmplă

Fol. 226. probează gradul de cultură: || declamarea și minele ce o acompaniază descopăr multe, până și din individualitatea internă a unui om; ele sunt semnul grației. Chiar declamațiunea nu crează un op de artă propriu, însă executată în conformitate cu arta, ea poate să influențeze mai îmbucurător și mai binefăcător de cât un anume op de artă însuși. Cântarea se apropie mai mult de arta proprie, ce țintește la crearea unui op ce există pentru sine și deosebit de persoană; însă totuși ea-i esențial conținută în cercul personalității, se arată ca o manifestațiune numai a propriului organism și descopere pe lângă frumuseța exterioară a tonului încă și aceea a unei mișcări interne.

Cu totul deosebită de aceasta e muzica ca manevrare a unui instrument; acesta se află afară de personalitate, și nu se naște sunetul propriu ci unul strein, și scopul nu-i de-a descoperi o frumuseță personală, ci una artistică. Se poate ca și producțiunea muzicală pe instrument să rezume mișcarea frumoasă a propriei

Fol. 227. vieți interne. || însă cumcă este mai mult opera chemărei pentru arte decât a culturai, asta se vede deja din împrejurarea cumcă afară de dispozițiunea sufletească mai e nevoie și de o abilitate și dexteritate a manevrării, însă aceasta nu-i proprie decât consoților de specialitate, pe când de ex. cântecul natural cel mai simplu și cel mai fără artă e'n stare de a exprima viața cea mai intimă a sufletului.

Cumcă muzica aparține tot așa de puțin culturai ca și oricare chemare artistică sau științifică, și cum că plecare și talent... ar trebui să motiveze cultivarea lor, aceasta-i rezultat al unei observări din principiu asupra ființei culturai. Cumcă însă prin o îmbulzire silită a copiilor la instrucțiune muzicală, nu se ascute ci se tâmpește numai simțul estetic trebuincios orăru om cult, și cumcă nimicește și plăcerea ce cineva ar putea-o găsi în arte, pentru că apatia e mai mare de cât impulsul natural și-l învinge în decurs de mulți ani —

Fol. 228. asta ar fi trebuit || ca experiența să-l învețe pe orișicine, ar fi

trebuit să-i arate, cumcă des ascultarea simplă a unei muzici bune e un mijloc mai bun pentru cultivarea simțului de artă.

În genere o educațiune adevărat estetică, care să cerce dezvoltarea sufletului în privința frumosului cu aceiași tărie, cu care această dezvoltare se urmărește în privirea moralității și uneori cea a inteligenței, aceea nu va fi de ajuns pe calea graduală a exercițiului ci numai prin o instrucțiune regulată și prin explicarea opurilor de artă. Cu toate astea muzica este totuși încă aceea dintre arti, care stă mai aproape de cultură; toate celelalte, artele plastice și poesia, nu au mai mult raport cu cultura, ca perfecționare reciprocă a personalității, de cât orcare altă chemare de viață, care, dacă e amăsurată individualității mai mult decât orcare alta, ea o și va aduce la maturitatea cea mai înaltă și la cea mai bogată manifestățiune.

Fol. 229.

Cea mai intimă și prețioasă întrunire a culturai cu frumuseța zace în cea frumusețe a vieții menționată mai sus. Omul e cel mai nalt și mai nobil op de artă al naturei; într'un sens și mai nobil el ar trebui [să fie] și cel mai frumos op de artă al artei, al propriei sale puteri creatorie, libere, conștiinței morale.

Cultură în sensul său primitiv va să zică: figură, formă, frumusețe; un suflet într'adevăr cult va fi așadar acela a cărui ființă și viață, simțire și faptă va urma legilor frumosului și el merită numirea unui suflet frumos. Să nu cugete însă nimeni la cea frumusețe a sufletului ce se prezintă în Wilhelm Meister, în orice privință palidă și bolnavă.

Cu totul altfel este icoana acestei frumuseți, cum ni-o schițează Schiller în acel peste măsură eminent tractat asupra grației și demnității, ce nu o putem recomanda îndestul de mult.

Fol. 230.

„Numim un suflet frumos, când simțul moral s'a asigurat până în gradul acela despre toate simțirile unui om, încât e în stare de-a lăsa fără frică în sarcina afectului dirigerea voinței, fără de a cădea în pericolul că va sta în contradicțiune cu deciziunile acestuia. De aceea la un caracter frumos nu sunt morale faptele singuratic. ci caracterul întreg e astfel. Nu poți să-i faci un merit din una din ele, pentrucă o îndeplinire a stimulului intern nu poate fi numită merit. Sufletul frumos n'are un alt merit decât acela că există. Cu o ușurință, ca și când numai instinctul ar lucra din el, împlinește datoriile cele mai penibile ale umanității, și sacrificiul cel

fol. 231.

mai eroic, pe care el o câștigă de la stimulul său natural, bate la ochi ca un efect voluntar al aceluiaș stimul. De aceea el nu știe nici odată despre **frumuseța** acțiunii sale, și nici nu-i vine în minte, cumcă s'ar putea lucra și simți și altfel; — pe când un adept de școală a regulei morale va fi în stare în orice moment, || de a da contul cel mai riguros despre raportul și proporțiunea între faptele sale și lege îndată numai ce vorba maestrului său o va pretinde. Viața celui din urmă va semăna unui desen, unde regulele sunt însemnate prin trăsuri aspre și la care un învățacel ar putea într'adevăr să învețe principiile artei. Însă într'o viață frumoasă, au dispărut ca dintr'un tablou de Tizian toate acele ascuțite linii de demarcare, și cu toate astea figura întreagă apare numai cu atât mai adevărată, mai vie, mai armonică. Un suflet frumos este așa dar lucrul, unde sensualitate și rațiune, datorii și înclinațiune sunt în armonie, și grația este caracterul ei în arătare" ¹²⁾).

fol. 232.

Oricât de frumos ar fi desemnat Schiller calitatea unui suflet frumos, totuși starea lui psihologică și cauzele acesteia i-au scăpat din vedere. Orce înclinațiune, orce instinct, chiar dacă lucrează nemijlocit și neconștiu, are trebuință de motiv; când cineva e aplecat de a face ceva, de-a alege o faptă și de-a o prefera altora, trebuie totdeauna să existe o cauză din care el e aplecat de a o face aceasta.

Schiller n'a avut în vedere de cât antiteza, cumcă motivul oricărei fapte este : sau *moralul* sau *plăcutul*. El a trebuit așadar, pen-truca să afle totuși un al treilea, să îmbine două lucruri contradic-torii și adică : cumcă *instinctul*, care ca atare caută numai plăcutul nu e îndreptat asupra moralității și nu cunoaște regula morală, to-tuși alege moralul, — și că simțul moral s'a asigurat de mainainte de acest instinct, ceea ce presupune cumcă totuși moralul este prin-cipiul conducător. În faptă există un al treilea, care în distingere de cele două poate să fie motiv al înclinațiunii și adică frumosul.

12) Iată textul tradus de autor din *Ueber Anmuth und Würde*: „Eine schöne Seele nennt man es, wenn sich das sittliche Gefühl aller Empfindungen des Menschen endlich bis zu dem Grad versichert hat, dass es den Affekt die Leitung des Willens ohne Scheu überlassen darf und nie Gefahr läuft, mit den Entscheidungen desselben im Widerspruch zu stehen. Daher sind bei einer schönen Seele die einzelnen Handlungen eigentlich nicht sittlich, sondern der ganze Charakter ist es. Man kann ihr auch keine einzige darunter zum Verdienst anrechnen, weil eine Befriedigung des Triebes nie verdienstlich heissen kann. Die schöne Seele hat kein andres Verdienst, als dass sie ist. Mit einer Leichtigkeit, als

Ideile și legile frumosului sunt deosebite de acelea ale moralității, însă în judecata recunoscătoare sau reprobatoare a unei fapte ele pot să coincidă: sufletul frumos urmează legilor frumuseței; și acum nici este de priceput de cât mai înainte, de ce ea poartă acest nume și de ce Schiller însuși poate vorbi despre frumuseța faptelor lui, pe când altfel ele n'ar fi nici morale, nici imorale.

Fol. 233. Faptul cumcă acțiunea e neconștie și fără luptă, n'ar fi un motiv, ca să-i dăm mai iute atributul de frumos, decât dac'ar fi rezultatul unei puternici lupte morale; este însă un fapt recunoscut, cumcă ideile și legile estetice lucrează atât în artist cât și în privitor într'un mod *neconștiu*. Aceasta este și motivul unic dar de ajuns, pentru părerea vechie, cumcă asupra gustului nu se'ncape dispută.

În părerea vulgară asupra pretențiunilor ce sunt a se face la viața și purtarea unui om cult, domnește aceeași nu vrem să zicem aberațiune¹³⁾, ci lipsă de cunoștiință. Cu drept cuvânt purtarea unui om cult e privită de individuală, ca o expresiune a interiorului său propriu și caracteristic, distinsă de acțiunile legale și morală, după legi generale și cunoscute și după moravuri. Dar de aceea i se și pare oricui, cumcă nu există o lege a vieții culte. Judecata asupra acesteia este treaba simțirei, vor zice cei mai mulți — căci simțirea a apucat a fi marele eleimosinar al psihologiei, care acopere orice sărăcie de cunoștiință. În fapte însă este o judecată și nu o

wenn bloss der Instinkt aus ihr handelte, übt sie der Menschheit peinlichste Pflichten aus, und das heldenmüthigste Opfer, das sie dem Naturtriebe abgibt, fällt wie eine freiwillige Wirkung eben dieses Triebes in die Augen. Daher weiss sie selbst auch niemals um die Schönheit ihres Handelns und es fällt ihr nicht mehr ein, dass man anders handeln und empfinden könnte: dagegen ein schulgerechter Zögling der Sittenregel, so wie das Wort des Meisters ihn fordert, jeden Augenblick bereit sein wird, vom Verhältniss seiner Handlungen zum Gesetz die strengste Rechnung abzulegen. Das Leben des Letztern wird einer Zeichnung gleichen, worin man die Regel durch harte Striche angedeutet sieht und an der allenfalls ein Lehrling die Principien der Kunst lernen könnte. Aber in einem schönen Leben sind, wie in einem Tizianischen Gemälde, alle jene schneidenden Grenzlınien verschwunden, und doch tritt die ganze Gestalt nur desto wahrer, lebendiger, harmonischer hervor.

In einer schönen Seele ist es also, wo Sinnlichkeit und Vernunft, Pflicht und Neigung harmoniern, und Grazie ist ihr Ausdruck in der Erscheinung".

13) Eminescu scrie întâi: „greșală”.

Fol. 234. simțire instinctivă, însă această judecată nu apare *conștiinței* de cât ca pronunțarea individualității și ca pretențiunea față cu individualitatea; || (lucruri d'astea s'au obicinuit a se numi cu deosebire simțire, în loc de..... la elementele individualității și la amestecul acestora).

De aceea nu posedă literatura noastră până azi alte opuri asupra vieții de om cult, de cât de acelea cari conțin regule curat empirice mai mult asupra decenței, convenabilității, a șicului și a celor ce șed bine în relațiunile noastre cu oamenii. Nouă însă ni s'a arătat clar, cumcă orice șic și amăsurare în purtare, dela purtarea cea mai exterioară până la formațiunea cea mai intimă a sufletului, se ntemeiază pe legi estetice, își are originea în judecăți estetice neconștie; și numai fiindcă sunt neconștie, pretențiunile culturii par a fi curat individuale, pe când în adevăr individele toate, deși în diferitele graduri, își samănă în judecățile lor asupra acelor pretențiuni și sunt duse de legi estetice eterne. Reducerea acestor judecăți singulare și a regulelor generale a unei vieți convenabile și peste tot frumoase la legile generale ale frumuseței, n'a încercat-o încă nimeni până acuma.

Fol. 235 Știința estetică generală este încă prea jună, ea a fost acuma prea îndestul încă ocupată cu descoperirea legilor de frumusețe în arte, pentruca dintr'astă neglijență să i se poată face o imputare. Unei vremi ce va urma însă, i se clarifică problema de-a pricepe și frumusețea vieții și acțiunii omenești în legile-*[i]*, precum pricepem pe aceea a artelor și va || crea lângă estetica artelor o estetică a vieții. Despre ceea ce cea estetică ar trebui să instrueze, găsim așa de puțin în galanthonul quedlimburghez, ba chiar și în Knigge „purtarea cu oamenii”¹⁴⁾, câtă chemie sintetică găsim într'o carte de bucătărie; chiar în scrierile pedagogiei noastre atât de inaintate, ca și în cele mai multe asupra eticei vom afla numai niște observațiuni risipite. Până și însemnătatea practică a unei asemenea științe și influența ei asupra pedagogiei n'ar trebui să se prețuiască prea jos; considerațiunea pentru frumusețe a vieții și purtării e mai însemnată pentru starea morală a societății, de cum ar mărturisi-o

14) Adolf Franz Friedrich von Knigge (16 Oct. 1752 — 6 Mai 1796) autor al multor lucrări între care și cunoscuta scriere *Über den Umgang mit Menschen* (1788).

moralistii stricți. Viața socială câștigă printr'asta signitatea sa mai nobilă, și cu drept cuvânt se numește bun-ton împrejurarea, când sociabilitatea nu se dezonoră prin nici un fel de licențiozitate, prin nici o disonanță morală. „Acest bonton n'ar putea să existe fără respectul celor convenabile, și astfel *deșertăciunea*, care vrea să placă și să se recomande prin asta, este cum se vede un stâlp fundamental al societății”.

Fol. 236 Nu putem să încheiem această considerațiune, fără ca să observăm repetând, că, deși aprobăm această din urmă sentință a onor. C. F. Vockel..... || totuși mult lipsește până într'u a vedea în discuțiunea publică asupra frumosului o despăgubire pentru o moralitate mai strictă.

Dreptu-i cumcă constituie o parte integrantă a culturei și că propriu mod de traiu este privit din punct de vedere al frumuseții și e îndreptat după regulile și legile acesteia; dreptu-i cumcă cultura în genere cât și îndreptarea ei asupra frumosului e o parte a datoriei¹⁵⁾ omului și a destinațiunii vieții sale: însă totuși numai o parte! — Dacă sufletul e cult odată în toată privința, atuncea trebuie să'nceapă a urma chemării lui proprii și înalte, aceleia a moralității. Intr'o chemare practică și morală numai zace adevărata împlinire a vieții omenești, cultura însă nu e decât prepararea și după aceea ornamentul acesteia. Deși e adevărat ceea ce susține un scriitor vechiu, că „dac'am putea privi bunătatea morală în toată văzuta ei frumusețe, toți oamenii ar iubi-o” totuși pe terenul acestei iubiri nu crește decât roza d'o lună a frumuseței, iar nu stejarul de o mie de ani a caracterului, care nu prosperează decât pe stâncosul pământ a unei puteri aspiratorii morale, adevărate și severe. Precât de puțin și-ar împlini chemarea ei adevărată o națiune care ar îmbla numai după artă și ideal și ar uita asupra lor toată mărimea practică, cât de puțin ar rămânea ea prin asta în putere și libertate, tot așa de puțin îi || e permis și omului singular de a urma numai înclinațiunii frumosului; însă podoaba cea mai nobilă a unui popor este arta și cel mai nobil simț al omului e cel estetic; e un privilegiu al culturei, de a se bucura de această podoabă a vieții și de a onora și gusta frumosul pe toate căile; *însă cel mai frumos din toate câte sunt frumoase este sufletul cel frumos.*

(M. Eminescu)

15) Eminescu scrie întâi: „problemei”.

„LUCEAFĂRUL” IN NEMȚESTE (continuare)

Urmează acea parte a poemei unde fantasia poetului își ia „sborul” cel mai „sublim”, la propriu și la figurat : sborul Luceafărului spre Dumnezeu.

Porni luceafărul. Creșteau
In cer a lui aripe
Și căi de mii de ani treceau
In tot atâtea clipe.

Un cer de stele de desupt,
De-asupra-i cer de stele —
Părea un fulger neîntrerupt
Rătăcitor prin ele.

Și din a chaosului văi,
Jur împrejur de sine,
Vedea, ca'n ziua cea dintâi
Cum izvorau lumine,

Cum izvorind, îl incunjor
Ca niște mări, de-a'notul...
El zboară, gând purtat de dor,
Pân'piere totul, totul,

Căci unde-ajunge, nu-i hotar
Nici ochiu spre a cunoaște,
Și vremea 'ncearcă înzădar
Din goluri a se naște.

Nu e nimic, și totuși e
O sete care-l soarbe,
E un adânc, asemenea
Uitării celei oarbe.

Aice fiecare vers e o „piatră de încercare”, o problemă pentru traducător.

Herz e superficial, inexact și abstract ca de obicei :

Gen Himmel eilet *Lucifer*,
Zum Lenker der *Geschicke*,
Den *weiten Weg* durchmisst er,
Für ihn nur Augenblicke.

Hoch über ihm, tief unter ihm
Erglänzen *tausend Sterne*,
Doch wie ein Blitz, grell, ungestüm,
So rast er in die Ferne.

Er sieht, wie aus des Chaos Schlund
Empor die Flammen schlagen,
Wie einstens, als zur Schöpfungsstund'
Der Herr sie rief zu tagen.

Er achtet nicht der *feur'gen Flut*,
Die sich um ihn erhoben,
Getrieben von der *Sehnsuchtsglut*
Eilt rastlos er nach oben.

Er steigt empor zum *weiten Reich*,
Wohin kein Aug' gedrungen,
Wo *Zeit und Raum* sich ewig gleich
Und ewig unbezwungen.

Ihn treibt die Unersättlichkeit,
Ein dürstendes Verlangen,
Nach einem *Trunke Seligkeit*
In *hoffnungsvollem Bangen*.

*) Indicăm de aci înainte prin caractere *cursive* neajunsurile, iar prin litere *spațiate* meritele traducerii.

În str. 1-a e neglijată imaginea atât de sugestivă „creșteau.. a lui aripe”, în schimbul căreia, versul 2 ne dă inutila anticipație : „Zum Lenker der Geschicke”. „Den *weiten Weg*” e departe de a fi un echivant pentru „căi de *mii de ani*”, precum „*tausend Sterne*” nu e marea imagine repetată „cer de stele”. Versurile 3 și 4 din strofa a doua le putem considera relativ reușite, întrucât epitetul „neîntrerupt” e redat și prin „*ungestüm*” și prin „*rast*” În strofa următoare, „*schlagen*” nu e „izvorau”, iar versul final e o amplificare de prisos. — În strofa a patra, „*feur'ge Flut*” se poate admite pentru „ca niște mări”; și dacă „*Getrieben von der Sehnsuchtsglut*” e destul de aproape de „El zboară, gând purtat de dor”, — versul 4 se depărtează cu totul de original, cum se depărtează și întreaga strofa a 5-a : „*weites Reich*” e prea puțin, în raport cu „nu-i hotar”, iar ideea filozofică a imposibilității nașterii timpului „din goluri”, H. n'a înțeles-o sau n'a reușit s'o redea, căci el zice : Unde timpul și spațiul sunt în veci egale (?)

Și în veci neînvins (?).

Aceeași nevolnicie în strofa a 6-a : lipsește misteriosul „nu e nimic”, iar ultimele două versuri se abat cu totul, dela acest mister ce-l încunjoară, la „sufletul” Luceafărului — dacă se poate zice așa.

Schroff prezintă exactitatea pe care i-o cunoaștem ; totuși mai lasă de dorit pe alocuri.

Der Abendstern dort hoch erschien,
Begann, des Aug's *Entzücken*
Den tausendjäh'gen Weg, für ihn
Der Weg von Augenblicken.

Den Sternenhimmel unter sich,
Zu Häupten einen *andern*,
Schien er ein Blitz, der *ewiglich*
Muss zwischen beiden wandern.

Und aus dem Chaos, das da lag
Und sich begann zu hellen,
Sah er, gleich wie am ersten Tag,
Des Lichtes Strahl entquellen.

Der Welle gleich, die unversiegt
Im Meer der Schwimmer *fin'et*,
Von Sehnsucht übermannt er fliegt,
Bis alles, alles schwindet.

Nicht Grenze ist an diesem Ort,
Noch Auge, sie zu sehen;
Die Zeit versucht vergebens
dort
Aus Leere zu erstehen.

Hier herrscht das Nichts, und dennoch er
So heisses Dürsten fühlet;
Ein Sehnen, *abgrundtief und schwer*,
Das kein Vergessen stillet.

În strofa 1-a, „dort hoch erschien” e insuficient, pentru „Creşteau în cer a lui aripe”; iar „des Aug's Entzücken” nu e decât umplutură de rimă. — În str. a doua, pentru „andern” era de preferat repetarea „Sternenhimmel”, pe care ne-o va da abia Scheibler. — „Ewiglich” e o interpretare greşită a epitetului „neîntrerupt”, care nu are semnificaţie temporală, ci vizuală, (analog cu „fulger lung, încremenit” în „Scrisoarea a treia”). — În strofa a treia e neglijată imaginea „a chaosului văi”, de care până şi H. ţine seamă. — În strofa a patra am relevat meritul versului „Bis alles, alles schwindet”, dar acest „schwindet” a adus rima „findet”, — predicat care, cerând un subiect, iată-l şi pe „Schwimmer”, de care nu e nici urmă la Eminescu. Filosofica strofă a 5-a e deplin reuşită; în schimb, enigma strofei următoare l-a făcut şi pe Schr. să cadă în eroarea lui H., referind cele două versuri finale la starea sufletească a Luceafărului.

Botez prezintă un progres şi faţă de Schr. :

Da zog der Abendstern, er flog,
Es wuchsen seine Schwingen
Ein tausend Jahre langer Flug
Wollt' ihm sofort gelingen.

Er sieht sie leuchten ringsherum,
Im Lichtmeer sich verbinden.
Er fliegt, ein weherfüllter Siam,
Bis alle Dinge schwinden.

Ein Sternenhimmel über ihm
Und unter ihm die Sterne,
Ein langer Blitz, so zieht er hin
Durch sie und in die Ferne.

Denn wo er landet, ist kein Damm,
Kein Auge und kein Sehen
Und fruchtlos gibt sich
Müh' die Zeit
Aus nichts dort zu erstehen.

Und aus des Chaos tiefem Tal,
Um sich, von allen Seiten
Sieht er die Lichter tauchen, wie
Im Anfang aller Zeiten.

Es ist dort nichts, und doch ist dort
Ein Sehnen, das ihn zieht:
Es ist ein Abgrund, gleich dem Tod
Dem er entgegenfliehet.

În strofa 1-a remarcăm meritul de a nu fi neglijat imaginea „Creşteau a lui aripe”; în schimb, „sofort” pentru „clipse” nu e destul de precis. Era uşor de înlocuit prin „im Nu”, pe care ni-l dă Schbl.

Strofa a doua ţine cont, deşi incomplet, de repetarea „cer de stele”; iar „langer Blitz” exprimă adecvat semnificaţia vizuală a lui „fulger neîntrerupt”.

Compusul „Sturmesschwingen” potențează frumos viziunea aripilor ce cresc. — În strofa a doua, „saust” (vizual, nu acustic) e echivalentul lui „neîntrerupt”. „Gruft” e metaforă adecvată pentru „văi”. Dacă *dor* este „Weh”, cum l-a tradus B., e și „Wunsch”, și atunci „vom Wunsch geschneilt” = „purtat de dor”. Dar, în aceeași strofă, (a patra), în versul final era de preferat „bis” în loc de „und”. — O scăpare din vedere și în strofa a 5-a: „Kein Aug' kann ihn durchdringen” nu redă idea esențială că în acele sfere nici *nu este ochiu* care să vadă ; corectura se poate face printr'o ușoară retușare a versului :

„Kein Aug', *ihn* zu durchdringen

În strofa a 6-a remarcăm îndeosebi epitetete „grundlos, hohl”, care, dacă nu-s la Eminescu, sunt tot ce poate fi mai în notă, ca și compusul „*Allvergessen*”.

Urmează rugăciunea „Luceafărului :

„De greul negrei vecinicii
Părinte, mă desleagă
Și lăudat pe veci să fi
Pe a lumii scară ntreagă :

„Reia-mi al nemuririi nimb
Și focul din privire,
Și pentru toate dă-mi în schimb
O oră de iubire...

„O cere-mă, Doamne, orice preț,
Dar dă-mi o altă soarte,
Căci tu izvor ești de vieți
Și dătător de moarte ;

„Din chaos Doamne-am apărut
Și m'aș întoarce'n chaos...
Și din repaos m'am născut,
Mi-i sete de repaos”.

H. abundă iar în inexactități :

„O Vater, höre mein Begehr,
Bafrei'mich aus den Banden
Der Ewigkeit, und Lob und Ehr'
Sei dir in allen Landen.

„Und nimm zurück das, *was ich bin*
Und *soll ich dir's bekennen* :
Ich gebe alles gern dahin,
Nur Liebe lass' mich kennen.

Verlang von mir jedweden Preis,
Gib mir ein sterblich Leben,
Denn was geschieht, ist dein Geheiss,
Nur du kannst Tod mir geben.

„Vom Chaos, Vater, komm' ich her,
Wo Leid nicht haust noch Kummers,
Zum Chaos ich nun wiederkehr',
Ich sehne mich nach Schlummer’.

Dacă „Banden” e admisibil, ca concretizare a abstractului „greul”, în schimb rima „in allen Landen” e o lamentabilă co-

borire, o trivializare a ideei „pe-a lumii scară'ntreagă” : scara ființelor și a corpurilor din spațiu, dela cele mai infime până la cele mai sublime. — „Was geschieht, ist dein Geheiss” e de parte de „Căci tu isvor ești de vieți”. Iar strofa a 3-a ne dă încă o probă de maniera lui H. de a neglija imaginea, înlocuind-o cu umplutură ; „das was ich bin” pentru „al nemuririi nimb” ! și „Und soll ich dir's bekennen” pentru „Și focul din privire” ! — In strofa a patra, „Schlummer” (= ațipire, somn ușor, deci nicidecum acel *repaos* profund, Nirvana de care e însetat Luceafărul) a atras rima „Kummer” și cu ea un întreg vers de umplutură.

Schr. reușește deplin în strofa 1, 2 și 4, nu însă în a treia.

„ — Vom harten Bann der Ewigkeit
Sollst, Vater, los mich reissen ;
Dann mögen dich für allezeit
Des Weltalls Stufen preisen.

*Unsterblichkeit sei nicht mein Ruhm
Noch Strahl im Blick und Munde (!);
Nimm sie zurück, gib nur darum
Nur eine Liebesstunde.*

O fordre alles, Herr, von mir,
Doch woll' mein Schicksal wenden;
Des Lebens Quelle kommt von dir,
Der Tod aus deinen Händen.

Der aus dem Chaos ich erschien,
Den Ruhe tat gebären,
Zum Chaos mächtig wieder hin,
Zur Ruhe wiederkehren”.

„Bann” e „etwas, das mit unwiderstehlicher Gewalt bindet, die freie Bewegung fesselt, hemmt, einschränkt” *), deci într'adevăr „greul” de care se *împiedecă* Luceafărul.

In strofa a treia, traducătorul abstractizează imaginea „nimb”, înlocuind-o, nu prea potrivit, cu „Ruhm” ; încolo, dacă „Strahl” s'ar mai putea admite pentru „focul, — „Munde” e un — dezastru, datorit.. rimei ! — Strofa a patra are meritul de a menține repetarea lui „chaos” și „repaos”, fie și cu schema schimbată *a b a b*, în lor de *a a b b* — alternare ce poate fi simțită chiar ca un plus de frumuseță.

Și *B.* reușește frumos :

„Die Last des grauen Ewigseins
Sollst, Vater, Du mir nehmen,
In jedem Weltenkreis sollst Du
Dafür Dein Lob vernehmen.

„Verlang', o Vater, jeden Preis
Für neues Los, ihn gäb'ich,
Denn Born des Lebens bist Du ja
Und Born des Todes ewig.

*) „Handwörterbuch der deutschen Sprache” von Dr. Daniel Sanders.

„Den Nimbus meines Ewigseins
Nimm mir, der Augen Feuer,
Gib' eine Liebesstunde nur,
Mir ist sie nicht zu teuer.

„Ein Sohn der *Nacht* bin ich, o Herr.
Lass' mich in *sie* nun sinken:
Und aus der Ruhe kam ich her,
Ich möchte Ruhe trinken”.

„Last” e chiar echivalentul exact pentru „greul”; îl are și Schbl.; iar „grauen” substitue adecvat epitetul „negrei”, întrucât „grau” e un element tradițional romantic, de o nuanță afectivă ce nu putea fi înlocuită prin „schwarzen”, oricât nu era nici o piedică sub raport metric — probă că nici Schbl. nu are „schwarzen”, ci „*dunklen*”. — Un neajuns la *B.* este însă „In jedem Weltenkreis”, care nu e „Pe-a lumii scară 'ntreagă”. Aci meritul îl are singur *Schr.*, căci *Schbl.* traduce încă mai superficial: „Vor aller Welten Blicken”. — Menținerea lui „Nimbus” (la *B.* și la Schbl.) era într'adevăr singurul expedient, întrucât „Glorienschchein”, pe care ni-l dă dicționarul, e prea lung.

În strofa a patra, nu vedem de ce *B.* n'ar fi repetat în versul 2 cuvântul „Nacht” (în loc de „chaos”), în locul pedantului, „prozaicului” pronume „*sie*”; deci :

Ein Sohn der Nacht, bin ich, o Herr,
Lass' mich in Nacht nun sinken.

Dar mai exact era :

Ein Sohn des Chaos bin ich, Herr,
Lass' mich ins Chaos sinken.

Superioritatea lui Schbl. de data aceasta nu se menține :

„Die Last der dunklen Ewigkeit
Nimm, Vater, mir *vom Rücken*
Und sei gelobt für alle Zeit
Von *aller Welten Blicken*.

„Den Nimbus der Unsterblichkeit,
Das Feuer meines Blickes
Nimm hin und gib als Tausch mir Zeit
Für eine Stunde Glückes !

„O ford're, Herr, jedweden Preis,
Nur schenk' mir and'res Wesen;
Du bist des Lebens Born, *ich weiss*
Und kannst durch Tod erlösen.

„Zum Chaos, das mein Vater war,
Möcht', Herr, ich wiederkehren,
Und da die Ruhe mich gebar
Magst du mir Ruh' *gewähren*.

„Vom Rücken” e rimă de umplură prozaică și tot umplură este „*ich weiss*”. În strofa a patra lipsește repetarea lui „Chaos”, iar „magst du mir Ruh' gewähren” e departe de a

exprima *setea* de repaos, pe care B. o exprimă prin *fericita* rimă „*Ruhe trinken*”.

Și acum răspunsul Domnului, plin de adâncuri, care sunt tot atâtea probleme pentru traducător :

— Hyperion, ce din genuni
Răesai c'o'ntreagă lume,
Nu cere semne și minuni
Care n'au chip și nume.

„Tu vrei un om să te socoți,
Cu ei să te asameni ?
Dar piară oamenii cu toți,
S'ar naște iarăși oameni.

„Ei doar au stele cu noroc
Și prigoniri de soarte,
Noi nu avem nici timp nici loc,
Și nici cunoaștem moarte.

„Și pentru cine vrei să mori ?
Întoance-te, te'ndreaptă
Spre-acel pământ rătăcitor
Și vezi ce te așteaptă”.

„Din sânul vecinicului ieri
Trăește azi ce moare,
Un soare de s'ar stânge'n cer.
S'aprinde iarăși soare.

„Părând pe veci a răsări,
Din urmă moartea-l paște.
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște ;

„Iar tu, Hyperion, rămâi
Oriunde ai apune.
Tu ești din forma cea de'ntău.
Ești vecinică minune.

Știm acum că nu H. era să birue asemenea dificultăți ; insuficiența și abaterile lui nu ne mai surprind :

— „Hyperion, was verlangst du mir ?
Du kommst aus deinen Sphären
Und willst ein andres Schicksal hier,
Nicht kann ich dir's gewähren.

„Zum Menschen willst du nieder, traun !
Gleichstellen dich mit ihnen,
O wisse, was die Menschen baun,
Kann nur den Menschen dienen.

„Nur Menschen kennen Freud und Leid,
Für sie Glückssterne glänzen,
Sie bindet ewig Ort und Zeit,
Wir kennen keine Grenzen.

„Was gestern war, musst' sterben gehn,
Das heut' ist bald zerronnen,
Wollt' Sonne sterbend stille steh'n,
Es künden and're Sonnen.

„Sie sind nur da, um da zu sein,
Der Tod mäht sie von hinnen,
Zur Grube geh'n sie wandelnd ein,
Um Leben zu gewinnen.

„Doch du, mein Kind, hast keine Frist,
Wo immer du gebettet,
Als Urform du ein Wunder bist,
Mir ewig angekettet.

Und sterben willst du, sag', für wen ?
Wend' deinen Lauf zurücke,
Zur Erde wieder sollst du gehn,
Was deiner harrt — erblicke

Atâtea versuri și locuri subliniate, care constituie tot atâ-

tea abateri totale dela text; nu stăruim în amănunte asupra lor; invităm pe cetitor să compare. În versul 3 din strofa a treia : „*Sie bindet ewig Ort und Zeit*” pentru „Noi nu avem nici timp nici loc” traducerea nu se abate în fond dela original: totuși era atât de ușor a obține exactitatea deplină, prin modificarea :

„Uns bindet weder Ort noch Zeit”.

„*Mein Kind*” pentru Hyperion se poate admite, în gura Părintelui ceresc ; în aceeași strofă (a 6-a) remarcăm, ca merit, cuvântul „*Urform*”, terminul filosofic la care se va fi gândit însuși Eminescu când scria „forma cea dintâi”.

În contrast cu *H.*, exactitatea lui *Schr.* reușește pe de-a întregul :

„— Hyperion, dessen helles Licht
Mit einer Welt entstanden,
Verlange Zeichen, Wunder nicht
Für die kein Wort vorhanden.

Was heute lebt und morgen stirbt,
Vom ew'gen Gestern stammet:
Wenn einer Sonne Licht verdirbt,
Ein anderes aufflammet.

Du willst als Menschenkind dich seh'n?
Das kann dir nimmer frommen.
Wenn alle Menschen untergehn,
Doch wieder and're kommen.

Was ewig scheint, fern und nah,
Ist doch dem Tod ergeben;
Denn um zu sterben ist es da,
Und stirbt, um neu zu leben.

Sie glauben an des Glücksterns Hort
Und was sie Schicksal nennen;
Für uns gibt es nicht Zeit noch Ort.
Wir keinen Tod je kennen,

Doch du, Hyperion, bleib' in Ruh
Wo immer du gehst unter;
Aus Urstoff bist gebildet du,
Bist ew'ges Weltenwunder.

Und dann, für wen willst sterben du?
Für jemand, der dich narret?
O wende dich der Erde zu
Und sieh', was deiner harret!”

Relevăm ca reușită traducerea „aus Urstoff gebildet” = „din forma cea dintâi”. Dar, în aceeași strofă, o eroare: „*rä-mâi*” nu e „*bleib*” (imperativ), ci „*bleibst*” (pers. 2-a prezent: indicativ). Iar versul 2 din strofa ultimă : „*Für jemand, der dich narret*” e umplutură și, ca fond, e de o trivialitate ce nu cadrează cu măreția divinității.

B. prezintă în partea aceasta un regres — la el cu atât mai blamabil, cu cât beneficiază de libertatea metrică a rimei : *a b c b* în loc de *a b a b*.

„Hyperion, mit einer Welt
Tauchst du auf aus dem Grunde.
Das Wunder, das du jetzt verlangst,
Sah nie die Weltenrunde.

„Wünschst du dir jetzt der Menschen
Los,

Willst du als Stern verbleichen?
Wenn alle Menschen schwänden so
Entständen sie die Gleichen.

„Sie haben Sterne für ihr Glück
Sowie für ihre Mahnung (?),
Wir kennen weder Zeit noch Ort
Und keine Todesahnung.

„Denn heute sterben immer nur
Des ewgen Gestern Glieder,
Die Sonne, die am Himmel stirbt,
Flammt auf als Sonne wieder.

„Sie scheint ja ewig aufzugehn,
Kann doch dem Tod nicht wehren,
Denn das Gebären dient dem Tod.
Das Sterben dem Gebären.

„Hyperion, du bleibest doch,
Magst du auch untergehen,
Denn du bist aus der ersten Form.
Ein ewiges Geschehen.

Für wen auch sterben? Kehre um,
Dann wird es klar dir werden
Für wen du sterben möchtest und
Was deiner harrt auf Erden“.

In versul 2 din str. 1-a, o asperitate metrică : versul, cetit în metru iambic, ar fi

„Tauchst du auf aus dem Grunde,

pe când accentual logic e pe *auf*. Corectura era ușoară, printr'o simplă inversiune topică :

Tauchst auf du aus dem Grunde.

In str. a doua, „Willst du als Stern verbleichen“ e o licență prea mare față de „Cu ei să te asameni“. In versul următor ne împiedecăm de silaba finală intonată, conjuncțiunea *so*, care logic nu are accent ; la fel „und“ în strofa ultimă.

„Prigoniri de soarte“ nu poate fi „Mahnung“, care nu e decât — rimă !

„Des ewgen Gestern Glieder“ pentru „Din sânul veciniei-lui ieri“ e prea abstract și factice, și prea rimă. Iar

„Die Sonne, die am Himmel stirbt,
Flammt auf als Sonne wieder“

nu exprimă decât fenomenul obicinuit al apusului și răsăritului, nu ipoteza

„Un soare de s'ar stânge'n cer
S'aprinde iarăși soare”.

Versul prim din strofa penultimă : „Dar tu, Hyperion, rămâi” trebuia tradus „Doch du, Hyperion, du bleibst”.

În sfârșit, „Für wen du sterben möchtest” e o repetare fără rost.

Schbl. are calități, dar și neajunsuri :

Hyperion, du, der aus dem Grund
Steigst auf im Weltenrahmen,
Ein Wunder heut' verlangt dein Mund,
Das nicht hat Art noch Namen.

„Was ewig gestern nur entsteht,
Lebt heute und verschwindet,
Die Sonne, die bei uns vergeht,
Sich neu als Sonn' entzündet.

„Du willst als Mensch geboren sein,
Mit ihnen dich verbinden;
Wenn alle Menschen gingen ein,
Sie bald aufs neu' entstünden.

„Scheint sie auch ewig aufzugehn,
Ihr drohen Todeswehen.
Zum Tod muss jedes Ding
entstehn.
Und stirbt um zu entstehen.

„Sie haben Glückgestirne dort
Und böse Unheilbringer.
Wir kennen weder Zeit noch Ort,
Noch Tod, den Allbezwingen.

„Hyperion, du hast ew'gen Halt,
Wo du auch gehst unter;
Du bist vollkommenste Gestalt,
Der Schöpfung erstes Wunder.

„Für wen denn wünschst du dir den Tod?

Kehr' um, steh' nicht erstarret!

Schau'hin auf jene Erdennot

Und sieh, was deiner harret!”

Schbl e singurul care traduce „prigoniri de soarte” (böse Unheilbringer). — Dar în strofa următoare, deși găsim „ewig gestern”, lipsește totuși nuanța de profunditate filosofică, produsă prin *substantivarea* noțiunii „ieri”, așa cum au sesizat-o Schr. și B. — În aceeași strofă, Schbl. reeditează, încă mai evident, eroarea pe care am remarcat-o la B., când scrie :

Die Sonne, die bei uns vergeht,
Sich neu' als Sonn' entzündet.

Adaosul „bei uns” arată limpede că traducătorul nu are în vedere decât apusul și răsăritul soarelui.

În versul 1 din strofa penultimă lipsește conjuncțiunea adversativă *doch*; iar dacă „vollkommenste Gestalt” ar mai putea fi „forma cea dintâiu”, interpretând acest „dintâi” în sens calitativ, pentru „erstes” era de preferat „ew’ ges”. În strofa ultimă „harret” a produs umplutura trivială „steh’ nicht erstarret” = nu sta împietrit.

(Sfârșitul în fascicolul viitor)

Victor Morariu

EUFROSINA POPESCU ȘI MIHAI EMINESCU

(Ipoteză)

1. Fără a mai stărui la inutilitățile ce ni le servește d. Tudor Vianu despre „marmora” din **Amorul unei marmore**¹⁾; fără a mai descurca’n amănunte ce au spus și alți „eminescologi” despre acea poezie, să lămuresc **direct** cine a fost, cine a **putut** să fie acea Eufrosină, pe care Eminescu o’ndrăgi în timpul vieții sale de actor bucureștean.

2. T. V. Ștefanelli a bănuît că poeziile **La o artistă** din **Familia** (18/30 August 1868) și **Amorul unei marmore** (tot în **Familia**, din 19 Sept./1 Oct. 1868) au fost adresate aceleiași femei.

Ștefanelli nu știa, însă, că mai există (netipărită) încă o poezie, cu acelaș titlu : **La o artistă**. În manuscript varianta nu are dată, dar îndoială nu încapă că trebuie datată din aceiași ani : 1866 — 1868.

La o artistă, poezia publicată, este din 1 Octomvrie 1866, — deci repede după sosirea lui Em. din Blaj, peste Sibiu, la București; să fie și-a doua poezie tot din 1866 ?

La o artistă I și II, poezia nepublicată, înlesnește drumul : 1. și spre numele documentar, 2. și spre faptul că ea, marea artistă, a respins pe imberbul poet erotic, care, prea aprins, va fi uitat prea lesne distanța ce-l despărția de ea — pe atunci.

1) Vezi Bul. „M. Eminescu” II, 65—69.

3. Poesia a doua se află în mptul academic 2259, în caetul din față, în care poetul și-a adunat primele producții, datându-le.

LA O ARTISTĂ

I

1. Credeam eri că steaua-ți e-un suflet de ânger
Ce tremură'n ceruri, un cuget de aur
Ce-arunc-a lui raze ¹⁾ 'n o luncă de laur
Cu-al cântului dor.

2. Iar tu, interpreță-a cereștilor plângeri,
Credeam că esci chipul ți de palida stelă
Aruncă pe-o frunte de undă rebelă,
Pe valul amar.

3. Dar astăzi ¹⁾ poetul cu inima'n ceruri,
Răpit d'a ta voce în ralu de misteruri
Ș-aduce aminte că'n cerul deschis
Văzut-a ¹⁾ un geniu cântând *Reveria*
Pe-o arpă de aur c-un *Ave Maria*
Și 'n tine revede sublimul său vis.

II

1. Cum lebedă vișta ei totă visază un cântec divin,
Nu cântecul undei murinde pe luciul mării senin,

2. Cum galbena luncă visază o iernă întregă de-un cânt,
Nu cântecul ernei cel aspru, nu arpa lui Eol în vânt,

3. Ci lebedă cântecul morții, al morții cu chipul ei drag,
Iar lunca visază de doina voincului celui pribeg ți :

4. Ast-fel România, uitată'n Carpatul cel ars și bătrân,
Visat-a de glasul tău dulce, de cântu-ți de dorure plin.

5. Cum lebedă scie că glasul ce ese din luciul adâncu
Sunt inimi de lebede stinse ce'n valuri eterne se plângu

6. Ast-fel România, ea, scie că glasul teu dulce divin
Italia, sora ei numai putut-a să-l aibe în sin.

7. Ea dară acum te salută, ea'n visul ei te-a presupus,
Tu vii ca un cântec de soră la sora ce'n lume s-a dus.

1) La Eminescu grafia lui *z* cu *d* cu sedilă. — (Nota tip. „Bucovina”).

4. Strofa 7 — despre soră la soră — este un reflex din Alecsandri, din poesia pretinsă populară **Surorile (Poesii populare ale Românilor, 1866 p. 400)**; și aici, în citația lui Eminescu, era a doua a lui apăsare asupra raportului: România-Italia.

Dar pe mine nu sfârșitul poeziei, ci începutul mă interesează, în rândul întâiu: **Eri** credea poetul; eri credea că steaua i-aruncă raze, lui, în „lunca de laur” — lunca nu-i el, poetul, laureatul?, nu-i tot el, în 1866, 67, 68, „fruntea de undă rebelă pe valul amar” al vieții? **Acum** ea-i este numai „visul” său. Cu toată discreta acoperire, de care proba cea mai tănuitoare a dat-o'n poesia publicată, visul îl descopere; egalarea cu îngerii îl descopere; ea-i este acum „sublimă”. În partea I E. a fixat, așadar, raportul său sentimental cu artista; iar în partea II raportul țării sale cu ea.

Însă, astfel de vorbe: Numai Italia a putut adăposti glasul ei, al artistei; numai România o salută acum — sunt cuvinte care pela anii 1866 — 1868 se puteau adresa unei singure artiste, care fusese'n Italia, cântase acolo și venise'n țară, unde într'adevăr fusese primită cu un „salut” entusiast; artista sosită din Italia era Eufrosina Popescu! *).

5. Despre E. P. se găsesc date interesante într'un articol scris cu învoirea ei de T. M. Stoenescu, în **Literatorul** din Octomvrie 1881.

Era din neam boeresc.

Prin Iunie 1856 — Februarie 1858 a cântat în străinătate sub numele de **E. Marcolini**; la Nizza, Milano, Veneția, Palermo, Verona, Florența; și'n Paris.

Ziarele o descriseră ca femei frumoasă și elegantă, cu păr lung ondulat, expresivă, grațioasă, melancolică.

Apăruse pe-acolo alături și de Rossi (Ernesto), și de Gordigiani.

O frumusețe încântătoare!

Informațiile acestea explică strofa 6 din II, la Eminescu!

Acum, în a. 1881, suferia de „povara anilor” în căsuța-i din strada Numa Pompiliu (București); era bolnavă; dar mai juca, de.

*) Citația din *Surorile* lui Alecsandri (1866) îndeamnă să așezăm poesia lui E. aproape de anul 1866 (sau, mai cu rezervă, chiar în 1866)?

Știu eu?! Tinerețea lui E. se lămurește greu fără documente!

ex. pe Maruca din **Hatmanul** lui Déroulède, în rând cu Pascali, Maria Constantineasca, P. Velescu, M. Mateescu, C. Notara și Fraivald.

6. E. P se 'ntorsese în țară la anul 1859, când, după unii, **debută** 'n românește. Însă ziarul **Dâmbovița** (D. Bolintineanu) o înregistrează, ca d-nă Marcolini, în 1858; ea cântase 'n 26 Octomvrie, din Rossini, alături cu sau printre jocul lui Millo și al lui Iorgu Caragiale (**viitor protector al lui Eminescu**) și al d-nei Caragiale *).

Dar străinătatea o mai văzu; de ex. Parisul, în 1862 sau 1863 **).

În acest timp, în teatrul românesc, era vrajbă mare între Millo și Pascali. Eufrosinei, Millo-i oferia pe lună, ca membră de recrutat pentru trupa sa, 50 galbeni, cași d-nelor Pascali și Constantinescu și d-lor Demetriad și Pascali ***). Ca o barcă pe valuri se va fi legănat și E. P., pe-atunci.

Un amic (anonim), pledând pentru Pascali, **Popeasca** și Demetriad, scria în **Țeranul român** din 25 Iulie 1863: „Cine va da **eleganța** scenei, deacă d-na Popescu nu va fi lângă dânsul?“, adecă lângă Millo cel sgârcit †).

Pe când Eminescu sosia în București, la 1866 (toamna), teatrul era încredințat lui C. Demetriad, care firește păstra pe „respectabila“ Eufrosină, jucând împreună cu d-na Stavrescu și d-ra Maria Vasilescu și cu Cristescu.

7. Pentru a-i preciza Eufrosinei situația morală-impunătoare, înainte de alte amănunte, dau **o probă din a. 1866**.

Un poet, din Banat, Iulian Grozescu, vizitase Bucureștii; întorcându-se acasă el scrise câteva amintiri. Teatrul din București îl fermecase: Așa femei, așa artiști, așa limbă românească: Grozescu o descrie și pe E. P.

*) *Dâmbovița*, an. I, p. 23.

**) *Țeranul român*, 1863, p. 319. Cf. și p. 248.

***) *Românul*, 1862, p. 952.

†) Alte știri despre E. P. se găsesc în *Literatorul* din 1880, p. 239, 464, 475 („Glorie veche“); 1881, p. 536. Poate și-aurea; exemplarul meu nu-i complet. — Apoi în *Aristița Romanescu*, (30 de ani), care o cunoaște dela 1874 ca Frosa Marcolini (p. 36); a văzut-o (1877 Oct. 9) ca Dacia în *Visul Dochiei* de Damé (p. 51); și o mai amintește la p. 93 și 213 (în *Frica de bucurie*); era pe sfârșite.

„Dintre actrițe — pe când eram eu la București — cele mai excelente erau doamnele Pascali, Popeasca și Constantineașca, fiecare maiestră în ramul său... Doamna Popescu e unică în piesele naționale-poporale și, în această privință, trădează un studiu extraordinar”. Se da Jianul. Popeasca „a jucat secerând aplauze din toate părțile”. „Curând ni se păru că auzim niște accente fermecătoare, ce sunau ca o cântare din visuri fericite ; sonorile de filomelă tot mai cu putere se auziau și în fine puturăm cunoaște aria Jianului cântată cu bravură extraordinară de d-na Popeasca : **Frunză verde de cicoare** etc. Sunetele pline de o durere fermecătoare mă straportau printre regiuni supranaturale ; cugetam, adecă nu cugetam nimica, ci mă simțiam legănat într'un vis de aur ; abia într'un târziu mă putui deștepta, și atunci iară nu credeam că nu visez, nu credeam că ce văd e o realitate încântătoare, nu puteam crede că sânt în teatrul român, ci cugetam că visez iară unul dintre visurile mele din copilărie ; într'adevăr acea seară mi-a rămas pururea neuitată, să trăiesc măcar sute de ani”...

Descrierea lui Grozescu par'că seamănă bine cu **Ia o artistă***).

8. Teatrul era așadar „dat în întreprindere d-lui C. Dimitriade” și începu Marți, în 25 Oct., cu o comedie 'n 5 acte, de E. Scribe : **Un pahar cu apă**. În piesa aceasta a jucat și Eufrosina Popescu. Darea de seamă a Ghimpelui din 31 Octomvrie 1866 a apreciat jocul ei astfel : „Vom începe cu doamna Eufrosina Popescu, care juca rolul ducesei de Marlborough. **A tout seigneur, tout honneur**. Acest rol este după noi cel mai principal al piesei... D-ei a fost bine, așa cum știe și poate să fie totdeauna”. Apoi : „Să ne permită, însă, D-nei o mică observațiune. În scenele acele în care ducesa de Marlborough voește să strivească prin sarcasm pe amicul său politic, d-na Popescu cădea în vulgar. Cuvintele : „Crezi ? E, ce !, nu cumva ești amoretzat ?” au fost zise cu o intonare de demi-monde iar nicidecum cu fineța aceea ce trebuie să caracterizeze pe o ducesă de Marlborough”. Ocasionalul vulgar și demimondenism îl subscrie un Iago, care publica și versuri.

În 18 Dec. 1866 d-na E. P. a jucat rolul d-nei Formon din Co-

*) Descrierea cu titlul *Suvenir din București* (28 Mai/9 Iunie), în *Familia* din 1867, p. 263.

rabia Salamandra. Era o piesă populară. Până la 1 Ianuarie 1867 se dase de cinci ori *).

Drept încă o notă de apropiere — în direcția Eminescu — observ că piesa *Corabia Salamandra* apare printre piesele pe care cercul literar al Orientului — din care și Eminescu făcea parte — le aprecia ; de sigur și pentru jocul Eufrosinei **).

9. S'a observat, mai înainte, că Marcolini-Popeasca apărea și în societatea lui Iorgu Caragiale, și în a lui Pascali, în al căror mediu se arată și Eminescu. Ce ușor este a înțelege că prilejul îl dădea și de aproape și de departe pe Marcolini-Popescu — vor fi fost destule. Tot restul, la Eminescu, se înțelege și mai ușor. Avântul spre actrițele din Viena, curând după aceea, confirmă, retrospectiv, o firească înclinare izbucnită în București, în Cernăuți.

10. Eminescu, venind din Ardeal, sosise în București în a. 1866; intrase în teatru, adică într-o trupă, în două. Din Mai 1868 până la sfârșitul lui August (21½ luni) el a părăsit cu Pascali prin Ardeal și Banat, de unde în București s'a întors după o socoteală a mea) între 2 și 18 Sept. 1868. În 18 Sept. 1868 pentru a se putea „instala” Em. cerea directorului teatrului național un avans asupra lefei sale de sufler și copist. Din Aprilie 1869 era iarăși liber. De la 1 Aprilie 1869 până la 3/17 Iulie, când apare în Cernăuți, cu Pascali și până în 1 August, când acesta pleacă din Cernăuți, va fi fost cu Pascali, mereu.

Dacă ar trebui ori s'ar putea să fim compleți, am căuta acum pe unde se afla în aceste timpuri Eufrosina ? Nu de alta, ci pentru a măsura refacerile sentimentale care pe Eminescu l-au urmărit până la Viena, până la exclamația auzită de Ștefanelli : Eufrosino ! Eufrosino ! Cercetarea peregrinărilor ei artistice, în starea de azi a istoriei teatrului nostru, este însă o mare greutate. Afară de aceasta toată munca ar avea înțeles mai ales pentru timpul până la data A-

*) *Ghimpele* din 25 Dec. 1866 și 1 Ian. 1867.

**) Albina Pindului, p. 436.

Cu acest prilej observ că cercul Orientului aprecia și pe soția Pascali, cărora în 16 Martie 1869, în cursul *Damei cu camelii*, le-au prezenta un omagiu (un sonet), prin V. Demetrescu-Păun și Ioniță Bădescu, amândoi prieteni cu Eminescu. *Alb. Pin.*, p. 434/6.

morului unei marmore, care a însemnat o respingere, descrisă bine de Caragiale, în cunoscuta-i schiță *).

11. Să ne oprim puțin și la explicarea lui Caragiale, confruntând-o cu poesia datată de el din toamna a. 1863. Caragiale îi ceruse o poseie: „Eminescu s'a executat numaidecât **). Era o bucată dedicată unei actrițe de care el era foarte înamorat... D'abia mai țin minte. Știu atâta că era vorba de strălucirea și bojățile unui rege asirian, nenorocit de o pasiune contrariată..., cam așa ceva". Actrița văzu poesia. „A doua zi seara ne-am întâlnit iarăși. Dar peste zi o nemulțumire intimă intervenise. Actrița fu **ese foarte puțin mișcată de mahnirea regelui asirian**. Eminescu era de astădată tăcut și posomorît". Însă, după un somn bun, cercetându-l acasă, Caragiale îl găsi pe Eminescu vesel: „Se dusesese acum supărarea, ba era chiar mai vesel ca alaltăeri. Am petrecut toată ziua rizând: **nră-a vorbit despre India antică, despre Daci, despre Ștefan cel Mare, și mi-a cântat doina**".

Trei zile (întregi) duraseră întâlnirile și destăinuirile; cele 3 zile garantează amintirile.

Explicarea lui Caragiale are aerul de-a spune că Eminescu, care-și restabilise așa de iute echilibrul sentimental, nu-și atârnase chiar toată inima de gestul așteptat al artistei sau că el înțelese'n sfârșit distanța...

Poesia însăși este o explozie a unui moment anterior, în care el, umilul, ar fi voit — **pentru a putea căceri** — să fie un rege la care ea să alerge, pentruca el să aibă puțința de-a „pune soarta lumii" pe buza-i purpurie, de-a o hotări pentr'un cuvânt al ei. Dar în străinătate, Marcolina, mândra, conștienta, cunoscuse, se pare, o viață dulce de atențiuni luxoase, care transpar din articolul citat al **Literatorului**; deaceea asirianismul de'nvăluire, de discreție, din **Amorul unei marmure** a putut să fie o idee ce-i îngâna o poizibilitate de fantazie, de pură fantazie.

Viața lui reală era tare departe de așa noroc; tânărul mugi de durere; înțelese; și-apoi tăcu.

12. Când se va fi petrecut scena descrisă de Caragiale?

*) Ii va fi zis și lui ca'n piesa lui Scribe: „E, ce! Nu cumva ești amonizat?" — Vorbele sună foarte bucureștenește-românește!

**) O avea gata?! — Gh. B.-D.

După T. T. Burada *) Eufrosina a jucat în Iași de la 14 Mai până la 28 Mai 1868. În acel timp Eminescu era în Ardeal. Însă în Iași ea se află și la 28 Noemvrie 1868; și în 30 Ianuarie 1869; și în 6 Aprilie 1869. Scena indicată, mărturisită de I. L. Caragiale: pățania Asirianului-Eminescu trebuie să se fi petrecut, deci, înainte de-a pleca ea, cruda, la Iași, în Septemvrie 1868! Până la suspinul din Viena: Eufrosino! Eufrosino!, nu mai era mult timp **).

Gh. Bogdan-Duică

Portscript. I. — Mai sus am citat *Surorile de Văile Alexandri* (Poesii populare, p. 400). Eminescu le-a imitat, precum s'a văzut. Poesia imitată de Eminescu a apărut, în volumul bine cunoscut, *abia la 21/22 Iulie 1867*, când ziarul *Românul* anunță că'n sfârșit poeziile populare au apărut: *Veibbiografia* d la p. 611. Deci versurile lui Eminescu sunt posterioare lunii Iulie 1867. Sunt din 1867 ori 1868; ele confirmă cronologia întâmplării povestite de I. L. Caragiale.

Portscript. II. — Pentru curioși mai însemn isvoare relative la Marcolini-Popeasca: D. Cillănescu, memoriul despre teatru, partea II p. 36, 42, 53, 57, 58, 65, 77, 82. — *Românul* 1862, p. 952. — *Țeranul român*, 1863, p. 248, 255 (jucând în *Fetele de marmoră*) și 258. — *Aristița Romanescu*, 30 de ani, p. 37, 51, 93, 213. — *România liberă*, 1879, nr-ul 575. — *Timpu* (jocul din 8,20 Nov., în *Mână-tirea de Castro*). — Ceva din multe alte știri!

GH. B.-D.

*) *Istoria teatrului*, vol. II, p. 250, 258—260, 273—274.

**) Publicația din 19 Sept/1 Oct. va fi avut rostul să-i arate Eufrosinei și prin tipar cât suferă el. Dacă publica și a doua poezie, s'ar fi știut imediat că adorata soră din Italia este Marcolina, ceea ce de sigur tăinuitorul nu ar fi voit odată cu capul.

IN MARGINEA UNOR CRITICI

Vremea nouă și-a strecurat și în critica literară influențele ei. Criticul modern, preocupat să înfățișeze orice manifestare artistică drept expresie a împrejurărilor dominate de legile conservării și adaptării la mediu, tinde să pue la baza idealului, frumosului, sublimului, o realitate biologică, legată de nerv și de senzație, de structura anatomo-fiziologică, de animalul din noi. Față de critica veche, e fără'ndoială un pas înainte. Critica veche avea respectul tradițiilor medievale, înțelegea opera de creațiune ca o purificare internă, ca pe un complex de realități sociale ce se emancipă de sub puterea animalică a unui biet individ spre a împleti în forme noi elemente creatoare de cultură și civilizație, lărgind orizonturile și amplificând sentimentele, diferențiându-le după puncte de vedere ce constituiau revelațiuni psihologice, invenții sociale, descoperiri de adevăruri profunde la lumina eternelor legi morale. Critica nouă în genere o rupe cu toate aceste puncte de vedere și, influențată pe deoparte de un spirit științific rău aplicat, pe de altăparte de superficialitatea și haosul vieții de azi, caută pe clinele pervertirilor explicările normalului, în ilogicitate logica, în imoralitate, morala.

Nici genialul Eminescu n'a scăpat ici și colo de acest spirit indiscret, ingrat, clevetitor, care caută nouatea în deformările minciunii, interesantul în scabros. Punând puțin scandal și multă mediocritate pentru judecarea oricărei manifestări ce'ntrece puterile îngâmfării, criticii „rafi-nați”, cari judecă frumosul ca produs al animalității, se descriu mai mult pe sine. Eminescu avea oroare de ei :

Neputând să te ajungă, crezi c'or vrea să te admire ?
 Vor aplauda de sigur biografia subțire
 Care s'a'ncerca s'arate că n'ai fost vreun lucru mare

.
 Dar afară de acestea vor căta vieții tale
 Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale
 Astea toate te apropie de dânsii. Nu lumina
 Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina,
 Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
 Într'un mod fatal legate de o mână de pământ.
 Toate micile miserii unui suflet chinuit
 Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit.

Când Eminescu a săpat în marmura eternității, unii
 din criticii lui moderni scormonesc, cu ingeniozitatea co-
 piilor de maidan, cu câte-un bețișor în noroi.

Opera lui are o bază biologică, opera lor preocupare
 pură de adevăr ? ! Cadrul restrâns al spicuirii noastre,
 nu ne îngăduie aci o largă analiză a operei lui Eminescu,
 dar s'a putut proiecta vreodată mai mult sens și mai
 multă superioritate în câte o strofă, în două vorbe, în-
 tr'o viziune poetică sau într'o așezare morală ca în ver-
 surile lui ?

Țigara, focul și sărăcia — iată trei lucruri foarte ba-
 nale. Din întâlnirea lor cu geniul, iese un cuvânt de su-
 perioară resemnare :

Între degete, țigara...
 Eu mă uit atunci la foc
 Și găsesc că-n sărăcia-mi
 E un dulce, trist noroc.

Mii de conflicte în sufletul lui Eminescu i-l sensibi-
 lizează într'o gamă foarte variată de judecăți și de sim-
 țiri. Afectiv, își retrăește copilăria cu o naturală și un
 elan neprihănit, pe când din punct de vedere al proceselor
 de idee, el evoluează la cele mai de sus trepte ce domi-

nă cu o întunecată impetuozitate adevărurile de deasupra golurilor eterne. Ar voi să reintre copil în pădure, dar — acest obsedant dar

Astăzi chiar de m'aş întoarce
A 'nţelege n'o mai pot...
Unde eşti copilărie
Cu pădurea ta, cu tot?"

Ideaţia ajunge lapidară, incisivă, stăpânitoare, simţirea rămâne de-o puritate copilărească.

Voinţa lui, foarte tare pentru ideal, foarte slabă pentru viaţa-i proprie, naşte conflicte, cari greşit s'au atribuit unui dezechilibru bolnăvicios, fără a se ţine seama că spre a descrie un freamăt de codru trebuie într'un fel ca însuşi sufletul poetului să fie în acele clipe freamătul codrului. Cu alte cuvinte, o anume pasivitate faţă de lumea din afară îi este necesară. Emoţia estetică începe prin emoţia psihologică şi nu se atinge decât atunci când aceasta ia nota unui mimetism care presupune pătrunderea tainică şi fără voe în simfonia naturii.

Judecăţile scot pe om din robia ignoranţei, dar îl supun în chip fatal unui sistem de gândire care poate provoca inimii conflicte extrem de dureroase în anumite împrejurări. În consideraţiuni de această natură trebuie căutată origina pesimismului lui Eminescu, nu în anomalii şi perversiuni.

Nu urmărim aci să combatem pe nimeni anumit, ci numai să întoarcem, atâta cât ne e posibil printr'un cadru foarte îngust, lumina propriei lui opere asupra fiinţei poetului. Ce ne interesează este sufletul acesta cu o putere de persistenţă a imaginilor analoagă cu aceea a

armonicelor muzicale a căror rezonanță continuă chiar când tonul principal a încetat de a mai vibra.

El singur ne-o spune : ca și raza ce ne parvine de la steaua stinsă demult

Tot astfel când al nostru dor
Piere în noapte adâncă,
Lumina stânsului amor
Ne urmărește încă

Adiacențele inconștiente și subconștiente la Eminescu erau totdeauna renăscătoare de forme noi de viață și simțire.

Regretul lui pentru

Idealul unei lumi ce nu mai este
Lume ce gândia în basme și vorbea în poezii

sau melancolia în jurul „credinței” care „zugrăvește i-coanele’n biserici” durerea de care nu se poate feri în fața curgerii fără putință de revenire a timpului.

La ce statornicia părerilor de rău
Când prin această lume să trecem ne e scris
Ca visul unei umbre și umbra unui vis ?

(Despărțire)

toate acestea sunt desfășurarea evolutivă și din ce în ce mai complexă a unor sentimente firești la un geniu creator care în evocarea palidității vedea viața și în vâltoarea vieții simția stăpânirea nimieniciei.

Felul cum a intrat Eminescu în viață, poziția ce a înțeles să ia față cu ea, iluziunile pe care le-a nutrit, regretul pe care l-a manifestat activitatea desinteresată și resemnarea de care a dat dovadă, toate aceste au fost mai

mult decât niște simple manifestări animalice. Spiritua-
litatea lui l-a ridicat cu mult deasupra acestora, iar
viața nu i-a ros de tot firele bucuriei și optimismului de-
cât atunci când boala, unită cu lipsurile, invidia și rău-
tatea, nu i-au mai lăsat nici o posibilitate de a mai dori
ceva pentru el, de a visa totul pentru semenii lui.

Ștefan Șoimescu

TRUPA FANI TARDINI IN BUCOVINA, 1864 și 1865

D-l G. Baiculescu în articolul *Mihai Eminescu și Fani Tardini* (Buletinul „Mihai Eminescu” An. I, 1950, 80 — 85) vorbește despre trupa Fani Tardini și celelalte trupe străine, cari au dat reprezentații teatrale în Cernăuți prin anii 1864 și 1865. D-Sa reproduce unele dări de seamă din ziarul „Aurora română” din Pesta, care ziar la rândul său își luase informațiile din ziarul „Bucovina”, presupus¹⁾ ziar românesc. Se regretă că nu se cunosc numele artiștilor trupei Tardini și astfel nu se pot stabili cu certitudine unele întâmplări din viața lui Eminescu.

Intrucât posedăm material inedit referitor la istoria teatrului românesc din Bucovina, putem lămuri împrejurările în care a jucat trupa Fani Tardini. Cadrul articolului nostru va fi limitat, întrucât nu intenționăm decât să arătăm, ce trupe străine se găseau atunci în Cernăuți, care a fost atitudinea autorităților austriace față de trupa românească, și în urmă să publicăm lista pieselor reprezentate de această trupă, împreună cu distribuția rolurilor. Astfel vom afla mai bine, cine au fost artiștii trupei Fani Tardini.

În Decembrie 1862 un Constantin Loboiko, directorul trupei polone din Tarnopol, Galiciă, cere autorizațiilor publice din Cernăuți autorizația pentru reprezentații teatrale în limba po-

1) D-l Leca Morariu (cu artic. *Ziarul „Bukowina” 1863—1867*, în *Fătușmos* 1930, 180) ne-a lămurit că e vorba de *Landes-und Amts-Zeitung*ul lui E. R. Neubauer.

Ionă. Guvernorul Bucovinei, în mâna căruia ajunse cererea, îi desfătui să vină la Cernăuți, fiindcă alcea nu se găsesse localuri potrivite. Fusesse în Cernăuți, ce-i drept, un edificiu de lemn z.dit de trupa teatrală polonă din Cracov.a. Dar el fusese demontat, și de atunci nu se mai găsește în Cernăuți local potrivit. Acest răspuns negativ nu-l descurajă pe Loboiko. Din potrivă, el se asocie cu actorul Lucian de Eisenbach, închirie sala o'elului „Moldavie” din Cernăuți și ceru din nou autorizația, de data aceasta pentru primăvara 1863. A primit-o pentru lunile Martie — Iunie 1863, și autorizația a fost în urmă prelungită până la sfârșitul lunii Iulie 1863. Neputându-se înțelege cu proprietarul otelului „Moldavie”, Lucian de Eisenbach, — ajungând între timp singurul director al trupei polone, ridică pe parcela boierului Nicolai de Buchen al (astăzi Piața Daciei, unde se găsește edificiul societății filarmenice) o clădire de lemn și tablă și o acoperi cu pânză. Un timp acestui edificiu i s'a zis „Teatru de vară” (Sommertheater).

Eisenbach pare să fi făcut afaceri bune. În consecință în August 1863, el cere autorizația pentru două trupe de teatru: una germană, alta polonă, cari amândouă aveau să dea reprezentații în stagiunea de iarnă 1863/1864. Prefectul de poliție din Cernăuți, provocat de guvernor, dădu un av.z negativ și propuse respingerea cererii. După părerea lui, la Cernăuți nu se poate ține timp îndelungat nici o trupă teatrală. La început publicul vine, mai târziu o mai rărește cu vizitele și în urmă nu mai vine de loc. Din lipsă de mijloace materiale trupele dau faliment. Această soartă o va avea și trupa lui Eisenbach, întrucât ea va fi mai nime casă. Din sur.să particulară s'a mai aflat, că Eisenbach nu posedă mijloacele materiale neces.re. A-fără de aceasta nu se pot da reprezentații teat.ale iarnă într'o „arenă de tablă”. Totuși guvernorul Bucovinei admite cere.ea, însă cu condiția ca reprezentațiile teatrale să se dea într'un local controlat și admis de o comisiune oficială. În tot cazul nu se va juca în teatrul de vară. Reprezentațiile se vor da în lunile Noembrie 1863 până la 1 Iunie 1864.

În urma acestei autoriz.ții, reprezentațiile teatrale ale trupei lui Eisenbach începură în luna Noembrie 1863 în sala

otelului „Moldavie”. Dela 20 Noemvrie 1863 trupa polonă a fost condusă, în delegație, de artistul polon Vicențiu Rapacki. Se pare însă că acest artist nu s'a dovedit director destoinic, căci în Februarie 1864 Eisenbach numește director al trupei polone pe artistul Petru Wozniakowski. Trupa polonă se alcătua din 45 inși. Contele Amadiei, guvernorul Bucovinei, admise schimbul de direcție, ordonă însă, ca trupa, ca e în decurs de un an își epuizase repertoriul, să părăsească Bucovina. Astfel rămase în Cernăuți numai trupa germană a lui Eisenbach.

Ia Marie 1864 Eisenbach ceru autorizația și pentru stațiunea de iarnă 1864/1865. Amintind că trupa sa este prima, care părăsește localitatea „fără scandal”, dădu de înțeles că în Cernăuți trupa germană se va putea ține numai atunci, când „în același timp nici trupa polonă, nici cea românească nu vor primi autorizații”. Prefectul de poliție s'a exprimat contra unei noi autorizații, pentru că Eisenbach, contrar declarațiilor sale, a rămas dator cu sume mari membrilor trupei sale și, în plus, a contractat mari datorii pe'a particulari. Chiar polițe false, fabricate de el, sunt în curs. În schimb se recomandă cererea lui Adolf Nadler, actor și regisor în trupa lui Eisenbach, care posedă calitățile necesare pentru conducerea unei trupe teatrale. Evreii din Cernăuți, se zice, ar fi gata să-i vină în ajutor cu o mare sumă de bani pentru cazul obținerii autorizației.

Dar cu tot raportul favorabil al prefectului de poliție, Adolf Nadler, înțeles fiind cu directorul de teatru Gustav Adolf Sinnmayer, își retrase cererea. Fiind fiul unui medic din Cernăuți, fiind în plus actor și având mijloace materiale suficiente, Sinnmayer ceru în Mai 1864 autorizația pe un an întreg pentru reprezentații în limba germană și polonă. Cumn relațiile polițienești erau favorabile, Sinnmayer primi autorizația cerută și putea astfel să rămână în Cernăuți timp de un an, până la 1 Iunie 1865. Sinnmayer se puse serios pe lucru și construi, ca și înaintașul său Eisenbach, pe parcela boierului Bichenal, din lemn și tablă un „teatru de vară”. Comisia oficială se pronunță favorabil despre această construcție, găsind-o solidă și încă-pătoare.

În anii 1864 și 1865 se găsea la Cernăuți și o trupă ru-

teană. Emil Baczinsky, directorul teatrului național ru'ean din Lemberg, primi pentru prima jumătate a lunii Septemvrie 1864 autorizația pentru șase reprezentații. Le-a dat în sala otelului „Pajura Neagră”. Această trupă a mai dat reprezentații în timpul dela 1 Septemvrie până la 15 Octomvrie 1865.

În primăvara anului 1864 a sosit la Cernăuți directorul de operă italian Carlo Mirco. Avea să dea patru concerte în sala otelului „Pajura Neagră”. Primul concert avea loc în ziua de 29 Martie 1864. În urma opoziției lui Eisenbach, i s'a ordonat lui Mirco să nu dea concerte, în serile în cari da reprezentații trupa lui Eisenbach. Nedând ascultare acestui ordin polițienesc, fu oprit să continue. Mirco se plânse guvernorului de acest abuz de putere și adăose cu durere, că se adeverește proverbul : Cine are mai mult noroc, are și avantajile.

În acest timp de concurență între diversele trupe teatrale cade sosirea în Cernăuți a trupei românești de sub conducerea Doamnei Fani Tardini. Ea înaintase din Botoșani, la 8 Februarie 1864, o cere e Agenției austriace din Iași, rugându-o pentru intervenția la guvernorul Bucovinei întru obținerea autorizației pentru o serie de 20 reprezentații teatrale în limba română. Aceste vor avea loc în sala otelului *Mikuli*, adică în otelul „Moldavie”. Roagă urgența (Von dem Resultate dieses Gesuches bi te ich, mich mit möglichster Beschleunigung in die Kenntnis zu setzen). Două zile în urmă, la 10 Februarie 1864 Agenția austriacă din Iași trimise cererea la Cernăuți. Guvernorul Bucovinei i-a acordat autorizația adăogând că „autorizația formală primită nu cuprinde dreptul înființării unei trupe teatrale permanente în Bucovina (Ohne die förmliche Konzession zur Errichtung und Direktion einer Theatergesellschaft für die Bukowina in sich zu begreifen).

La 30 Februarie sau 13 Martie st. nou 1864 avu loc în Cernăuți prima reprezentație, dată de trupa Fani Tardini. Primul afiș, anunțând piesa „Radu Calonfirescu” are urmă'orul text : „Abonama nr. 1. Cu înalta vce. Teatru romanu, sup' direcția Doamnei Fanii Tardini. Începutul la 7½ oare rics”.

Cele douăzeci de piese se mistuiră repede. La 30 Aprilie 1864 Fani Tardini înaintă o nouă cerere pentru obținerea unei

noi serii de 10 reprezentații. I s'a permis la 2 Mai 1864. Ultima reprezentație, în stagiunea primă, avu loc în ziua de 17/29 Mai 1864, în folosul Societății pentru cultură din Cernăuți¹⁾

În 3 Iunie 1864, Fani Tardini, fiind încă în Cernăuți, înaintă o cerere spre a obține autorizarea pentru stagiunea de iarnă 1864/1865. Ea zice, că se bazează pe bunăvoința ce i se acordase până acuma (Gestützt auf die mir bereits früher so huldvoll gewährte Concession) și roagă, având a pleca la Brașov, ca răspunsul să se dea la adresa lui Oreste Kenney de Herszenyi, Român și membru marcant al Societății pentru cultură.

Cererea Fani Tardini a fost trimisă întâi poliției, ca aceasta să-și dea avizul. Poliția era de părere, că cererea se poate satisface, însă cu condiția ca trupa Tardini să dea reprezentații numai de două ori pe săptămână, celelalte zile fiind rezervate trupei polono-germane a lui Sinnmayer. Astfel fiecare trupă teatrală o să aibă rezervate două zile pe săptămână. Pentru stabilirea zilelor se recomandă o înțelegere directă între amândoi directorii. Fani Tardini, fiind cetățean străin, cererea ei a fost înaintată Ministerului de Poliție din Viena pentru aprobare. În adresă Guvernorul Bucovinei amintește, că „cetățeanul moldovean” Fani Tardini jucase în Cernăuți spre mulțumirea tuturor și că de prezent se mai găsesc în Cernăuți alte două trupe teatrale. Dacă vor da reprezentații simultane trei trupe, vor fi lovite de faliment acele trupe cari sunt avizate numai la incasări. Fani Tardini are garanția câtorva boieri, și nu se găsește în pericol. Acești boieri o chemaseră în Bucovina la 1864 și sunt gata la mari jertfe materiale „numai și numai pentru a dovedi, că naționalitatea românească are baze solide în capitala Bucovinei”. Publicul român din Cernăuți este puțin numeros și trupa românească din chestiune se găsește într-o situație „foarte primitivă”. Ea a fost invitată în Bucovina, pentru că Românii din Bucovina țin să „demonstreze la toate ocaziile omogenitatea națională a Bucovinei românești cu statul român vecin”. Nu va fi bine a respinge cererea, fiindcă în Cer-

1) Darea de seamă a comitetului Reuniunii române asupra lucrărilor 14/26 Mai 1863—31 Dec. 1864, pag. 8. și ziarul german din Cernăuți „Bukowina” din 5 Iunie 1864.

năuți „publicul vizitator de orice naționalitate și limbă își manifestă pretențiile” De altfel cazul ar putea fi exploatat de conducătorii români. Peșe tot „în momentul de față situația este de așa natură, încât nu e prudent a se opune fățiș tendințelor naționale”. Se recomandă satisfacerea cererii. Reprezentanții le se vor da într'un local potrivit, de două ori pe săptămână. Ministrul de Poliție răspunde că în principiu este pentru satisfacerea cererii și nefiind vorba decât de aranjarea unui ciclu de reprezentații teatrale, hotărârea este lăsa ă în seama guvernorului Bucovinei. Acesta admise cererea Faniei Tardini invitând-o să se înțeleagă cu directorul Sinnmayer cu privire la stabilirea zi-
lelor.

Boierii români, de fapt, au sprijinit-o foarte mult pe Fani Tardini. Pentru reprezentațiile din primăvara anului 1864 scena din sala otelului „Moldavie” fusese amenajată pe spesele boierilor români¹⁾. Pentru stagiunea de iarnă 1864/1865, boierii români se constituiră într'un „comitet de teatru” grijind de închirierea sălii și de amenajarea scenei. La 19 Iulie 1864, 17 boieri români înaintară o cerere guvernorului Bucovinei, insistând asupra acordării autorizației. Intre boierii semnatari găsim pe: Nicolai, Ilie și Ioan Vasileo, Ioan, Alexandru și George Costin, Emanoil, Victor și Eugen Stârcea, Vasile Zota, Teodor Buchental, Gheorghe Hurmuzachi și alții. Faniei Tardini, zice ei, nu cere decât ce avusese până acum. Trupa ei a avut o atitudine ireproșabilă (musterhaft). Subsemnații au închiriat sala de pe acuma. Publicul român are mai mult drept la un teatru în „idiomul său” decât cel polon, care e cu mult mai puțin numeros. Și această cerere fu trimisă la Viena, de unde, la 3 August 1864, sosi rezoluția. „Rezolvirea meritatorie” a fost lăsa ă în seama guvernorului, care admise cererea.

Dar Fani Tardini nu se putu înțelege cu directorul Sinnmayer. La 10 Noembrie 1864 împăcarea n'a fost încă perfectă ; a intervenit prefectul de poliție, care luând cunoștință de starea teatrelor puse vina pe Fani Tardini. Sinnmayer, zice el, era gata să cedeze trupei românești trei zile pe săptămână, iar pentru

1) *Foia societății* 1865 p. 60.

rest se obliga să plătească o chirie de 80 fl. pe lună. Fani Tardini insista să-i fie rezervate toate zilele de Duminecă, Luni și Joi, iar pentru restul zilelor, Sinnmayer să plătească o chirie zilnică de 25 florini. Prefectul de poliție găsi pretențiile Fani Tardini „de tot exagerate” (überspanntesten Forderungen) și decise ca pentru trupa românească să fie rezervate zilele de Luni și Marți.

Stagiunea de iarnă fu inaugurată la 14 Noembrie 1864. Era să se reprezinte piesa „Mănăstirea de Castru”, pentru care se și făcuseră afișele. Dar în momentul ultim se modifică programa, stabilindu-se pentru seara întâia piesele „Zmeul nopții” și „O căsătorie fără voie”. A doua seară, Marți 3/15 Noembrie 1864 s'a reprezentat piesa „Mănăstirea de Castru”.

Sosind trupa românească, Sinnmayer nu putu susține concurența. Prevăzând ruina întreprinderii sale, ceru autorizația să se mute vremelnic în Galiția de Est. Era singurul mijloc de a scăpa de faliment! Recomandând cererea, guvernorul Bucovinei zice, că situația trupei Sinnmayer este „desperată” din cauza concurenței trupei românești, care este gras subvenționată de boierii români. I s'a permis să dea reprezentații, unde a dorit, în afară de Lemberg.

Sinnmayer părăsind Cernăuții, Fani Tardini înaintă, la 4 Februarie 1865, o cerere rugând să i se acorde autorizația de a da reprezentații în limba română și germană pen'ru timpul de un an, 1 Iulie 1865 — 1 Iulie 1866. Ea aminti că posedă perfect limba germană (das ich der deutschen Sprache vollkommen mächtig bin). Afiând Sinnmayer aceasta, înaintă repede, la 6 Februarie, o cerere pentru reprezentații în limba germană și polonă. Amândouă cererile s'au trimis, ca de obicei, prefectului de poliție. Acesta recomandă satisfacerea cererii Fani Tardini, fiindcă posedă mijloacele materiale necesare și este gata să plece la Viena pentru a stabili un repertoriu nou și a angaja o trupă corespunzătoare „din toate punctele de vedere” (vollkommen entsprechende Gesellschaft). În ce privește reprezentațiile românești date de Fani Tardini prefectul zicea tex-

tual : „Doamna Fani Tardini, directoarea trupei românești (țin de datoria mea s'o spun spre lauda ei) și-a împlinit dela Noembrie 1864 încoace toate obligațiile față de public, a executat cu precizie toate ordinele autorităților și a observat cu trupa ei o ordine atât de exemplară (musterhafte Ordnung), încât nu se poate face nici cea mai mică observare (Nicht die geringste missliebige Wahrnehmung)”. Despre Sinnmayer nu se poate raporta la fel... Acesta nu și-a împlinit promisiunile date publicului, a neglijat anumite genuri și a produs mari nemulțumiri între actorii rămași fără ocupație. Regia a fost „defectuoasă” și tratamentul acordat actrițelor necivilizat. Sunt în curs mai multe procese. Publicul german a fost silit să-l amenințe cu boicotul. Dacă totuși Sinnmayer, în calitate de cetățean austriac, va fi să primească autorizația, atunci va trebui să-și îplinească toate angajamentele.

Guvernorul Bucovinei hotărî la 22 Martie 1865 următoarele : Sinnmayer primește autorizația pentru reprezentații germane și polone până la 1 Iunie 1866, cu condiția că-și va ține angajamentele și va satisface publicul. Fani Tardini va da reprezentații românești până la 31 Decembrie 1865, în zilele stabilite ca și până acuma.

Deci F. Tardini n'a reușit ! Dânsa comunică guvernorului că nu se poate servi de autorizația acordată, fiindcă nu va începe reprezentațiile decât în Octombrie 1865. Roagă așadară să i se prelungească termenul până la sfârșitul lui Mai 1866. I s'a acordat. Alecu Hurmuzachi ne informează că boierii din Bucovina s'au înțeles cu Fani Tardini, ca să dea în s'agiunea de iarnă 1865/1866 42 reprezentații, cu beneficiuri 50. În repertoriu vor fi cel puțin 20 piese noi¹⁾.

În Noembrie 1865 publicul român din Cernăuți așteaptă zădarnic : Fani Tardini n'a mai venit ! Sinnmayer rămase „...stăpân” pe situație... Cu toate că n'avea de luptat cu o concurență, situația sa era deplorabilă. Într-o cerere, adresată în

1) *Familia* 1884 Nr. 5 p. 49—50.

Ianuarie 1866 guvernatorului, el zice următoarele: „Teatrul meu nu se bucură la boerime și la publicul din oraș decât de o simpatie foarte redusă” ...fiindcă „nobilimea și o parte mare a publicului urban dorește să aibă la Cernăuți teatru românesc. și neglijând teatrul german, crede că a găsit mijlocul sigur pentru crearea unei scene românești” (Grund dafür, dass der Adel und ein grosser Theil der städtischen Bevölkerung ein romanisches Theater in Czernowitz zu haben wünscht und in der Vernachlässigung des deutschen Theaters das geeignete Mittel sieht, welches zur Gründung einer romanischen Bühne in Czernowitz führen kann). Teatrul românesc are auspicii admirabile în Cernăuți (Glänzende Aussichten). Deaceia s'a hotărât să dea și reprezentații românești. Prefectul de poliție recunoșcu că Sinnmayer a făcut mari efortări, dar simpatia publicului nu și-a putut-o câștiga. N'ar fi rău să dea reprezentații și în românește. E în tratative cu actorul român Evolschi. Sinnmayer va da reprezentații în stagiunea de iarnă 1866/67 de două ori pe săptămână în românește, și de trei ori în nemțește. I s'a acordat autorizația. Dar în Octomvrie, la fel ca și Fani Tardini, nu s'a înfățișat.

Rămâne acum să arătăm cari fură piesele reprezentate, când s'au dat ele și cine au fost actorii. Pentru a putea cunoaște piesele și distribuția rolurilor, publicăm mai jos lista pieselor după afișele, cari din întâmplare ni s'au păstrat.

În stagiunea primă, primăvara 1864, trupa Fani Tardini se alcătua din 10 bărbați, 3 doamne și 4 domnișoare.

Domnii : Stavru Sachelarie, Alexandru Evolschi, Conrad Scotu, Ioan Delacia (scris și de Lacia, sau Lacea), Alexandru Vlăducescu, Lache Chirimescu, Nicu Constandinescu, Ioan Romanescu, Bujoreanu și Ioan Comino

Doamnele : Fani Tardini, Catinca Dimitreasca, Elena Albeasca.

Domnișoarele : Mica (Alexandrina) Albeasca, T. Arghireasca, Dimitreasca și D-șoara Matilda.

Și iată acum lista pieselor cu distribuția rolurilor :

1. Duminică 30 Februarie/13 Martie 1864.

„Radu Calonfirescu” vodevil național în 5 acte cu mare spectacol.

DISTRIBUȚIA :

Mihai Viteazul, prințul roman	d. Stavru Sachelarie
Spatariu Vintilă, locuitoru de domn	„ Alexandru Evolschi
Stroe Buzăscu, general	„ Conrad Scotu
Căpitan Preda	„ Ioan Delacia
Ancușa, fiica sa	D-na Fani
Radu Calonfirescu	d-nul Vlădescu
Lambu Ciortan	„ Lachi Chirimescu
Stănică Hălăciu	d-na Dimitreasca
Cristina, mama lui Radu	d-șcara Matilda
Vlad	dn. Nicu Constandinescu
Niacșu } țărani	Ioan Romanescu
Un om domnesc	„ Bujorianu

țărani, țărance, popul.

2. Joi, 5/17 Martie 1864.

a) „Baba Hârca”, vodevil național în 2 acte de d-l Matei Milo, muzica de dl. Flehtenmaher.

DISTRIBUȚIA :

Baba Hârca	d. Conino
Vlad	d-na Dimitreasca
Chiosa, țiganul	d-l Vlădescu
Gânju	d-l Delacia
Viorica, fiica lui	d-ra Matilda
Ingerul	„ Mica Albeasca
Vârzu	d-l Evolschi

b) „Un trântor cât zece”, comedie vodevil în 1 act.

DISTRIBUȚIA :

Tânjală	d-l Evolschi
Teodorescu	„ Delacia
Țița, soția sa	d-na Albeasca
Gahița	„ Dumitreasca
Gogu	d-l Chirimescu

3. Duminică, 8/20 Martie 1864.

„Chirița în Iași”, comedie vodevil în 3 acte de dl. V. Alecsandri. muzica de dl. Flehtenmaher.

DISTRIBUȚIA

Cocoana Chirița	D-na Dimitreasca
Grigori Bărzoi	D-l Delacia
Aristița	D-șoara Dimitreasca
Calipsița	„ Arghireasca
Pungescu, coșcar	D-l Vlădescu
Bondiți	D-l Evolschi
Gulăță	„ Chirimescu
Afinoie	D-șoara Matilda
Luluța	D-na Albeasca
Cuculeț	D-l Conrad
Un fecior boieresc	„ Sachelarie
Un slujitor	„ Constandinescu

Învitați, sluji.

4. Luni, 9/21 Martie 1864.

„Cimpoiul Dracului”, vodevil național în 2 acte.

și

„Hoțul și Fanaragiul” comedie în 1 act.

(Distribuția lipsește. Se poate găsi în Darea de seamă. ziarul german din Cernăuți „Bukowina” 23 Martie 1864).

5. Miercuri, 11/23 Martie 1864.

„Iașii în Carnaval”, Tablou în 3 acte de dl. V. Alecsandri.

DISTRIBUȚIA :

Postelnicul Tache Lunetescu	D-l Evolschi
Târșița, femeia lui	D-na Dimitreasca
Jicniceriu Vadră at Nicorești	D-l Lacia
Alecu, nepotul său	D-l Vlădescu
Leonil, cadet de cavalerie	„ Chirimescu
Cati, modista	D-ra Matilda
Șătrariu Săbiuță, comisariu	D-l Comino
Marghiola, fiica lui	D-na Albeasca
Un comisariu	D-l Romanescu
Un Turc	„ Constandinescu

Irozi, păpuși, lăutari, servi.

6. Luni, 16/28 Martie 1864.

„Iancu Jianu căpitan de haiduci”, Mello-Dramă națională în 4 acte cu cântece de d-l I. Anestin, muzica de d-l I. Vahin.

DISTRIBUȚIA :

Ileana, gazda lui Jianu	D-na Fani
Iancu Jianu, căpitan de haiduci	D-l Vlădicescu
Cărc sârdariu Stoica	„ Comino
Tincu, căpitan de poteră	„ Lacia
Barbu	„ Evolschi
Alecse	D-l Constandinescu
Gulei	„ Chirimescu
Me, un negustor	„ Sachelari
Sultana, amanta lui Jianu	D-na Dimitreasca
Petre, fiul Ileanii	„ Albeasca
Cristea	D-ra Matilda

Haiduci, poteragi.

7. Miercuri 18/30 Martie 1864.

a) „Doi morți vii” vodevil național în 2 acte de d-l V. Alecsandri, muzica de Flehtenmaher.

DISTRIBUȚIA :

D-na Ferchezeanca	D-na Fani
Dimitrie Ghiftui	D-l Vlădicescu
Hagi, Flutur	„ Comino
Acrostihescu	„ Chirimescu
Talpă lată	„ Lacia
Țița, epitropisita sa	D-na Albeasca
Igor Lipoveanu	D-l Evolschi
Un țăran	„ Romanescu
Gionu	D-l Constandinescu
Cărciog	„ Conrad.

Țărani, prietini.

b) Spectacolul să va începe cu

„Fata Cojocarului” vodevil în 1 act de d-l D. Miculescu.

DISTRIBUȚIA :

Tănase Cojocar	D-l Lața
Mariuța	D-na Albeasca
Mărgărita	„ Dimitreasca
Filip, actoru	D-l Vlădicescu
Profesoru Luca	„ Evolschi

8. Joi, 19/31 Martie 1864.

„Cimpoiul dracului” vodevil național în 2 acte.

„Doi țărani și 5 cărlani”, comedie națională în un act.

„Erșcu Bocșagiu” de V. Alecsandri, consonetă executată de dl. Evolschi.

(Distribuția lipsește, se poate găsi în ziarul „Bukowina” din 3 Aprilie 1864).

9. Duminecă, 22 Martie/3 Aprilie 1864.

„Gabrina sau camera leagănului”, Dramă în 3 acte, tradusă din franțuzește de d-l Alecu Poenariu.

DISTRIBUȚIA :

Gabrina	D-na Fani
Conetabilul Francisco	D-l Evolschi
Conradu, soldatu	„ Vlădicescu
Ranucio, duca de Parma	„ Chirimescu
Eduard regele, fiul său	D-na Albeasca
Matilda, regentă	„ Dimitreasca
Șambelanu	„ D-l Lacia
Stenio	D-l Constandinescu
Guvernoru	„ Sachelari
Un oficeriu	„ Romanescu.

Seniori, popoi, soldați.

10. Luni, 23 Martie/4 April 1864.

„Invierea babei Hârcet”. Dram[ă]vodevil național în 4 acte compusă de d-l M. Pascali, iar muzica de d-l Vahman.

DISTRIBUȚIA :

Cucoana Evghenița	D-na Fani
Laecu, fiul său	D-l Vlădicescu
Viorica, soția lui	D-na Albeasca
Hârca, jupâneasă în casă	D-l Comino
Chiosa, epistatul de moșie	D-l Evolschi
Gânju, pădurariu	D-l Lacia
Bârzu	D-l Sachelari
Stoica	„ Constandinescu
Un țăran	„ Romanescu

Țărani, Țărance.

11. Luni, 30 Martie/11 April 1864.

a) „Soldatu și Plăeșu”. Vodevil național cu cântece în 2 acte de d. Porfiriu.

DISTRIBUȚIA :

Dragomir, plăeșu	D-l Vlădicescu
Vladu, țaran	D-l Lacea
Florica, fica sa	D-ra Matilda
Verdiș, soldat	D-l Comino
Stan, slugă	D-l Evolschi
Mama Dochița	D-na Dimitreasca
Vornicu satului	D-l Chirimescu

Țărani. Țărance.

b) „Scara Măței”. Comedie în 1 actu de D-l Alecsandri.

DISTRIBUȚIA :

Amica Florineasca, tânără văduvă	D-na Albeasca
Ghiță Făurin, vărul ei	D-l Evolschi
Măgdian, prezident la Roman	D-l Vlădicescu
Marin, grădinaru	D-l Comino
Florica, femea lui	D-na Dimitreasca
O servă	D-ra Matilda.

Țărani. Țărance.

12. Marți 31 Martie/12 April 1864.

„Cine vrea, poate”. Vodevil național în 2 acte tradusă (!) din franțuzește de D-l Stăncescu.

DISTRIBUȚIA :

Ana de Austria	D-na Fani
Carol II-lea, Regele Spaniei	D-na Dimitreasca
Ruștomez	D-l Vlădicescu
Ducesa de Ascoli	D-na Albeasca
Marchizul de Santu Cruce	D-l Lacia
Inigo	„ Chirimescu
Gabiela	D-ra Matilda
Un ofițer	„ Constandinescu

Soldați. invitați.

Spectacolul să va sfârși cu

„Munteanu”. Cansonetă vodevilă de d-l Carada, executată de d-l Vlădicescu.

13. Luni 6/18 April 1864.

„Omul care își ucide femeea”. Vodevil în 2 acte de d-l Pop.

DISTRIBUȚIA :

Puginel	D-l Comino
Sabinia, femeia sa	D-na Dimitreasca
Onorina, sora sa	D-na Albeasca
Bandrăburcă	D-l Lacia
Romașa	„ Conrad
Madam Porter	D-na Matilda.

Popol

Spectacolul să va sfârși cu

„Corbul Român”. Vodevil național în 1 actu de d-l Alecsandri.

DISTRIBUȚIA :

Moșu Corbul, cîmpoieriu	D-l Vlădicescu
Isprăvnicul	D-l Comino
Bujor	D-l Evolschi
Anica	D-na Albeasca
Dochița	D-na Dimitreasca
Leonaș	D-l Chirimescu

Țărani, Țărance.

14. și 15. Afișele lipsesc. Dări de seamă nu sunt.

16. Luni 20 April/2 Mai 1864.

„Urita satului”, vodevil în 2 acte, compusă (!) de d-l Carada, muzica de d-l Flehtenmaher.

DISTRIBUȚIA :

Ileana	D-na Fani
Florea	D-l Vlădicescu
Nicola	„ Lacia
Dumitru	D-na Dimitreasca
Păuna	D-na Albeasca
Un țăran	D-l Chirimescu

Țărani, țărance.

După cererea onoratului public

„Herșcu boccegiu”, șanșonetă, eczecutată de d-l Evolschi.

17. Marți 21 April/3 Mai 1864.

„Jieanu căpitan de haiduci”. Dramă în 4 acte de d-l Anesxe (Anestin).

Distribuția ca la nr. 6. în plus este amintit Romanescu în rolul lui Părvu.

18. Joi, 23 April/5 Mai 1864.

a) „Doi pricopsiți” comedie în 1 act, tradusă din franțuzește de d-l Mihălescu.

DISTRIBUȚIA :

D-l Roverdii	D-l Lacia
Ledru	„ Vlădicescu
Sen Glan	„ Evolschi
Carol	D-l Constandinescu
Janeta	D-na Albeasca
Eliza	D-ra Matilda
Antonie	D-l Romanescu

Tărani, Tărance.

b) „Doi soldați romani”, comedie națională, în 1 actu de d-l Mihălescu.

Porumba vivandieră	D-na Dimitreasca
Iosif	D-l Sachelari
Rămurea	„ Comino
Floarea	D-na Albeasca
Neagu	D-l Lacia
Stana	D-ra Matilda.

Tărani Tărance.

După cererea onorabilului public

Șansoneta „Munteanu” executată de d-l Vlădicescu.

(fără număr), Duminecă, 26 Aprilie/8 Mai 1864.

În beneficiul d-lui Alecsandru Vlădicescu

„Onoarea franceză sau Jorj și Maria”, Dramă în 6 acte, tradusă din franțuzește de d-l Grigorescu.

DISTRIBUȚIA :

Jorj Teveneu	D-l Vlădicescu
Barona Danghevil	D-na Fani
Baron, soțul ei	D-l Lacea
Maria, fiica lor.	D-na Albeasca
Sir Magdinel	D-l Comino
Marieta, sora lui Jorj	D-na Dumitreasca
Contele Valedo	D-l Evolschi
Valentin, soțul ei	„ Chirimescu
D-na Brue, oteliera	D-ra Matilda
Cicilia, serbă la Baroana	D-na Dimitreasca
Paul Fremont, doctor	D-l Sachelari
Un țăran	„ Constandinescu
Un servu	„ Romanescu

Ofițeri francezi.

19. 28 April/10 Maiu 1864.

„Bogdan-Vodă”, dramă națională cu cântece războinice în 5 acte cu tablouri de d-l Ioan D. Lacea, sujet din scrierile d-lui Pelimon.

DISTRIBUȚIA :

Bogda-Vodă, prințul Moldovei	D-l Vlădicescu
Ileana, fiica sa	D-na Fani
Mircea-cel-Bătrân, prințul României	D-l Chirimescu
Radu, Laiotă Basarab	D-l Evolschi
Moțicu, credinciosu său	Lacea
Puchi, general la armii tătărești	Comino
Episcopul Sofronie, confesorul Ileanii	Sachelari
Dragoș	D-na Dimitreasca
Maria	Albeasca
Dochiea	D-ra Matilda
Eașan, ofițerul lui Puchi	„ Constandinescu
Un Tătar	„ Romanescu
O păstoriță	D-ra Dimitreasca
Români, Moldoveni, Tătari, Țărani, Țărance.	

(fără număr) Joi 30 April/12 Mai 1864.

În beneficiul D-lui Alexandru Evolschi.

„Idiotu sau Suteranele de Elsberg”, dramă în 5 acte și 3 tablouri de d-l Mihălescul.

DISTRIBUȚIA :

Idiotu	D-l Evolschi
Vilhelmine (!)	D-na Fani
Ducesa de Eilberg (!)	„ Dimitreasca
Amelina	„ Albeasca
Frideric, fiul ducesii	D-l Chirimescu
Atanasius, profesorul lui	„ Lacea
Toni, confidentu ducesei	„ Sachelari
Doamna Volfrug	D-ra Matilda
Urlicu	D-l Romanescu
Un servu	„ Constandinescu
Oscar	}
Banțan	
Un cancelar	
Un ofițeriu	
Arnold	

Invitați, invitate.

20. Sâmbătă 2/14 Maiu 1864.

a) „*Omul care își ucide femeea*”. Comedie în 2 acte cu cântece tradusă de d-l Pop.

Distribuția vezi la nr. 13, cu singura deosebire că rolul Romanței a fost susținut de artistul Evolschi.

b) „*Doi pricopsiți*”, comedie în 1 act, tradusă de d-l Mihălescu.

Distribuția vezi nr. 18.

(Fără număr) Luni. 4/16 Maiu 1864.

În beneficiul d-lui Ioan Comino.

a) „*Fătu Haiducu*”. Comedie națională cu cântece, compusă de d-l Pănescu în 2 acte.

DISTRIBUȚIA :

Fătu Haiducu	D-l Evolschi
Nițu Orbu	Vlădicescu
Lăzăretilă	Comino
Eleana	D-na Albeasca
Radu	D-l Lacea
Alecu, proprietar	Chirimescu
Nicolai	D-l Constandinescu
Ioaniță	D-ra Matilda

Tărani, Tărance, Haiduci.

b) „*Piatra din casă*”. Comedie în 1 act compusă de Vasile Alecsandri, muzica de d-l Flehtenmaher.

DISTRIBUȚIA :

Căminariu Grigori Pălcu	D-l Lacea
Comisu Niac, fiul său	„ Comino
Zamfira, văduvă	D-na Dimitreasca
Marghiolița, fiica ei	„ Albeasca
Leonil, vărul ei	D-l Chirimescu
Un doctor	D-l Evolschi
O țigancă	D-ra Matilda
Un fecior	D-l Romanescu

(fără număr), Miercuri, 18 Mai 1864.

Trupa Fani Tardini colaborează împreună cu trupa polonă la beneficiul artistului Adolf Nadler dela trupa germană.

Romanisch-polnisch-deutsche Vorstellung unter gefälliger Mitwirkung der Herren Wladicesku und Rapacki zum Vorthelle des Regisseurs und Schauspielers Adolf Nadler.

Vlădicescu a reprezentat „*Munteanul Român*”, șansonetă națională de d-l Carada,

(fără număr) Joi 7/19 Mai 1864.

În beneficiul d-nei Catinca Dimitreasca :

„Tuzu Calicu” vodevil național cu cântece în 2 acte, compus de d-l Matei Millo.

DISTRIBUȚIA :

Tuzu Calicu	D-l Comino
Lăzărila	D-na Dimitreasca
Țița	„ Albeasca
Logea	D-l Evolschi
Tonița	D-l Chirimescu
Tufana	D-ra Matilda
Gorguța	D-ra Dimitreasca
Un țaran	D-l Romanescu

Țărani, țărance.

Sâmbătă 21 Mai 1864.

Trupa Fanț Tardini colaborează la beneficiul actorilor dela trupa germană anume : Roman și D-ra de Waldheim. Piesa românească nu se cunoaște. (Vezi ziarul „Bukowina” din 21 Mai 1864).

(fără număr), Duminecă 10/22 Mai 1864.

În beneficiul doamnei Elena Albeasca.

„Săracul cinstit”, comedie națională cu cântece, compusă de d-l Halepliu, în 3 acte.

DISTRIBUȚIA :

Cuconu Dimitrachi Săvescu	D-l Lacia
Alecsandru, june moldovean	„ Vlădicescu
Elena, fiica lui cuconu Dimitrachi.	D-na Dimitreasca
Marita	„ Albeasca
Nicolai Zbărciog	D-l Camino
Kir Sandulachi	„ Evolschi
Vlăduță serv	Constantinescu
Jupâneasa Catinca	D-ra Matilda

Țărani, țărance.

(fără număr), Luni, 11/23 Mai 1864.

În beneficiul doamnei Fani Tardini.

a) „Viitorul României” monolog național în versuri într'un act, compus de d-l M. Pascali.

DISTRIBUȚIA :

Cobea țării	D-na Fani
Poetul Carlova	D-l Vlădicescu
Ingerul	D-na Albeasca

b) „*Insurăței*” vodevil național cu cântece în 2 acte, compus de d-l M. Millo. muzica de Flehtenmaher.

DISTRIBUȚIA :

Zoița	D-na Fani
Stan strugariu	D-l Vlădicescu
Scociorescu	Comino
Ihim	Evolshi
Spătăreasa	D-na Dimitreasca
Ploarea	Albeasca

Țărani, țărance, dorobanți.

(fără număr), Miercuri 25 Mai 1864.

Trupa Fani Tardini colaborează cu artiștii poloni în beneficiul artistului polon Vincent Rapacki.

S-a reprezentat piesa „*Un trântor cât zece*”, comedie cu cântece în 2 acte de Matei Millo. Distribuția rolurilor ca la nr. 2.

(fără număr), Vineri 15/27 Mai 1864.

În beneficiul d-lor Ioan D. Luca și Chirimescu.

„*Barbierul din Sivila*” comedie vodevilă în 4 acte, tradusă de d-l Costache Carageali.

DISTRIBUȚIA :

Doctor Bartolo	D-l Lacia
Rozineta, epítropista lui	D-na Albeasca
Contele Almaviva	D-l Vlădicescu
Barbierul Figaro	D-l Comino
Don Basilio	D-l Evolschi
Filip	D-l Chirimescu
Lăzăriță	D-l Constantinescu
Un notar	Sachelari
Un comisar	Romanescu

(afișul lipsește). Duminecă 17/29 Mai 1864.

Reprezentăție de adio dată în folosul Societății pentru cultură din Cernăuți. Nu se cunosc piesele care au fost reprezentate (vezi Darea de seamă în ziarul „*Bukowina*” din 5 Iunie 1864 și Darea de seamă a comitetului Reuniunii române asupra lucrărilor 14/26 Mai 1863—31/12 1864 pag. 8).

(Va urma)

Teodor Bălan

EMINESCU LA... TECHIRGHIOL *)

MOTTO 1 : „Dacă Eminescu ar trăi și ar ceti ce scriu eminescologii noștri despre el, sunt îndreptățit să ar muri subit” (Gh. Călinescu în „România literară” 1932 Nr. 16).

MOTTO 2 : „... ca o carte să reziste, trebuie să aibă o reclamă intensă, în care, printre alte mijloace, nici notițele perverse să nu lipsească” (A. Holban în „România literară” 1932 Nr. 21).

„Eminescolog” prin definiție, prin chiar această călinească definiție, autorul recentei *Vieți a lui Eminescu* s’ar putea de fapt învrednici să devină asasinul (fizic!) al lui Eminescu! În adevăr „*Viața lui Eminescu*”, înfățișată prin prizma etică și prin... ignoranța lui Gh. Călinescu, constituie o capodoperă de pervertire, de falsificare a tot ce-a fost în realitate viața acelui exemplar unic, de atât de înaltă *omenie*¹⁾: Eminescu! De pildă: 1) Când, dintr’un profund-nativ sentiment de scrupulositate, studentul Berlinez Eminescu renunță să mai citească cutari documente istorice dela Königsberg, fiindcă cetirea era să se facă sub auspicii oficiale (deci nu în toată libertatea și’n toată iresponsabilitatea unui simplu și slobod cetitor particular), atunci, pentru această foarte firească ezitare, Călinescu intervine cu aprecierea : Eminescu „încearcă — asemeni oamenilor slabi și inactivi — să ne convingă că renunțarea sa este un scrupul, un act de înaltă demnitate profesională, în vreme ce este numai o inepție” (261)!

*) Titlul primordial al acestui studiu fusese *Un nou detractor al lui Eminescu* : Gh. Călinescu. Cum însă între timp ni s’a revelat știrea că „Domnul G. Călinescu... a plecat... la Techirghiol, unde își va termina volumul *Opera lui Eminescu*” („România literară” 1932 Nr. 23), cum deci astăzi știm că „Domnul G. Călinescu”, a scris, scrie sau va scrie „la Techirghiol” despre *Opera lui Eminescu*, — titlul de mai sus ni s’a însinuat ca mult mai propriu, deși, în fond, chestiunea rămâne aceeași : *Noul detractor al lui Eminescu...*

Deci : *Eminescu* și *ineptie* = incapacitate, neputință de muncă (cf. Călinescu, „România literară” Nr. 16) ! Eminescu, care chiar și la Călinescu își mărturisește ²⁾ „firea... dornică de cercetare” (264) și ³⁾ scrupulozitatea științifică : „în critica documentelor nu e permis a visa” (265) ; Eminescu, care cu inteligența sa minuțioasă și analitică ⁴⁾, se știa și de altfel deapănuri legat de munca științifică și literară („...ocupațiunea mea care întotdeauna va rămâne științifică și literară” cf. „Convorbiri literare” 1919, 396) ; Eminescu, care — oriunde l-ai fi pus (la Biblioteca Centrală din Iași, la revizoratul județelor Iași și Vaslui, în redacția *Curierului de Iași* sau la catedra de logică a lui Xenopol de pe lângă Institutul Academic din Iași ⁵⁾), sau în redacția *Timpului*) — știa să se pasioneze până la un fanatic împlinitor al datoriei (încât d. p. : „Nu era câteodată în stare sa-și deie seama dacă a mâncat ori nu, dar nu uita niciodată să-și facă datoria”... Slavici, *Amintiri* 1924, 124) ; Eminescu, „om de o neistovită energie intelectuală” (Slavici, *Amintiri* 50) și „om de acțiune” ⁶⁾ ; Eminescu, „un temperament de o așa de adâncă seriozitate și de o așa de îndărătnică pasiune pentru cunoașterea operelor de seamă ale literaturilor lumii” (I. A. Rădulescu-Pogoneanu, *Studii* 1910, 51) ; Eminescu, care d. p., chiar numai până la vârsta de 21—22 ani, ajunsese să cunoască în domeniul sociologiei economice-politice „o literatură bogată” (Gh. Bogdan-Duică în buletinul „Mihai Eminescu” 1931, 79), ba chiar „tot trecutul științei economice” (Bogdan-Duică, ibidem 79) ; — acest Eminescu deci, un „inept” !

Dar să nu cădem în tragic ! Una ca asta n’o crede nici... Gh. Călinescu ! În adevăr, Gh. Călinescu nefiind „îndârjit să scrie biografii științifice” (94), acest Călinescu deci, emancipat de „științific”, profesând, se vede, metodologia care se contrazice pe sineși dela o pagină la alta, — e izbit „aproape dureros” de faptul că „în activitatea de funcționar public” naivul Eminescu și-a irosit „imensa lui bunăcredință și des- toinicie administrativă, capacitatea lui de muncă inteligentă și practică totdeodată, bunul simț desăvârșit în toate acțiu-

nile, care ar fi făcut în alte împrejurări din el un mare organizator și care totuși ne apar ca și ridicole *) de optimism într-o vreme obscură, ipocrită, împătimită de politică" (280) ! Și iarăși : „Un om cu aspirații active ca Eminescu, care se dovedise cu atâta râvnă pentru funcțiile de răspundere ca a-celea de bibliotecar și revizor" (Gh. Că-li-ne-scu pag. 303 !!!) — inept ! ! ! ! ?

Dar... dată fiind totuși „ineptia" *) lui Eminescu, nu ne mai prinde mirarea că Gh. Călinescu nu știe da cuvenitul relief cuviinței, modestiei, scrupulozității, *omeniei* lui Eminescu, atunci când presumpțivul ministru T. Maiorescu îi deschide lui Eminescu perspectiva unei catedre universitare de filosofie. „Acest eveniment revelă la poet, o stare de spirit profund originală. Fie sfiala, fie un exagerat (sic) simț al răspunderii, poetul dă răspunsuri evazive" (257), — iată tot ce poate glosa etosul *) lui Gh. Călinescu ! După ce evasivul și „ineptul" Eminescu spusese atât de lămurit că „e măgulit de propunerea ce i se face ; socotește însă că ea vine prea de vreme pentru conștiința sa, deși i se pare potrivită cu dispozițiile lui firești" (Rădulescu-Pogoneanu op. cit. 58)nu se simte însă destul de pregătit, la vârsta sa, pentru sarcina de profesor universitar" (ibidem 58—59). Și încă ceva—nu poate pretinde nici măcar că ar cunoaște cum se cuvine pe Kant și Schopenhauer, i-a cunoscut *relativ târziu*" (ibid. 59). „Un titlu de doctor" — va reveni Eminescu — „m'ar aranja cu lumea și cu ordinea ei legală, nu însă cu mine însumi, care deocamdată, nu mă satisfac pe mine însumi. Tocmai această împrejurare concretă mi-a arătat limpede seriozitatea sarcinei, iar motivul foloaselor ce mi s'ar oferi pe aceasta cale nu biruie gândul datoriei" (ibid. 61). Și, mai ales, cât de matură și de real-trăită (și'n ce vibrantă și intraductibilă ¹⁰) limbă germană se distăinuia toată grandeza temeiniciei eminescene când (în această corespondență nemțească) Eminescu îi răspunde lui T. Maiorescu: „Kant ist mir verhältnismässig spät in die Hände gekommen, Schopenhauer ebenfalls. Ich habe sie zwar inne, aber *die intuitive Wiedergeburt ihrer Gedanken*

in meinem Innern mit dem spezifischen Erdgeruche meines eigenen Gemüthes ist noch nicht vollendet" (ibid. 68).

Și iarăși, cât de elocventă venia confesiunea : „Nu m'am gândit niciodată la posibilitatea de a fi numit cândva dascăl în această disciplină și n'am început așa cum trebuia să înceapă un presumpativ profesor, ci am atacat chestiunile mai ales acolo, în acele puncte, unde-mi părea că, sub raportul fondului, sistemul e încă prea puțin elaborat" (ibid. 69) !

„Dar pe noi ne închieță mai puțin faptul cum se des-zice „eminescologul” Călinescu dela o pagină la alta, și foarte mult cum sinteza etică răvășită în opera lui Eminescu și cum mărturiile documentare asupra omului Eminescu sunt în continuă contradicție cu caricatura „Eminescu” intuită de Gh. Călinescu !

Și deci: 2) Iată-l pe Eminescu „naiv de nepedagogic în credința că tinerii școlari urmăreau în chip sincer să învețe limba germană,... un profesor de-o pedanterie barbară” (Călinescu 272) ! Aceasta la 1874—1875, ca suplinitor de limba germană la Institutul Academic, deci chiar atunci când pedagogul Eminescu, pedagog de înaltă școală pedagogică și, mai ales, pedagog născut, preconiza atât de serioase principii pedagogice! „Naiv de nepedagogic” acel Eminescu, care, d. p., (la 20 Mai 1876) spunea despre cartea lui I. Creangă, *Povătuitoriu la cetire prin scriere*: „Deosebirea între metoda propusă de această broșură și învățătura rutinară și mecanică, precum se profesează ea în genere în școalele noastre, este deosebirea dintre învățământul viu și intuitiv, și mecanismul mort al memorării de lucruri neînțelese de copii; este deosebirea dintre *pedagogie* și *dressură*... Și din nefericire nu se preda la noi numai scrierea și cetirea astfel, ci toate obiectele. O privire numai în manualele noastre scolastice ne va încredința că elevii trebuie să fi învățând ca în somnambulism, că nu știu ce scriu, nici ce citesc. Abia când vârsta li trezește min-tea, li se ia albeața de pe ochi și încep a înțelege ce-au învățat în școală... Chiar pagina întâia ni arată marea deosebire de metodă. Nu mai întâlnim pe învățătorul sever și țeapăn cu vergile'n mână, ci un suflet uman, care se coboară la treapta sufletelor copilărești și le *disciplinează*, nu le *siluește*... C'un

cuvânt, autorii cărții aplică în privirea spiritului omenesc aceeași metoda binecuvântată, pe care naturalistii o recomandă pentru corp. Nici un om nu se întărește cetind un tratat de gimnastică, ei făcând exerciții ; nici un om nu se'nvață a judeca cetind judecăți scrise gata de alții, ei judecând singuri și dându-și seama de natura lucrurilor. Aceste laude s'ar părea exagerate în alte țări ¹¹⁾, dar într'a noastră nu sânt decât juste. Oricât de modestă în aparență ar fi cartea, ea înseamnă începutul unei reforme adânci în instrucția elementară... Cartea se deosebește în mod favorabil de alte tractate de acest soi prin aceea că e o lucrare cu totul originală, nu copiată sau prelucrată după manuale străine. Ea este fructul experiențelor lungi a doi învățători înzestrați dela natură ¹²⁾ cu darul de a instrui" (v. Eminescu, *Scrieri politice și literare* I ed. I. Scurtu 1905, 261—263) ! Și, Eminescu, „profesor de o pedanterie barbară”, chiar atunci când, revizor școlar cum se găsia, duce o eroică luptă pentru ridicarea nivelului școlar ! Mai nici o comună, și nici o școală nu rămâne necotrobăită de acest pretutindenes și aprig revizor, care cu un riguros material de cifre, date și fapte documentează scăderile școlilor sale, cere remedii și se încaieră cu tembelismul oficialităților (cele primării comunale), ba nu pregetă de a-l înfrunta chiar și pe un domn-prefect și de a riposta (la 4 Mai 1876) cu acea înalt-distinsă bărbăție eminesciană: „Deaceea îmi pare foarte rău că sânt silit a respinge ca nefondat avizul onor. Consiliu permanent că nu mi-aș împlini datoria. Din contră cred că din August și până astăzi puțini vor fi revizorii cari să fi inspectat atâtea școli ca respectuos subsemnatul” (citata ed. Scurtu 260). Iar pedagogul Eminescu (despre care Gh. Călinescu ține să afirme că „între un raport de inspecție și o statistică comparativă de cheltueli cu întreținerea școalelor” „revizorul rumina în clătinarea brișei amorurile sale inestinguibile pentru Veronica sau oricare altă femeie” 281—282) înfierează mai presus de toate „metoda mecanică și moartă a învățământului” (cit. ed. Scurtu 256), raportând (la 27 Martie 1876) către minister că „învățătura pe de rost de cuvinte goale din deosebitele discipline caracterizează această școală ¹³⁾, dar nu cu mult mai mult decât mai pe toate celelalte școli din

tară...” (ibidem 256). Învățătoarea cutare „apartține unei generații școlastice bine determinate, bogate în cuvinte și sterpe în idei. Prin urmare întrebuințarea de cuvinte neuzitate sau al căror înțeles nu-l cunoaște pe deplin, înlocuște la D-Sa, ca și la multe altele, extrema sărăcie de cugetări” (256). Dânsa „nu este lipsită de inteligență, ...dar cu privirea culturii sale este jertfa școalelor noastre secundare” (257). „În geografie memorarea fiind la locul ei, elevele stau bine, căci recitarea de numiri e partea tare a școlii” (257). Și, încheie raportul : „Rugându-vă să considerați că învățământul mecanic este cel general în școalele noastre, devremece lipsa de cunoștințe pedagogice e asemenea generală¹⁴), sânt de părere că într’o dezvoltare normală a învățământului o asemenea directoare nici ar fi cu putință și nici ar trebui suferită...” (257). Un similar protest împotriva acestei metode moarte venia din partea revizorului Eminescu acu la 10 August 1875, într’un raport ministerial asupra conferințelor cu învățătorii din județul Iași: „Din prelegerile învățătorilor rurali am putut vedea însă mari lipsuri în privința metodei cât și a cunoștințelor. Cunoștințele lor consistă în genere în vorbe moarte, a căror realitate vie n’o pricep... Noțiunile lor din științele naturale de ex. sânt aproape nule, deși aceste științe tocmă sânt mijlocul cel mai puternic al învățământului intuitiv și adevărate izvoare de cunoștințe practice și pozitive” (cit. ed. Scurtu 246—247). Iar în cutari pagini-manuscrise de prin 1874—1877, Eminescu, pedagog de rasă, meditănd asupra precăderii pe care trebuie s’o aibă în instrucție priceperea, înțelegerea, judecata, — înregistrează : „Sistemul instrucției noastre, neîntemeindu-se pe *priceperea* obiectelor predate, ci pe memorarea de reguli abstracte și de cuvinte, copilul n’are niciodată acel repaos al creierului, care consistă tocmă în întrebuințarea nu simultană ci consecutivă, pe rând a facultăților... Partea lexicală a limbilor, limbile înșile au a face mai mult cu memoria; acolo ea va și trebui înhămată. Dar mântuind cu lecția de limbă, el trebuie să exercite altă facultate și pe cealaltă s’o lese să se odihnească. Deci matematica trebuie să fie predată astfel, încât să aibă a face numai cu facultatea judecătii. Dar la facultatea judecătii lucrul stă altfel decât la cea a memoriei. Memoria nu are-a ’nțelege

de ce cutare sau cutare lucru se cheamă *astfel* și nu altfel franțuzește sau englezește, pe când judecata trebuie să știe de ce concludă *astfel* și nu altfel. Deaceia ea trebuie să opereze cu idei sigure, deaceia în privirea judecății trebuie pur și simplu stabilit ca regulă, dela care nu-i permis nimănuia să se abată: Nu vei da copilului să opereze decât cu lucruri pe care le-a înțeles pe deplin. Pe deplin, fără umbră de nesiguranță. La științele (respective la părțile lor), care cer dezvoltarea judecății copilului, cartea trebuie alungată din școală, ca un ce periculos, căci pedagogul e-aicea tot" (cit. ed. Scurtu 244—245). Și din dublă autopsie, deci nu numai din cea a recentelor sale constatări la fața locului, în școlile revizoratului său, ci și din cea a experiențelor sale personale, pedagogul Eminescu și-aduce aminte cum el însuși fusese victimă școalei moarte: „Eu știu chinul ce l-am avut însumi cu matematicile în copilărie, din cauza modului rău în care mi se propunea... N'ajunsesem nici la vârsta de douăzeci de ani să știu tabla pitagoreică, tocmai pentru că (nu) se pusese în joc judecata, ci memoria. Și deși aveam o memorie fenomenală, numere nu puteam învăța de loc pe de rost; încât îmi intrase'n cap ideea că matematicile sânt științele cele mai grele de pe fața pământului. În urmă am văzut că-s cele mai ușoare, desigur pe de-o mie de părți mai ușoare decât limbile, care cer memorie multă. Ele sânt un joc cu cele mai simple legi ale judecății omenești, numai acele legi nu trebuie puse în joc goale și fără nici un cuprins, ci totdeauna aplicate asupra unor icoane văzute ochilor" (ibid. 245).

Dar acestor minunate mărturii de... «nepedagogică naivitate» și de «barbară pedanterie profesorală» la ce bun le-ar mai da atenție monografia lui Călinescu, care (atât de inegală, de ignorantă, de săracă în discernământ, de pierdută în amănunte și de distrată față de nervul problemei) are doar alte griji: de a ne comunica d. p.... foaia de dotă a Ralucăi Iurașcu (32—33), de a revizui (pag. 48—54, în 7 pagini deci) data nașterii lui Eminescu etc. Cât despre pedagogul Eminescu, — la ce bun să-l mai cetim pe Eminescu, când alde Eugeniu Vincler¹⁵) ne-a spus lămurit ce fel de profesoraș a fost bietul Eminescu!.. Și, să nu uităm, un alt informator despre foarte suficientul

profesor de germană Eminescu (informator după... alții, după «camarazii» săi de școală, deci doctorul N. Leon) nu s'a sfiit să afirme că: «Eminescu a fost toată viața chinuit; a scris ca să trăiască, n'a trăit ca să scrie, ca Alecsandri»¹⁶⁾, — pentru a ne da seama cât preț poate pune *biografia științifică* pe astfel de «informatori»!

Dar să nu ne emoționăm! Și mai ales să ne fie aminte ca hăzosul Gh. Călinescu nu-i «îndârjit să scrie biografii științifice», și deci, în jungla calabalăcului său informativ te poți pomeni, deodată, cu următoarea proslăvire a... pedagogismului eminescian: «Eminescu¹⁷⁾ se așează la lucru cu o strășnicie așa de lipsită de orice diletantism, cu atâta clarviziune pedagogică și socială, și spirit administrativ, încât acest an prezintă pe o suprafață mică, în istoria învățământului rural înainte de Haret, cel mai ridicat nivel al conștiinței culturale naționale» (279)!!! Va să zică, rezumativ: un Eminescu «naiv de nepedagogic» și «profesor de-o pedanterie barbară» și «cu atâta clarviziune pedagogică și socială... încât» — încât să ne ierte toți Călineștii, o asemenea logică hotărât că derivă «din smeu și din Baba Dochia»!

Dar 3) «Scopul biografiei este viața, nu faptele» preconizează intrepidul Călinescu (462) și deci oricare ar fi *faptele*, iată ce mai fel de «*viață*» se poate croi¹⁸⁾ pe seama lui Eminescu:

a) Întâi un Eminescu «morocănos, bănuelnic, retractil și exaltat» (241). Și aceasta foarte curând: în epoca Berlineză chiar! Dar, pentru Dumnezeu! unde-o fi rămas celalt Eminescu pe care-l știe *biografia științifică*; și-l știe bine, dela cineva care l-a cunoscut pe Eminescu «în toate amănuntele vieții lui», dela Slavici¹⁹⁾ deci?! Unde, în toată «Viața lui Eminescu» ieșită din alambicul Călinescu, e Eminescul acelei seninătăți și sincerități de copil despre care Slavici ne dă insistente mărturii că era: «Om de o veselie copilăroasă; el râdea cu toată inima, încât ochii tuturor se îndreptau asupra lui» (Amintiri 16); «Flămând, zdrențuit, lipsit de adăpost și răbdând la ger, el era acelaș om senin și vecinic voios, pe care-l ating numai mizeriile mai mici ale altora» (ibid. 28). Și-i atât de plastică remarca lui Slavici: «dar era o adevărată plăcere să-l

vezi rîzînd» (ibid. 88); atît de sincer, atît de mult expresie a sinceritătii era rîsul lui Eminescu, ne gîndim noi, ştiînd cît de arare ni-i dat să putem savura acest fel de rîs în ambianţa noastră cotidiană. Şi acelaş Slavici atestază răsvedit: «nu-mi aduc aminte să-l fi văzut vreodată bolnav, nici posomorît» (91); «era totdeauna în voie bună, rîdea cu multă poftă, se mulţumia şi cu mai puţin decît ceeace i se cuvenia, şi chiar şi măhnit ori supărat dacă ar fi fost, el nu se posomoria» (127). Ba pentru toată liota Călineştilor, mărturia lui Slavici preciza net: «S'a zis mereu şi se va mai zice că Eminescu care a jignit pe atît de mulţi, a fost un pesimist morocănos, şi n'o să-mi mai dau silinţa să conving pe cei ce-o cred, că n'o cred şi cei ce-o spun, ca să se apere. Prea sunt mulţi aceştia pentruca să nu-mi fie zădarnică silinţa» (170)!!!

Dar... pentruce şi-ar mai bate capul «eminescologul» Călinescu cu această documentară înfăţişare a *autenticului* Eminescu, cînd d-sa, emancipat de «ştiinţifism» şi de «neîndemînarea de a lăsa să se vadă cusăturile materialului», ca un adevărat «eminescolog» (cu ghelemele!) ce este, aparţinînd deci turmei de «eminescologi» cari sunt «un fel de necrofori în goană după *inedite*» (Călinescu 244), e obsedat mai ales de grija de a ne servi aceste «inedite», revelându-ne d. p. că: pentru «reabilitarea rufelor la spălătorească», Eminescu, «oricît ar părea de ciudat,... chema destul de des pe această purificatoare a vieţii noastre corporale» (371); cutare casă din strada Speranţei, Bucureşti «era prevăzută cu o babă care să aibă grijă de poet, în rarele sale (=lui!) accese de igienă» (375); «neputînţa de a arunca rufe murdare după sobă şi ghelele în pat, datoria în sfîrşit de a-şi supune indiscreţiei altora, sub pretextul curăţeniei, puţinele şi sordidele sale efecte de îmbrăcămintă» (385) îl determinară ²⁰⁾ pe Eminescu să evadeze din casa mandarinului Maiorescu, unde nu ne îndoim, pînă şi pisoiful casei îşi făcea unghiile ²¹⁾ înainte de a se arăta la masă; «Cînd în sfîrşit poetul îşi părăsia bîrlagul, gazda găsia duşumeaua plină de cocoloaşe de hîrtie, iar uneori ²²⁾, în cutia mesei, mezeluri mucedă şi fetide, uitate cine ştie de cînd» (388) etc. etc.

Și deci să nu uităm că, chiar din epoca Berlineză, „caracterul... bănuelnic, retractil... al poetului de mai târziu începe a da primii colți» (241)!

Bănuelnic și retractil Eminescu, omul simpatiilor unanime! Căci iată ce spune mărturia documentară: «Eminescu, deși cel mai tânăr dintre toți, chiar din primele ședințe... a început să conducă discuțiunile, căci nu numai că se bucura de multe simpatii, ci avea totodată și autoritate...» cuvintează Slavici (*Amintiri* 100); iar Maiorescu (*Eminescu și poeziile lui* 1889, vol. *Critice* III), la fel: «Când venia în mijlocul nostru cu naivitatea sa ca de copil care îi câștigase de mult inima tuturor...»!

Bănuelnic și retractil Eminescu, omul celei mai perfecte franchise, căci: «Eminescu nu era în stare să mintă, să treacă reaua credință a altora, să tacă, și atunci când era dator să vorbească, să măgulească ori chiar să lingusească pe cineva; și'n gândul lui, cea mai învederată dovadă de iubire și de stimă era să-i spui omului, și 'n bine și 'n rău, adevărul verde 'n față» (Slavici, *Amintiri* 28—29); «Era o mulțumire sufletească nu numai pentru el, și pentru aceia, cu care stetea de vorbă,... căci el (Eminescu) avea inima deschisă, era luminos, sugestiv și plin de vervă, încât te simțiai mai bun, mai deștept și mai vrednic după ce ai stat timp de câteva ceasuri sub înrâurirea lui» (Slavici, *ibidem* 104); «Era, ce-i drept, aspru și necruțător și își dădea părerea pe față, dar vorba n'o lungia. Pe lângă toate acestea era totdeauna în voie bună...» (*ibid.* 127).

Dar de unde să le știe toate acestea detractilul impostor Călinescu, care în felul lui E. Lovinescu, înșiră la pagini de „Bibliografie” (pag. 464—479 !) numai pentru anumite aparițe, iar înocolo, cu îndemânatec „talent”, „intuește” pe seama lui Eminescu la parascovenii, una mai temerară și mai balivernă decât alta ! Și deci —

b) Iată cum se mai înfățișează Omul Eminescu văzut *cu ochii de noroi* (Călinescu 444) ai lui G. Călinescu : un Eminescu ingrat, clocind o lașă răutate ocultă, și meschin, și spumegând de ură din cel mai ignobil egoism personal ! *Ingrat și ocult-răutăcios față de T. Maiorescu* (Călinescu 305 și 306) !

Ingrat, fiindcă nici într-o scrisoare intimă către Veronica Micle nu i-i iertat să-și spună aleanul asupra glacialului poseur en olympien T. Maiorescu, acest sujet al atitudinilor „sufletești” studiate în oglindă, acest exponent al calculelor logice, care, în copitele ²³⁾ raționamentului său, se simția pășind atât de sigur, încât sta să se interpună între Eminescu și marea lui pasiune : Veronica Micle !

Ingrat Eminescu, omul celei mai cavalierești mândrii, el care evadează din casa lui Maiorescu (Slavici, *Amintiri* 24), când acesta se vedește de-un atât de pahidermie bun-simț, încât îi oferă *unui Eminescu* pensiune de invalid...; ingrat Eminescu care nu poate să fi fost rămas nimănui dator, fiindcă, zicea el : „din sacrificii personale, în sensul strict al cuvântului, nu mi-a trecut prin minte vr'odată ca să trăesc... Mă vei întreba poate de ce nu m'am adresat către persoane mai influente decât tine, — dar cu cât cineva e mai influent, cu atât trebuie să-mi cale mai mult pe inimă, pentru a mă adresa la el” (Călinescu 263); ingrat Eminescu care, din ospiciul de alienați dela Mănăstirea Neamțului, la 1886 (deci chiar atunci când — crede Călinescu 406 — „în sufletul poetului... ultimul zăplaz al judecății se prăbușise” !), îi cere lui Vlahuță să nu-l umilească cu cerșetoria subscripțiilor publice : „Nu te pot încredința îndestul cât de odioasă e pentru mine această specie de cerșetorie, deghizată sub titlul de subscripție publică, recompensă națională etc. E drept că n'am bani, dar aceasta e departe de a fi un motiv pentru a întinde talgerul în public. Te rog dar să dezistezi cu desăvârșire dela planul tău, oricât de bine-intenționat ar fi, de a face pentru mine apel la public” (Căl. 431); ingrat Eminescu despre care soră-sa Henrieta (și ea, adevărată ²⁴⁾ soră a lui Eminescu !) mărturisește (și când ? la 1888 !!!) : „mai are încă un defect în natura sa, căci după ce-i sărac, apoi e și mândru de nu mai are păreche” (*Scrisori către Cornelia Emilian...*, ed. Șaraga 125) !

Și ocult-răutăcios, fiindcă, în cutari note intime ale lui Eminescu, e încondeiat și T. Maiorescu („Maiorescu cădea, se înțelege în primul rând victimă răutății sale oculte» 306), acel Maiorescu care, arogându-și față de Eminescu atitudini de mecen, s'a ilustrat prin destulă indiscreție și indelicatetă ²⁵⁾.

Ocult-răutăcios deci, Eminescu, care-și striga convingerea împotriva oricui: „Eminescu nu era cruțător nici față de membrii partidului ²⁶), când se nimeria ca ei să cadă în vre-un păcat, ba era în stare să laude faptele bune și dacă ele erau săvârșite de adversari politici” (Slavici, *Amintiri* 94—95). „Sunt striecat cu toată lumea” (Eminescu către Veronica Micle, v. N. Zaharia, *Mihail Eminescu* 1923, 370) — va fi ecoul acestui... laș ocultism !... Ocult-răutăcios omul pe care, în alte împrejurări, Slavici (*Amintiri* 126) îl arată ca pe „un fel de copil cuminte, care rămâne unde-l pui, face tot ceea ce îi zici și bagă în toată clipa de samă, ca nu cumva să supere pe cineva» !

Și un Eminescu meschin, profesând un dispreț aproape călinesc pentru autorul lui *Aliuță*, fiindcă, ne asigură revelatnicul G. Călinescu : „Cine cunoaște literatura mediocră și leșinată a lui Nicu Gane..., nu se mai îndoește de disprețul cu care Eminescu trebuie să-l fi privit” (310). Disprețuitor pentru Nicu Gane, autorul *Epigonilor* ! Plin de sine, ca un alt Călinescu al leatului 1932, și cinic față de adăugătorii bunului scris românesc, acel Eminescu care’n orice împrejurări știa să păstreze „simplicitatea încântătoare ce-o avea în toate raporturile sale omenști” (Măiorescu, *Eminescu și poeziile lui*), Eminescu pentru care același Măiorescu (ibid.) mărturisește: „Lipsit de orice interes egoist, el se interesa cu atât mai mult la toate manifestările intelectuale, fie scrierile vreunui prieten, fie²⁷)”... etc. Disprețuitor Eminescu ? De ce ? Pentru „vre-o vanitate a lui de care era cu desăvârșire lipsit” (Măiorescu ibid.) ? Sau „din sumeția unei inteligențe excepționale, de care numai el singur nu era știutor” (idem, ibidem) ? ! ? În sfârșit, disprețuitor omul care, superb de inconștient în modestia sa, se ridica atât de sus, coborîndu-se pe sine cu acel unic fel de a fi al lui „tot modest și strălucit”, când zicea : „Sunt destul de supărat și pentru mine însumi, de ce să mai supăr și pe alții ! ? (Slavici *Amintiri* 24) !

Și apoi — adevărat apogeu de călinească falsificare a tot ce-a fost mai înalt omenesc în omul-Erou Eminescu : un Eminescu, junimist „și prin ura împotriva liberalilor, cari îl lăsaseră pe drumuri. Spuma de indignare ce se strânsese la gura sa ²⁸) își găsi deci expresie în chipul cel mai firesc cu

putință în polemica de gazetă, și cu așa violență încât depășia limitele politice conservatoare” (376) ! Dar pentru Dumnezeu ! Atât, atât numai a învățat Gh. Călinescu din bibliografia Eminescu ? Ca să ne reediteze mucegăite superstiții, că „liberalul»²⁹⁾ lui Eminescu ar fi identic cu liberalii cari, în 1876, l-au destituit more politico pe unul dintre cei mai devotați revizori școlari din câți i-a avut țara ? Dar — firește — de unde să știe pripitul Gh. Călinescu că Eminescu înfiera „liberalismul” acu pela 1872 și 1874 ? În adevăr, politicienii germani îi făceau lui Eminescu impresia de „demokratische Seiltänzer, liberale Transacteurs” (buletinul „Mihai Eminescu I 1930, 35). Asupra unui oarecare „Nicolaus Oncu”, studentul Berlinez Eminescu îi servește lui Maioreccu informația: „Weiss sehr viel und studirt unablässig, ist jedoch — roth³⁰⁾. Wenn nicht roth im eigentlichen Sinne, so halte ich ihn jedoch für ungemein ehrgeizig, und alle ehrgeizigen sind liberal, weil das der einzige Standpunct ist von dem aus sich alles ererbte Vorrecht negiren lässt (Rădulescu-Pogoneanu, *Studii* 77). Și destul de lămurit (...chiar și pentru cine³¹⁾ nu știe nemțește...) indica Eminescu (în „Timpul” din 1877), cum concepe el *liberalismul*, zicând : „vina istorică și blestemul urmașilor să cază asupra celor ce-au făptuit tot răul, asupra liberalilor de orice nuanță” (artic. *Frază și adevăr în Icoane vechi și icoane nouă* 1909, 46). — și servindu-se chiar și acest comentariu : „Dați-mi Statul cel mai absolutist, în care oamenii să fie sănătoși și avuți—îl prefer Statului celui mai liberal, în care oamenii vor fi mizeri și bolnavi. Mai mult încă—în Statul absolutist, compus din oameni bogați și sănătoși, aceștia vor fi mai liberi, mai egali, decât în Statul cu legile cele mai liberale, dar cu oameni mizeri” (46—47) ! Ba distincția aceasta între *liberalul* lui Eminescu și cel al lui... Gh. Călinescu, o putea învăța desbăratul de biografie „științifică” Gh. Călinescu și dela d-l D. Murărașu, pe care, de altfel, Călinescul tuturor superficialităților îl condamnă, dar... nu l-a cetit—și care precizează răzvedit : „Cine cunoaște articolele politice ale lui Eminescu știe că acesta era în contra liberalismului în genere, nu numai împotriva liberalilor dela noi” (D. M., *Naționalismul lui Eminescu* 335) !

Cât pentru tentativa de a-l înzestra pe Eminescu cu o atât de abjectă micime de suflet și de a admite că toate acele geniale *invective* și *blesteme* cari „tâșnesc ca din izvorul psalmistului” (G. Galaction, *Viața lui Eminescu* 1914, 91), ar fi „spuma de indignare ce se strânsese la gura” poetului „împotriva liberalilor, cari îl lăsaseră pe drumuri”—să fim pe pace! Credința aceasta n’o profesează decât Gh. Călinescu! Biografia documentară știe cu totul altă cele! Maiorescu (*Eminescu și poeziile lui*) d. p. ne vorbește de un „Eminescu, din punct de vedere al egoismului, cel mai nepăsător om ce și-l poate închipui cineva”; Vlahuță (artic.³²) *Eminescu în politică*, rev. „Luceafărul” 1909, 532) : „Ca orice fire de erou, Eminescu nu face socoteli. El își duce acolo (la „Timpul”) tot sufletul lui curat., își dă aurul vieții lui și în schimb nu cere nimic și nu așteaptă nimic pentru el”; Slavici (*Amintiri* 27) : „El (Eminescu) era însă lipsit cu desăvârșire de ceea ce în viața de toate zilele se numește egoism” — și : „El (Em.) era în stare să se umilească, să stăruie, să cerșească pentru vre-un nevoiaș ; pentru sine însuși însă, cu nici un preț” (ibid. 29)... etc. etc....

Și totuși să nu hrănim iluzia că fenomenalul revelator Călinescu, care ni-l dă pe un Eminescu „inedit” și „nou”, un Eminescu desbrăcat de ficțiunea romantismului melodramatic și-a înduioșărilor de doi bani (cam acesta e diapazonul după care s’a acordat până acum analfabeta noastră critică ziaristică și după care ni s’a desorientat reclama americană, organizată pentru cancanul literar Călinescu!), și-a epuizat noua sa metodă superlativ-personală³³) de a arunca asupra omului Eminescu (cum ar zice chiar Eminescu) „tot ce e mai degradat, mai obscur, mai teluric în această natură ce-i zice omenească” (*Scrieri politice și literare* 1905, 48) ! Și deci —

4) Când Eminescu, veșnic gonit de sărăcie și veșnic desmărginit în vagabonde peregrinări, „scârșnind de lipsă”³⁴), dar înfometat de răgazul activărilor intelectuale și înfrigorat de orgiacele clipe ale creației³⁵), se desbrăca de tot lestul terestru, făcând din noapte zi și suspendându-și exigențele vieții cotidiene, atunci pentru această prometeică transcendență, necroforul eminescian Călinescu „intuește” (cu un „talent”

care transpune în convulsii extatice cafeneaua literară dela București, și dela Turnul-Severin și de oriunde) „inedite” și trucajuri de următoarea speță: „Trăindu-și copilăria pe la gazde și pe drumuri Eminescu și-a extirpat de mic simțul interiorului estetic”... — încât : „din punct de vedere al culturii simțurilor (Em.) este un preistoric, ce zic, un animal inocent și sănătos, care asemeni armăsarului, își aruncă necurătenia pe iarba ce-o paște. Aceasta și explică prietenia strânsă cu acel bivoliț de geniu, care se numește Ioan Creangă” (161) ; „Omul care dormise pe paie mârâia când cineva venia să le întoarcă, ședea pe un scaun de lemn alb în fața unei mese ordinare ³⁶⁾ de brad ca acelea de crăsmă, bea apă dintr’o doniță și-și ținea hărtoagele prin lăzi, pe jos, pe după sobă, fiindcă era un animal sănătos, cu simțurile externe foarte îndurate” (268) ; sau despre Eminescu și Creangă ³⁷⁾ : „Nu numai existența rudimentară se potrivește firii lor fiziologice și morale, dar, exaltată prin conștiință, firea lor toată aspiră, ca pielea groasă a mascurului, întoarcerea în noroi” (329—330) ; „Trupul său păros și împăroșat ³⁸⁾, pe care îl culcase pe pământ și în fân, prin poduri și paturi tari de gazde, n’avea acuități pentru senzațiile fine, și nu căuta pentru iubire interioruri fragile și intime. El cheamă — în poesia sa — femeia, în păduri de fagi sau pe marginea apei, lângă trestii și răchite,... atras de o evidentă voluptate ferină către natură” (352—353) ; „Eminescu... era dintre acei oameni incapabili de cea mai mică îndemânare și ordine în treburile casnice, și care, uitat de vigilența blândă a unei femei sau a unui prieten, rămânea cu zilele în impuritate ca un copil în scutecile ude” (370—371) ; „iar prietenii... rămâneau o clipă în prag, asfixiați de fermentația unui interior hermetic. Cărți risipite pe jos, rufe murdare aruncate după sobă, pat nefăcut cu rufăria fetidă, apă mlăștinoasă în cofă, iar în mijlocul acestei descompuneri continui a elementelor, Eminescu...” (372) ; „Eminescu apărea pe străzi sau în redacție cu fața țepoasă și absentă, ascunsă în gulerul ridicat al surtucului, sub care zăria un guler soios. Hainele, albe de făina colbului sau înturturate de glod vechiu, erau lipsite de o parte de nasturi și încălțăminte, pe care o păstra uneori în pat, mustia, mucedă de noroaie”

(372) ; „Eminescu continua să doarmă încleștat ³⁹⁾ și să mănânce cu poftă mare ce se întâmpla, nuci cu pâine sau mere, ca un mistreț ⁴⁰⁾ care scurmă cu nasul prin frunzele putrede ale pădurii” (373); și apoi : „înceuia ușa cu cheia la plecare, lăsând astfel ca totul să dospească în dezordine și necurătenie” (384—385) !...

Dar-mi-te „intuirile” cu care e gratificat Creangă : „Pielea acestui bivol sănătos nu se cutremura de fioruri și mâncărimi decât dela un prag înaintat al senzației. Vara, când era cald, prietenii îl găseau tăvălit pe o saltea în cerdacul cu uluci, dinapoia casei, ce da spre dealul Ciricului, în cămașă și cu o prostire în jurul gâtului, ca să-și șteargă diluvialele-i sudori, iar pentru locurile de pe groasa-i spinare unde unghia sa lată nu biruia, avea o lopățiță de lemn cu creștături pentru un scărpinat ce lua proporțiile frecării cu muget a unei vite de cumpăna fântânii” (331—332)...

Când „intuești” la amănunte „biografice” cu așa „talent” și cu așa strașnică îndemânare de a nu „lăsa să se vadă cusăturile materialului” (462) — atunci, putea-s'ar să nu stârnești delir de entuziasm printre toate competențele noastre în materie-Eminescu, începând dela bine-intenționatul tahigraf Perpersicius, trecând pela somitățile eminescologice Camil Baltazar și Mihail Sebastian ⁴¹⁾ dela „România literară” și pela nu mai puțin răsunătorul cercetător al lui Eminescu, Octav Șuluțiu ⁴²⁾ dela „Viața literară” și încheind cu nu mai puțin inițiatul Al. Dima ⁴³⁾ dela „Datina” Severinului ? !

Decât documentul științific (pe care M. Sebastian nu-l cunoaște și n'are căderea de a-l cântări, și pentru care O. Șuluțiu n'are decât o „scurtă cunoaștere”, și pe care Al. Dima mărturisește oarzan că nici nu-l știe) ni l-a transcris pe un cu totul alt Eminescu ! Incepând cu acel copil Eminescu, care, trăgându-și vitamina din sănătoase tradiții Ipotestene, era gata să se înfrățească cu apa fiecărei știonalne ; urmând cu adolescentul Eminescu care, răspunzând necesităților unui perfect-sănătos fizic, se dăruia unor adevărate excese tritonice,—ba îi anticipa chiar și pe helioterapiștii zilelor noastre, „pârlindu-se gol-goluț la soare” ⁴⁴⁾, și se instituia chiar și propagandist al ștrandismului : „Hai de te scaldă ! Ce stai ca o mi-

reasă pe țarmure”⁴⁴⁾; continuând apoi cu țipetul de chemare al altui trai decât cel de biet vagabond: „Cine ntreabă dacă și el are inimă, dacă și lui i-ar plăcea să umble frumos îmbrăcat, cum sunt întrebați atâția copii—dacă și el ar dori... să iubească? Să iubească — ideea acesta îi strângea adesea inima. Cum ar fi știut el să iubească! Cum ar fi purtat pe mâni, cum s’ar fi închinat unei copile...” (Sărmanul Dionis); și încheind cu acest Eminescu, pentru al cărui apreciabil comportament fizic, Veronica Micle semna certificate de felul acesta: „Tu es si charmant en tête-à-tête” (O. Minar, *Cum a iubit Eminescu* [1912] 119) și „Vei veni la Iași să ne mai îmbătăm unul de altul” (ibidem 111). Dar răsveditele știri datorite unui Caragiale, unui Slavici: „S’a spus că disprețuia averea... E un neadevăr — pe care nu-l poate spune decât sau cine n’a cunoscut pe poet, sau cine... vrea să spună un neadevăr — o afirm eu aci cu siguranță că, afară de teorii fantaziste, psihologice, etnice, etice, estetice, șcl., nu voi căpăta nici o desmințire serioasă. L-am cunoscut, am trăit lângă el foarte aproape vreme îndelungată, și știu cât de mult preț punea pe plăcerile materiale ale vieții. L-am văzut destul de adesea scrâșnind de lipsă” (Caragiale, *Note și schițe* 1892, 21—22); și: „el ținea dar să fie totdeauna spelcuit” (Slavici, *Amintiri* 23)!

Și 5) — apoteoza călinescizării lui Eminescu! Eminescu, poet al iubirii, „revelat” (!) în următorul chip: „Eminescu era un tip sexual veneric, adică stăpânit mereu de obsesia funcțiunii erotice, căutând dragostea nu femeia... El este străfulgerat principial de orice⁴⁵⁾ femeie” (342); „Pentru Eminescu iubirea este un leagăn de desfătări venerice” (343), și chiar „idealitatea” lui Eminescu, în iubire, „nu e simbol cu aripi, nici sensibilizare a aspirațiilor spirituale, ci un minimum de cerinți carnale” (343); „Eminescu este stăpânit de o insatisfacțiune erotică, obișnuită de indivizii comuni și invers proporțională cu puterea de abstracție pasională” (344). Incânt, „Eminescu, pentru care dragostea este exclusiv posesie și amplexiune” (352) e „de o concupiscentă atroce” (348)!... Dovada — pentru alde Gh. Călinescu! — cutare juvenile indiscrețiuni⁴⁶⁾ erotice, încredințate de Eminescu hârtiei, în clipe de erotică inadvertență. Și dovadă — pentru Călinescu! — cutari ver-

suri de Eminescu, splendide mărturii că iubirea lui Eminescu ştia să fie integrală, deci nu.... o iubire de eunuc (cum, se vede, o reclamă... puritanul Gh. Călinescu !): o vibrantă şi atotstăpânitoare iubire (cum n'o putea concepe filosofantul *)
Maiorescu, o mare iubire, generatoare de cele mai profunde sensibilizări sufleteşti pe cari, însă, meschinul Călinescu, stăpânit de o atât de *atroce* ardenţă de a se constitui tovarăş al lui Mihail Dragomirescu ⁴⁸), le-a ignorat cu cea mai perfidă obstinaţie. Căci iată ce mai vestigii de „insatisfacţiune erotică” descoperim, dacă voim, la venericul sexual Eminescu :

Te duci, şi-am înţeles prea bine
 Să nu mă ţin de pasul tău,
 Pierdută vecinic pentru mine,
 Mireasa sufletului meu !

Că te-am zărit e a mea vină
 Şi vecinic n'o să mi-o mai iert.
 Spăşi-voi visul de lumină
 Tinzându-mi dreapta în deşert.

Şi-o să-mi răsai ca o icoană
 A pururi verginii Marii,
 Pe fruntea ta purtând coroană. —
 Unde te duci ? Când o să vii ?

(*Atât de fragedă*)

Şi când se va întoarce pământul în pământ
 Au cine o să ştie de unde-s, cine sânt ?
 Cântări tânguitoare prin zidurile reci
 Cerşi-vor pentru mine repaosul de veci.
 Ci eu aş vrea ca unul, venind de mine-aproape,
 Să-mi spue al tău nume pe'nchisele-mi pleoape,
 Apoi — de vor — m'arunce în margine de drum...
 Tot îmi va fi mai bine ca'n ceasul de acum.

(*Despărţire*)

Şi dacă ramuri bat în geam
 Şi se cutremur' plopii,
 E ca în minte să te am
 Şi'ncet să te apropii.

Şi dacă norii deşi se duc,
 De iese'n luciul luna,
 E ca aminte să-mi aduc
 De tine'ntotdeauna.

(*Şi dacă...*)

Atâta murmur de isvor.
Atât senin de stele
Și un atât de trist amor
Am îngropat în ele ⁴⁹) !

Din ce noian îndepărtat
Au răsărit în mine !
Cu câte lacrimi le-am udat ,
Iubito, pentru tine.

Cum străbăteau atât de greu
Din jalea mea adâncă,
Și cât de mult îmi pare rău
Că nu mai sufăr încă !

Că nu mai vrei să te arăți
Lumină de'n departe,
Cu ochii tăi întunecați,
Renăscători din moarte !

Era un vis misterios
Și blând din cale-afară,
Și prea era de tot frumos,
De-a trebuit să piară.

(S'a dus amorul...)

Te duci, și ani de suferință
N'or să te vază ochi-mi triști,
Inamorați de-a ta ființă,
De cum zimbești, de cum te miști.

Când mă atingi, eu mă cutremur
Tresar la pasul tău, când treci :
De-al genei tale gingaș tremur
Atârnă viața mea pe veci.

(Te duci...)

Din valurile vremii, iubita mea, răsai
Cu brațele de marmur, cu părul lung, bălai...

Dar, vai, un chip aevea nu ești astfel de treci,
Și umbra ta se pierde în negurile reci,
De mă găsesc iar singur, cu brațele în jos,
În trista amintire a visului frumos.
Zădarnic după umbra ta dulce le întind :
Din valurile vremii nu pot să te cuprind.

(Din valurile vremii)

Ce e amorul? E un lung
Prilej pentru durere,
Căci mii de lacrimi nu-i ajung
Și tot mai multe cere.

De-un semn în treacăt dela ea
El sufletul ți-l leagă,
Încât să n'o mai poți uita
Viața ta întreagă.

Te urmărește săptămâni
Un pas făcut a lene,
O dulce strângere de mâni
Un tremurat de gene...

(Ce e amorul)

Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se sue
Era pe când nu s'a zărit,
Azi o vedem, și nu e.

Tot astfel când al nostru dor
Pieri în noapte-adâncă,
Lumina stânsului amor
Ne urmărește încă.

(La steaua... — după Gottfried Keller)

În lumea asta sânt femei
Cu ochi ce isvorăsc scântei...
Dar, oricât ele sânt de sus,
Ca tine nu-s, ca tine nu-s!

(De ce nu-mi vii)

etc. etc. etc. — Mai e oare nevoie, ca împotriva *împăroșatei* concepții călinesciene despre iubirea lui Eminescu, să fie citat brutalul document istoric? Mărturia Henrietei Eminescu: că Eminescu o iubește pe Veronica Micle, încât „numai moartea ar putea să-l desfacă” (*Scrisori către Cornelia Emilian* ed. citată 95)? Ori chiar confesiunile lui Eminescu: „... ceeace era mai adânc, mai ascuns în sufletul meu, privirea ta le-a scos la lumina zilei. Văzându-te, am știut că tu ești singura ființă în lume, care, în mod fatal, fără să vreau eu, fie ca eu să voesc, are să determineze întreaga mea viață” (O. Minar,

Cum a iubit Eminescu [1912] 66); și : „cine știe, cum știi D-ta, că n'am putut iubi nici pe mumă-mea⁵⁰⁾ mai mult decât te-am iubit"... (bulet. „Mihai Eminescu" III 1932, 11) ?

Lansată în bubuit de mehterhanele, căci — vorba d-lui A. Holban — aceasta face „ca o carte să reziste”, și condimentată și cu „notițele perverse” cari — iarăși rețeta-Holban — Doamne păzește „să nu lipsească” dacă e vorba de... *rezistența*, și trâmbitată apoi în toate vânturile de inconștienții ași ai șantagiului literar, *Viața lui Eminescu* ieșită din deșănțata logodnă de călinească meschinărie și fanfaronadă constituie chiar în sinteza, deci în esența ei, o capodoperă de falsificare a adevărului istoric. Ce mai poate fi dincolo de acest tupeu și tapaj, ce poate fi în amănuntele ei, și cari pot fi pricinile acestei monstruoase incomprehesiuni, rămâne să arătăm de aci înainte.

Leca Morariu

(Va urma)

NOTE

1) Și să se știe bine, mai ales în zilele noastre, când la atâtea parodii de „monumente Eminescu” (cele două dela București: Ateneu și Belu; cel dela Botoșani; apogeul aberației și desorientării în materie-Eminescu dela Dumbrăveni, dator t lui Oscar Späthe; frusta jucărie a lui Han dela Mănăstirea Putnei; și pretenția lui Hette dela Cernăuți) ne pripim să mai adăugăm altele (butada-Eminescu care amenință strandul Constanței), — că cele mai vrednice monumente-Eminescu și le-a creiat Eminescu însuși: unul — opera lui: celalt — viața lui, adevărată viață de *Erou*, în sensul lui Carlyle!

2) După O. Minar, *Eminescu în fața justiției*, 17. — Ne luăm noi sarcina precizărilor bibliografice, de care Gh. Călinescu se eschivează în chip atât de ieftin, motivând : „În manuscrisul original această carte avea un parter spațios, de note și trimiteri, adică un *aparatus critic*, menit să dovedească seriozitatea (sic) lucrului. Vremurile nu mai îngăduie această risipă de pagini, deaceia am păstrat numai bibliografia” (463). — Din parte-ne adăogăm că oricât de „spațios” fie subsolul notelor și trimiterilor, el încă tot nu face dovada ultimă pentru „seriozitatea lucrului”! Iar d. I. E. Toroușiu, ostenindu-se să socotească (cf. „Mihai Eminescu” 1932, 42) la cât sodom de pagini ar fi sporit călinesciana „viață” a lui Eminescu dacă... nu veniau aceste vremuri cari nu îngăduie... „seriozitatea lucrului”, ajunge la concluzia că sporul ar fi fost „cel mult $\frac{1}{2}$ coală”, deci numai 8 pagini în plus, la cele 480 pagini ale cărții!...

3) După o scrisoare a lui Eminescu, publicată în „Convorbiri literare” 1919 (396).

4) Cf. chiar mărturisirea lui Eminescu în cutare scrisoare a sa din 1874: „a Vă comunica numai în câteva şiruri câte am trecut, nu stă în putinţa inteligenţei mele cam m-nuţioase şi analitice” („Convorbiri literare” 1919, 396).

5) Cf. mărturia lui Eminescu: „În vremea din urmă am mai căpătat şi o aprindere la încheietura piciorului, care se vindecă foarte încet şi e foarte dureroasă. Astfel mă mişc abia şi totuşi trebuie să-mi caut de serviciu şi să dau şi lecţii în Institutul academic, în care înlocuiesc pe Xenopol în cursul de logică. Nici manual tipărit nu există, aşa încât chinuit de nelinişte sufletească şi durere fizică, trebuie să şi lucrez la o scriere, care cere toată liniştea şi o concentrare a cugetării, de care mai nu sunt capabil în împrejurările de faţă” („Conv. lit.” 1919, 398).

6) Cf. Slavici, *Amintiri* 111: „...şi astfel lucrurile ar fi rămas baltă. Se zicea deci atunci, şi mai zic unii chiar şi astăzi, că era o uşurinţă juvenilă să punem cu toate acestea la cale serbarea. Aceasta nu puteau şi nu pot s-o zică decât cei ce nu ştiu cum s’au petrecut lucrurile şi-l socoteau pe Eminescu poet, un visător lipsit de bun simţ practic. Adevărul e că el era om de acţiune”.

7) Dar chiar acesta e punctul crucial al chestiunii, că şi’n cea mai obscură şi ipocrită şi împătimită vreme, Eminescu nu pregetă o clipă de a fi „ca şi ridicol” (sic), de a fi în cel mai perfect ritm al profunde sale convingeri! Şi nu ne îndoim că, dimpotrivă, omul Călinescu n’ar fi riscat nici o clipă acest fel de „ridicol”...

8) Şi când străbateţi „eminescologia” lui Gh. Călinescu, să nu vă închipuiţi, Doamne păzeşte, că Eminescu n’a fost totuşi decât un biet „inept”. Ne-o repetă doar foarte răzvedit „eminescologul” printre eminescologi Călinescu: „De aci un sentiment al răspunderii, o scrupulozitate în toate acţiunile, obstinată, improductivă, care îl fac inapt pentru viaţa publică” (460—461). Deci: „un mare organizator” — „inapt pentru viaţa publică”!!! Adecă — în legea lui Gh. Călinescu — un Eminescu „născut din smeu şi din Baba Dochia” (13)...

9) Şi pe noi nu ne miră faptul că „omul” Gh. Călinescu nu poate glosa mai mult...

10) D-l Rădulescu-Pogoneanu să nu creadă că ne-a dat adecvatul românesc pentru acest „spezifischer Erdgeruch meines eigenen Gemüthes” devenit „specificul miros de pământ proaspăt al propriului meu suflet” (Răd.-Pog. 59)! La fel de patent-german e Eminescu când, cu aticistă fineţă, îşi autoze-flemizează născândul său doctorat cu „*Ins Trockensetzung meines akademischen Schöffchens*” (Răd.-Pog. 73). Dar-mi-te calambururile pe cari Eminescu le ştia croi în nemţeşe: „...eine Dependenz des Ministeriums unserer aüssern Verlegenheiten” (ibid. 70), deci: „o dependenţă a Ministerului perplexităţilor noastre externe”, cu înlocuirea *Verlegenheiten* (*perplexităţi*, nu *încurcături*, cum vrea să traducă Rădulescu-Pogoneanu 581), pentru *Angelegenheiten* (afaceri), — îşi va sarja Eminescu robia biurocratică dela Berlin; „Seit wann sie versetzt sind, bin ich entsetzt und ihre Reise macht mich laufen” — se va căina Eminescu cătră ex-şeful său dela Berlin Teodor Rosetti (ibid. 71). Şi noi îl des-

fidem pe d. Rădulescu-Pogoneanu (care, de altfel, și d-sa admite că Eminescu „scrie nemțește cu multă îndemânare, vioi și cu haz” 58) să ne convingă cu privire la nemțeasca lui Eminescu că „pe unele locuri” s’ar resimți într’însa „caracterul cam artificial al stilului omului deprins să cugete în altă limbă” (58)! Așteptăm chiar foarte hotărît precizările D-lui Rădulescu-Pogoneanu, — pentru a le dovedi retemeinicia! Nu! Chiar numai până’n epoca Berlineză, Eminescu încălecuse deabinelea și nuanța și virtualitatea limbii germane, încât d. Călinescu (a cărui germană se poticnește la fitece pas) înzădar vrea să ne insinue analfabeta d-sale explicație că plictiseala birocratică dela Agenția diplomatică română din Berlin îi era compensată lui Eminescu prin împrejurarea „că atare corespondență se făcea mai mult în nemțește și asta îi folosea ca exercițiu de stil” (242)! Nu! Pela 1874 Eminescu nu mai avea nevoie de asemenea exerciții „stilistice” germane! Eminescu corespundează în nemțește fiindcă frazele lui, chiar concepute „nemțește” și atât de primordial-nemțește croite, anevoie le-ar fi putut adecva în românește; fraze ca acestea: „wäre ich nicht aus der Kümmeltürkei gewesen” (Răd.-Pog. 69) și „so war ich auf mein Eintreten in die hochlöbliche Bottuschaner Philistergilde gar nicht erpicht” (ibid. 72), — nu trebuiau traduse! Și să nu uităm: la traducerea lui *Kritik der reinen Vernunft*, Eminescu se plânge că, nu odată, limba românească îi *îmburuienează* (Răd.-Pog. 65) distincția noțiunilor („obwohl mir die Sprache manche begriffliche Scheidung verwächst” ibid. 74)!

11) Știa deci bine „nepedagogicul” Eminescu cum se cântărește greutatea unei asemenea cărți „în alte țări”.

12) „Naiv de nepedagogicul” Eminescu își dădea seama de această fundamentală calitate a *înzestrării „dela natură”*!...

13) Școala de fete Nr. 1. din Roman.

14) Pentru această generație lipsă de cunoștințe pedagogice, Em. s’o fi consolatat altădată („Timpul” din 11 Dec. 1877) cu „teoria unui pedagog francez, că un școlar poate învăța dela profesorul său mai mult decât știe acesta însuși” cf. [M. Eminescu], *Icoane vechi și icoane nouă...* (republicate de Gh. T. Kirileanu) 1909, 7.

15) Eugeniu Vincler, *Eminescu profesor în Albumul Serbării de revedere dintre foștii elevi ai Inst. Acad. din Iași*, Buzău 1914 (Călinescu 478) *ne-a rămas inaccesibil*.

16) Vezi buletinul «Mihai Eminescu» An. II 1931, 32.

17) Adecă: Eminescu «ineptul»...

18) Și doar maistru, nu cârpaci, e mirobolantul Călinescu, maistru care nu suferă de «lipsa de talent și neîndemânarea de a lăsa să se vadă cusăturile materialului» (Călinescu 462); ba, să i-o spunem (și să i-o dovedim noi), chiar atât de maistru, încât nu numai «cusăturile», dar chiar și *materia-lul* «lucrat» de d-sa nu se mai recunoaște!

19) E vorba de anul 1874, la Iași, și cuvintează Slavici (*Amintiri* 90): «Îndeosebi pe Eminescu îl știam bine din timpul pe care l-am petrecut împreună la Viena, dar acum întâia oară steteam sub acelaș acoperiș și mâncam, cum se zice, din acelaș blid cu el, încât puteam să-l cunosc în toate amănuntele vieții lui».

20) Nu! Ci Eminescu fugе din casa lui Maiorescu fiindcă nu se putea ~~șirți po-ma-na-glu!!~~

21) Cerem scuze pentru aceste alunecări ale noastre în stilul biografiei «artistice» de nuanță G. Călinescu.

22) Deci numai *uneori*, nu *totdeauna*, d-lor eminescologi I. E. Torouțiu. C. Manolache și Leca Morariu!

23) Vezi nota 21!

24) Și-i foarte nevoie s'o „reabilităm” și pe această soră a lui Eminescu! Impotriva tendențiosului O. Minar, care (pereche a lui G. Călinescu!) vrea d. p. s'o înfățișeze ca „posacă, egoistă și chiar răutăcioasă” (O. Minar, *Cum a iubit Eminescu* [1912] 28). Reabilitarea vine — dela sine — din scrisorile Henrietei (v. Henriette și Mihail Eminescu, *Scrisori către Cornelia Emilian și fiica sa Cornelia*, Iași ed. Șaraga). Iată deci cum putea scrie (deși ea însăși mărturisește: „singura carte ce am învățat e abecedarul: Cât am învățat, atâta știu” 65; cf. și 73) Henrieta Eminescu: „Prețuesc întotdeauna inima și caracterul nobil, iar nu numai cultura. Ea pune numai mască caracterului rău, deaceia în vechime fiind mai puțină cultură, se cunoșteau oamenii îndată de au inimă. Era mai puțină falșitate decât în timpul de față. Inteligența și caracterul bun este născut cu omul, prin urmare cultura are singurul rol de a te putea exprima mai lesne” (32—33); Sau: „rog din inimă a mă înștiința de vine Mihai; îmi pare, când l-aș vedea, aș uita toate necazurile” (36); Sau: „Eu una, când am un bine dela cineva și nu-i pot răsplăti, port o sarcină absolut sau o barieră grea de trecut în inimă, fără s'o pot uita” (38). [Mă înăbușe bunăvoința de care nu sunt în stare să mă fac vrednic” — va răspunde, în exact acelaș diapazon, fratele ei Mihai — cf. Slavici, *Amintiri* 24]; Și: „Oamenii bogați n'au inimă!” (86); „Eu nu trăesc în contact, la Botoșani, cu oamenii. căci văz că nici unii nu sunt cu inimă, fiind oameni mai toți bogați și cu fumuri de boieri” (138).

25) Acelaș Maiorescu care a putut semna următoarea sfruntare: „A vorbi de mizeria materială a lui Eminescu însemnează a întrebuița o expresie nepotrivită cu individualitatea lui și pe care el cel dintâi ar fi respins-o. Cât i-a trebuit lui Eminescu ca să trăiască în accepiunea materială a cuvântului, a avut el totdeauna. Grijile existenței nu l-au cuprins niciodată în vremea puterii lui intelectuale...” (*Eminescu și poeziile lui 1889* în Critice vol. III). „Pe când Caragiale (schita *Ironie* vol. *Noțe și schițe* 1892, 21—22) ne documenta lămurit „...suferia amar de sărăcie... L-am văzut destul de adesea scrâșnind de lipsă!” — Iar cine va studia autenticitatea corespondenței Eminescu-Veronica Micle din versiunea O. Minar, să rețină faptul că atitudinea acestui Eminescu, „ocult-răutăcios” față de Maiorescu, coincide cu Eminescul cutăror scrisori din O. Minar. *Cum a iubit Eminescu* (1912) 39—40, 75—76 (cf. și 70) și din O. Minar, *Veronica Micle* 1914, 31—34, 35—36, 44—45.

26) „Să ne ridicăm... peste strimtele vederi de partid” (D. Murărașu, *Naționalismul lui Eminescu* 126) — îndrăznia să scrie, la 1879, redactorul *Tim-pului Eminescu*!

27) Și — firește!... — dimpotrivă, grandomanul Gh. Călinescu îi atribue

generozității lui Eminescu calității cu totul tot adverse: „Păreră lui (Eminescu) despre toată lumea literară înconjurătoare era detestabilă” (306)!..

28) ...fiindcă „liberalii” „îl lăsaseră pe drumuri” — crede indiscretul Călinescu, *indiscret*, pentru că, pas de pas, ține să ni se tot autoportreteze, cum o face bunăoară cu acest atât de caracteristic: „Spuma de ...ce se strânsese la gura sa”.

29) Au de *patrie*, *virtute*, nu vorbește liberalul.

De ai crede că viața-i e curată ca cristalul? (*Scrisoarea a III-a*).

30) „Roșu” e pentru Eminescu aproape congruent cu „liberal”; cf. d. p.: „Nu fără durere am citit cele cinci enciclice ale d-lui C. A. Rosetti, șeful partidului roșu din România” artic. *Partidul roșu* vol. *Articole politice* 1910. 93.

31) Ca d. p. Gh. Călinescu!

32) Articol reprodus în vol. *Dreptate*.

33) „Cartea mea” — răspunde interviewatul (hm!...) Călinescu — este „expusă după o metodă proprie”? Vorba lui Caragiale: curat „proprie”!...

34) Caragiale!

35) Să nu uităm cum ni le-a ținut colcățul eminescian:

Ah atunci ți se pare

Că pe cap îți cade cerul:

Unde vei găsi cuvântul

Ce exprimă adevărul?

(*Criticilor mei*).

36) Deși filologul (!) Călinescu ne-ar putea — bag-seamă — convinge (cf. discuția d-sale cu d-l C. Manolache asupra semanticei lui *inept*!) de benigritatea semaseologică a cuvântului „ordinar”, totuși e bine să reținem cazul că pentru aulicul, indicibilul, euforicul, citadinicul Călinescu „imbecilitatea rustică”. (Călinescu 330) încetează acolo unde intervine biuroul de abanos cu fotoliul de velur, și exact acolo unde — încetează și *Omenia*!...

37) Pe care, în realitate, ignorantul Călinescu îl cunoaște atât de puțin încât (cf. tabela IV cu *Ion Creangă și bojdeuca sa dela Călinescu*) continuă să reediteze unul din cele mai...bivolare și mai viciate chipuri ale lui Creangă (cf. Leca Morariu, *Drumuri moldovene* 114)!

38) Deci trup „impăroșat”, fiindcă a avut imprudența de a se culca pe pământ și’n fân..., nu epidermă ideal-depilată, de biograf subțire, dormind în alcovuri...

39) ???

40) Deci: „nuci cu pâine sau mere, ca un mistreț” — nu icre și stridii ca... un biograf al lui Eminescu dela... Capșa...

41) Acesta, cel puțin, mărturisește verde („România literară” 1932 Nr. 14) cu privire la metoda „proprie” a lui Gh. Călinescu: „Va fi sacrificat d-sa unele probleme de mică istorie literară sau simplu anecdotică (nu știu și nu am căderea să o afirm)”. Dar totuși (!), chiar așa, 1/2 competent cum se simte, M. Sebastian ține să ne asigure că Gh. Călinescu ne-a prezentat „imaginea curată a poetului”. Deși... — adaogă Sebastianul semi-eminescolog: „D-sa (=Călinescu) n’a vrut să facă o operă de erudiție. Ea ar fi cerut ani mulți de studiu

[hm!!!] și nici n'ar fi dus prea departe": opera erudită „trebuie lăsată în seama oamenilor harnici și meticuloși, de felul d-lui Ibrăileanu, care în absența talentului (deci iar: „ta-len-tul"!) și a inspirației (despre mascarii literaturii noastre, a căror piele groasă aspiră întoarcerea în noroi!) pot ignora ansamblul, spre a se inspira de un detaliu". Iar ilustrul Gh. Călinescu, nefiind atât de netalentat ca... Ibrăileanu..., ne asigură („România literară" 1932 Nr. 8) — cu o foarte „talentată" logică: „Am făcut dar — am vrut [am vrut...] propriu zis să fac o carte de știință, și ca atare suport orice discuție de informație și de metodă asupra ei". Așadar, d-le M. Sebastian, totuși, o operă oarecum de erudiție, să zicem: de o erudiție „talentată"...

42) La fel de sincer... și de competent... și de concludent ca și bravul Mihai Sebastian, dela „România literară" [*România* „literară" dintre Covaci și Băneasa!], căci se întreabă și chiar răspunde, prompt și liliac, acest Octav Șuluțiu („Viața literară" 1932 Nr. 138): „Afirmațiunile arătate de autor, corespund realității? Sunt verificate de documente? Suntem siguri că da. Din scurta-ne cunoaștere a mărturiilor contemporane despre Eminescu, din lectura lui I. Slavici, Al. Vlahuță, Caragiale, Ștefanelli, ale căror lucrări le-am avut sub ochi, nimic [sic!!!!] nu vine să contrazică biografia lui Călinescu". Incât concluzia acestei... *scurte cunoașteri* va fi: „așa cum îl vede G. Călinescu" pe „Mihail (=M.hai!) Eminescu" „îl vede just"; ba, mai mult, G. Călinescu ne-a dat „cel mai demn prinos aceluia care îl merită, lui Mihai Eminescu"!

43) Confrate în competență și'n concludență cu Sebastianul și Șuluțiul adineori-citadelor brevete de eminescologie, căci mărturisește, cu admirabilă candoare, și acest Al. Dima („Datina" 1932, 65—66): „ni s'ar cere însă o știință *eminescologică* pe care... mărturisim sincer că n'o avem"; Și — firește, și totuși, tot acest Al. Dima, va trâmbița: „Cartea d-lui Călinescu a însemnat evenimentul literar al anului"!!!

44) Cf. Dr. Elie Dăianu, *Eminescu în Blaj*, 1914, 16—17 și Leca Morariu, *Eminescu I...* 1932, 21—22.

45) Deaceia l-am și văzut pe revizorul școlar Eminescu ruminând „în clătinarea brișei amorurile sale inestinguibile pentru Veronica sau oricare altă femeie" (281) !...

46) Ca d p. cea din mptul. academic 2290 f. 17—18, pe care (cu concursul lui Gh. Bogdan-Duică) noi vom avea curajul s'o publicăm integral, pentru a produce dovada sănătoasei virilități a celui ce era să devină un atât de amplu și profund poet al *Iubirii*.

47) Care i-a putut atribui lui Eminescu o parodie de sentiment al iubirii ca aceasata: „El (Eminescu) nu vedea în femeia iubită decât copia imperfectă a unui prototip nerealizabil. Il iubia întâmplătoarea copie sau îl părăsia, tot copie rămânea, și el cu melancolie impersonală (sic) își lua refugiul într'o lume mai potrivită cu el, în lumea cugetării și a poeziei" (*Eminescu și poeziile lui*). Noi, dimpotrivă, știm (cf. Leca Morariu, *Subiectivismul lui Eminescu* în „Glasul Bucavinei" An. VI 1923 Nr. 1196) că Eminescu a fost „un om care săvârșia din plin, cu toată inima și cu toată pasiunea tot ceea ce făcea" (D. Caracostea, *Personalitatea lui Eminescu* 1926, 66) și „numai interpretări diletante, ca bună-

oară acea a d-lui S. Pușcariu, se pot opri la imaginea iubita — o păpușe". (Caracostea ibid. 45). E vorba de artic. d-lui S. Pușcariu, *Recitind pe Eminescu* în „Junimea Moldovei de Nord", Botoșani Nr. festiv din 28/15 Iunie 1919.

48) Dupăce estetica integrală a lui M. Dragomirescu a descoperit că Eminescu, atât de cântăreț al naturii, „în realitate, ca om, *nu era* un iubitor al naturii" (cf. Leca Morariu, *Eminescu* I 1932, 18), mai lipsia doar atât, ca „talentatul" Gh. Călinescu să ne reveleze că Eminescu, cântăreț al iubirii, ca om n'a fost decât „de o insatisfacțiune erotică, obișnuită la indivizii comuni"...

49) = în cânturile mele.

50) Ne-a spus Slavici (*Amintiri* 16) : „Niciodată nu l-am văzut plângând și nu cred că era în stare să plângă, iar cu înduioșare numai despre muma lui l-am auzit vorbind".

A. Chibici-Rêvneanu către Ioan Slavici

Scrisoare din anul 1886.

București, 30 April/ 12 Mai 1886

IUBITE SLAVICI,

Sincerile mele felicitări, că ai fost achitat în plicticosul proces de presă, care s'a stins la Sibiu spre a se renaște la Cluj și în sfârșit a se curma în favoarea D-tale înaintea unui juriu ca cel în cestiune. Mare minune că ai scăpat !¹.

Cu această ocasiune îți aduc urările mele pentru căsătoria D-tale cu D-ra Tănăsescu²; îți dorese să petreci mulți ani fericiți cu soția D-tale³.

D-l Maiorescu s'a întors din călătorie și se află bine dimpreună cu toată familia⁴. D-na Kremnitz⁵ asemenea se află bine; Bebi⁶ s'a făcut deja mare și învață de-ți e mai mare drag, iar frațele său Emanoil contemplează lumea în liniște și numai din când în când pune casa în mișcare.

Eu mă țin tot de căile ferate, căci n'am de ce alta să mă apuc! Eminache⁷ a fost de paști în București, dar nu-i merge prea bine cu sănătatea; l-a apucat un fel de nepăsare, de cheltuiește fără nici o mustrare de cuget banii ce i se încredințează ca garanție pentru cărțile împrumutate de la bibliotecă, și când'-i poftit un-

deva la masă, se descaltă ca și când ar fi la dânsul acasă ; cu un cuvânt 'i merge rău.

Seratele literare n'au început încă, dar cred că încurând vor începe la d-l Negruzzi.

Al D-tale devotat prieten

A. CHIBICI RĂVNEANU

N O T E

I

¹ E vorba de al doilea proces (din trei). Procesul s'a judecat la Cluj la curtea cu jurați. formată de Unguri. Motivul : într'un articol din «Tribuna» I. Slavici arătase că guvernele ce s'au perindat în Ungaria au condus așa de rău treburile statului, încât Românii, după 10 ani, nu știu de un rege al Ungariei, ci numai de împăratul Austriei. Acuzatul însă fu achitat (v. I. Slavici *Inchisorile mele*, pg. 43 și 222—223).

² Soția lui Ioan Slavici, Doamna *Eleonora Slavici*, născută în Ploiești. Este fiica lui *Grigore Tănăsescu* sub prefect în Ilfov, fiul lui *Atanase Hagiescu*, președinte de tribunal la Râmnicu Vâlcii. Soția sa (a lui Atanasie Hagiescu) este născută *Teodora Băluță Băicoianu*, de origină Craioveană.

³ Eleonora Tănăsescu a urmat Școala Normală (Azilul Elena Doamna) din București. La terminarea școlii a devenit institutoare chiar la Azil (Școala de Aplicație) apoi la Sibiu, la Școala Societății Femeilor Române (1884). Aci la Sibiu, Slavici care conducea «Tribuna» a revăzut-o, căci o cunoștea din București, unde fusese profesor la Azil, și se căsătorește cu ea. Din această căsătorie s'au născut 6 copii (2 băieți și 4 fete).

⁴ Probabil călătoria după a doua căsătorie a lui *Titu Maiorescu* (cfr. scrisoarea lui din 10 Sept. 1887 către *Iacob C. Negruzzi* în vol. I-ii din St. D. L. 20—21).

⁵ Mite Kremnitz.

⁶ Băiatul doamnei *Mite Kremnitz* (cfr. scrisoarea *Mitei Kremnitz* către *Iacob C. Negruzzi* din 14/26 Iunie 1881 în vol. I-ii St. D. L. 425).

⁷ Eminescu.

I. E. Torouțiu

Abonamentul se achită anticipativ !

Colo (?) către Ioan Slavici

Scrisoare din anul 1884.

București în 16/28 Apr. 1884

Str. Grivița 34

IUBITE IOANE,

M'am întors în București de Vineri seara, împreună cu Manliu¹ și cu familia sa, care fusese pe serbători la Brașov, precum vei fi știind.

Dar nu ca să-Ți arăt această știre, viu a-Ți scrie, ci pentru ca să-Ți comunic un cuvânt care poate să Te intereseze mai mult de cât o sută. — Și iată acel cuvânt :

După ce ai plecat Tu la Sibiu, întorcându-ne dela gară cu Diamandi² în trăsură, el s'a oprit să vorbească cu Frâncu^{2 b}, care pleca spre Predeal cu trăsură, cu nevastă-sa. Pe când au început ei să vorbească, eu am vorbit câteva cuvinte cu nevasta lui Frâncu, și întorcându-ne cam pe la finele conversației lor, auzim din gura lui Frâncu cuvântul important pe care cred a Ți-l comunica și anume, că «Rusetache³ a zis că-i pare rău că a pierdut pe Diamandi», e bine înțeles că el este în grupul sibian.

Ți comunic acest cuvânt, că mi-a părut că el adeverește aserțiunea Ta, ce ai făcut când am aflat că Frâncu vine la Gazetă⁴.

Tu vei înțelege pe deplin și poate și mai mult decât mine.

De pe aici nimic nou afară ce cetești în gazete. Atât doar că Eminescu a plecat cu Chibici⁵ la Iași în Sâmbăta paștilor; pe Chibici nu l-am văzut încă. Înainte de plecare Eminescu într'o seară ar fi fost la un birt, la care ar fi fost și fostul Director de poliție Dănescu, și i-ar fi dat băutură, încât omul ar fi fost mai rău, a doua zi. Dacă nu vom fi cu mai multă grijă, este posibil ca cei ce vor să ruineze pe Eminescu, să-și ajungă scopul ! —

Te salut al Tău amic

COLO

Izvoare : Autografe Ioan Slavici.

Arhiva Familiei.

NOTE

¹ Ioan Manliu, * 1841 în com. Tofelde-Transilvania. Și-a făcut studiile liceale în Trans., iar cele univ. la Univ. din București. Profesor la școala centrală de fete din capitală, I. Manliu a scris: *Gramatica română, Etimologia* (1870—74). *Stil și compozițiuni* (1880). *Curs elementar de literatură* (1884). *Sintaxa* (1887). *Poetica română* (1890). *Crestomatia română* (1891). *Antologia română* (1891). *Gramatica istorică și comparativă a limbei române* (1894). *Exercițiul de compozițiuni* (1895). *Povășuitoare pentru predarea în clasele primare* (1896), etc., etc. Gh. Adamescu omite să-l treacă în a sa Bibliografie.

² *Diamandi Manole*, negustor din Brașov, născut 1833 († 1890), membru al eforiei școlare centrale române din Brașov; a creat un fond pentru ajutorarea școalelor sărace, iar în 1877/8 a luat inițiativa unei colecte în Ardeal pentru răniții războiului Independenței (cfr. enciclopedia Minerva, 647). — Diamandi Manole apare ca prim-semnatar în actul de angajament al lui Ioan Slavici la Tribuna (v. în acest vol. «Tribuna» și Ioan Slavici). Intre autografele Ioan Slavici, care, în ce privește activitatea lui Slavici în Ardeal, vor intra într'unul din viitoarele volume ale St. D. L., se găsesc numeroase scrisori de-ale lui Diamandi Manole. Se pare că rolul său a fost mult mai însemnat decum i-l cunoaștem noi. Ion C. Brătianu avea mare încredere în Diamandi Manole; îi încredinșase adesea mari furnituri de stofe pentru armată, ajutând și pe această cale elementul românesc transilvănean în înverșunata luptă cu maghiarii. Protivnic hotărât al politicii de pasivitate, Ioan C. Brătianu, împotriva tendințelor Mocșionștilor, oportuniști, de origină macedoneană, ridicăți la rangul de magnați, — marele bărbat de stat român împingea pe Românii transilvăneni spre activism.

² b Probabil Teofil Frâncu, scriitor român, a publicat în colaborație cu G. Candrea, *Rotacismul la Moși și Istrieni* București 1886. *Românii din munții apusei (Moșii)*, 1888. În ale sale *Preumblări în București* vorbește despre Eminescu, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 185 din 14/27 April 1902.

³ C. A. Rosetti.

⁴ Cfr. nota 2 b.

⁵ A. Chibici-Răvneanu, prietenul lui Eminescu și însoțitorul poetului în călătoria sa din Italia, după ieșirea din sanatoriu Döbling (cfr. Titu Maiorescu în scrisoarea din *Conv. Lit.* Mai-Iunie 1932).

I. E. Torouțiu

A apărut:

D. MURĂRAȘU

Naționalismul lui Eminescu

BUCUREȘTI EDITURA «BUCOVINA» — I. E. TOROUȚIU (1932)

STATUEA LUI EMINESCU la Iași

S'a spus de multe ori că Eminescu n'are nevoie de statuie, întrucât aceasta ar consta în însăși opera lui, veșnic vie și omniprezentă pe pământul țării Românești.

I. Schmidt-Faur

Statuia lui Eminescu dela Iași

Este un mod de a vorbi, atunci când omagiile se socotesc de prisos și mai ales greu de înfăptuit. Deci numai un mod de a vorbi.

O statuie pe lângă valoarea artistică și cea reprezentativă însă, îmbracă, pentru cetățeanul însufletit de cultul oamenilor mari, aspectul icoanelor sfinte pentru credincioșii pioși.

Nu cred că în casa omului, care și-a iubit cu recunoștință părinții, să nu atârne undeva, la loc cuvenit, imaginile celor cari

Aceeași statuie din profil.

i-au dat viața și l-au însufletit cu sentimentul iubirii. În fața lor simte, oricine, măcar din când în când, legătura cu sentimentul recunoștinței, dacă este capabil de această virtute. În fața lor amintirea are tresăriri care-l sustrag dela cele fugtive, către

cele eterne și omul simțitor vede în ele chemările vieții sale. Aceasta a înțeles-o străinătatea, iar marile capitale cinstesc în pietile lor pe gânditorii cari le-au ilustrat.

Dar o statue mai are și altă semnificație. Pe lângă imagi-

Poezia

nea plastică și aducătoare de amintiri, o statue poate fi și un simbol. În umbra ei rătăciții se reculeg, iar ucenicii gândirii se inițiază...

Vorbim despre statuile cari reprezintă în ele și altceva decât numai un om, sau o simplă faptă.

Statuea lui Eminescu este dintre acestea. Vor trece ani și veacuri peste poporul românesc și va veni o vreme târzie când, în fața unora din mul'ele statui azi înălțate pe pământul lui cu febrilitatea de moment, generațiile vor sta cu întrebarea pe

Cugetarea

buze privindu-le : „Ce-au adus aceștia în patrimoniul cultural al țării ?”.

România abundă în asemenea monumente, iar capitala țării prin excelență. București-ul are destule bronzuri și marmore, care cândva nu vor mai reprezenta decât o valoare de pondere.

Incontestabil sunt mulți oameni politici, astfel immortalizați, cari își vor purta îndelungă vreme cu vrednicie simbolul lor reprezentativ. Voevozii în primul loc. În jurul lor roese încă marile amintiri și fiorii recunoștinței binemeritate.

Poezia

Dacă în Elada antică ciracii politici ar fi înălțat, nu știu când, o marmură fidiastică marelui X politic de pe atunci, care ar fi tăiat nu știu ce stradă, sau ar fi pomenit cutare frază în Agora, generațiile de azi privind-o și-ar aminti desigur cu emoție doar de... Phidias.

Dacă acea marmoră ar reprezenta însă pe un Pythagora ori pe un Homer, oh, desigur, însuși Phydias ar dispărea, acoperit de mării gânditori.

O nație valorează cât oamenii mari pe care i-a produs. Istoria ei este istoria lor. Din Elada atât ne-a rămas valabil și atât va rămâne până'n veac. Mai știe cineva ceva de politicianii acelor vremuri, mărunți și pasageri ?

Eminescu în bronz ar reprezenta și în anul mântuirii 1932 pe creatorul superioarei poezii românești, și totuși până mai erinu avea încă în această țară o statuie monumentală. Avea, ce e drept, bronzulețe și figurine. Unele mai bune, altele din contră.

Iașul (tot Iașul) s'a învrednicit de curând cu un astfel de monument, ridicat în tăcere și tribulațiune.

Cobori în jos luceafăr blând.

Micul ateneu Păcurari din Iași, de sub însuflețita și jertfelnică activitate a preotului Em. Vasiloschi, la chemarea celui care subscrisese aceste rânduri, a pornit la îndeplinire.

Patru ani de osârdie, necruțată de jicniri și îndoieli, au isbuit să strângă fondurile necesare.

Un comitet de gânditori, artiști și oameni de bine, în frunte cu marele închinător al lui Eminescu, care este Mihai Sadoveanu, a veghiat la izbândă.

S'a strâns peste un milion și jumătate, după care s'au ținut trei concursuri, cel din urmă fiind hotărâtor. Comitetul de apreciere a machetelor, alcătuit din artiști și cunoscători, în

frunte cu marele prozator moldovean, s'a oprit din cele 5—6 ce i s'au prezentat, la cea care reprezintă în modul cel mai fericit posibil, personalitatea poetului.

Și statuea s'a înălțat în fața noii aripi — azi în construcție a Universității ieșene, datorită unui talentat, și deaceea modest sculptor Schmidt-Faur. Sunt linii simple, neînflorite, lapidare. Eminescu stă în picioare, drept, învăluit „în manta singurătății”, ca un luceafăr pământesc. Chipul lui poartă surâsul rece

Doina

al îngăduinței pentru cele trecătoare, iar privirile lui se ațintesc dincolo, undeva unde va fi plutind și acuma sufletul lui „namuritor și rece”.

Firește, cârțile care nu știu a vedea, dar știu a roade, au ronțăit și la temelia acestei întruchipări. Dar până le vor crește și ochii, dinții lor se vor toci definitiv...

Până atunci Eminescu a căpătat cea dintâi statuie monumentală în țară, care își așteaptă în curând prăznuirea desvelirii oficiale.

C. Manolache

ABONAMENTUL!

MULTE ȘI MĂRUNTE

G. REINBECK. — In revista de față (An. I, 1, p. 27) și în T. V Ștefanelli (Amintiri, p. 38/9) se pomenește cartea lui Reinbeck, de pe care, la 1865 Eminescu studia mitologia.

Exemplarul văzut de mine are titlul *Mythologie für Nichtstudierende*, von G. Reinbeck, Professor an der deutschen Hauptschule zu St. Petersburg Wien, 1817. Im Verlage der Franz Härter'schen Buchhandlung. Și era volumul al treilea dintr-o *Bildungsbibliothek für Nichtstudierende*, editată de C. P. Funke.

Cartea începe astfel:

„*Mythologie* ist die Sammlung der sinnlichen Vorstellungen eines Volkes über die Entstehung der Welt, über Daseyn und Leben, über die Natur und ihre Wirkungen, und den fabelhaften Sagen der Vorzeit, ehe noch schriftliche Aufzeichnung der Begebenheiten, also eigentliche Geschichte, Statt fand. — In dieser Bedeutung hat jedes Volk seine Mythologie; kein Volk hat die seine aber sinnreicher und herrlicher ausgebildet, als jenes unter dem glücklichen griechischen Himmel, indem sich der zarteste Sinn für Schönheit mit der üppigsten Einbildungskraft und mit einem seltenen Scharfsinn vereinte, mehr das Wort des Gefühls als der kalten Vernunft“.

Rânduri puține accentuând însă fantasia grecească, sentimentul grecesc, poesia mitologiei lor.

„Den Griechen erschien alles unter Gestalt, uns das meiste gestaltlos“.

Fraza aceasta era un îndemn spre căutarea incorporărilor mitice grecești, în opoziție cu abstracția modernă.

Un astfel de îndemn va fi fost, la Reinbeck, și împărțirea miturilor în istorice (tradiții), raționale (despre obiecte fizice, morale, astronomice), poetice (de fantazie și spirit), artistice (cântate de poeți, pictate și sculptate).

„Ohne Kenntniss dieser Mythen kann man nun weder die Dichter noch die Kunstwerke der Alten verstehen und selbst nicht der Neuern, da diese in der Kunst ganz die Sprache, Denkart und Darstellung jenes mythischen Zeitalters beybehalten haben“.

Pentru a înțelege pe poeți, fie vechi, fie noi, mitologia greco-romană era, deci, necesară omului cult. Mitologia lui Reinbeck, era, așadar, o cheie de înțelegere a poeziei universale.

T. V. Ștefanelli și-aduce aminte că pe Eminescu, studiul acestei cărți, de Reinbeck, l-a atras pentru că voia să aibă cunoștințe „temeinice”.

Astăzi Reinbeck nu ni se mai pare așa de temeinic. Dar cartea lui este bogată: Indicele zeilor discutați ori numai amintiți (p. 205 — 216) umple, pe câte două coloane, 11 pagini! Povestirea este sobră, lesnicioasă, chiar nuanțată; și de mai multe ori chiar destul de atrăgătoare (de ex. cea despre Amor și Psyche despre care Eminescu va vorbi mai târziu).

Se știe că la început Eminescu a întrebuințat bucuros termeni greco-mitici. Se prea poate că în memoria sa vivace ei să se fi scurs din paginile de octav mic ale dascălului din Petersburg — G. Reinbeck.

Până la Cezara, însă, Eminescu a citit de sigur și alte texte mitologice.

IMINOVICI. — Pentru cei ce caută în Eminovici turcisme și polonisme iată că între elevii școlii românești din Blaj se afla la 1757, un elev Vasile Iminovici (din Blaj); iar la 1763 un Iosif Iminovics (*Revis'a Arhivelor* Nr. 5, pg. 416 și 421). Tot Turci și Poloni din Ardeal??!

Gh. Bogdan-E

PENTRU M. PASCALI. — În broșura d-lui Ed. I. Găvănescu, *Ioan Popovici-Desseanu, Viața și activitatea sa*, Arad 1932, câteva note despre trecerea lui Mihail Pascali prin Arad în August 1868, când „în trupa lui Pascali... se găsea ca sufleur și M. Eminescu”. Între piesele reprezentate la Arad e (la 11 August 1868) și *Mihai Viteazul după bătălia dela Călugăreni* al lui D. Bolidineanu. Ni se reproduce, după o fotografie oferită de Pascali lui I. Popovici-Desseanu, un portret și o autogramă a lui Pascali.

GLOSSA LUI EMINESCU (IMPOTRIVA LUI „TUDOR” WEINBAUM-VIANU). — Reținem din articolul *Pe marginea „Glossei” lui Eminescu*, semnat de C. V. Gerota în „Convorbiri literare” 1932, 226—227, concluzia: „Nu este în Glossa filosofie budistă cum am citit în unele manuale școlare, căci lipsește ideea *Nirvanei*; nu este nici de origină creștină această abnegație, căci lipsește umilinta creștină, ci este stoicismul curat. Însă această filosofie stoică a cunoscut-o nu dela filozoful Zeller cum susține d-l Vianu, ci deadreptul dela Schopenhauer, care interpretează *sui generis* pe stoici și care era, cel puțin dogmatic, maestrul lui Eminescu”.

LINDE A MURIT VERONICA MICLE. — În articolul *Pentru istoriografia vieții lui Eminescu și a Veronicăi Micle* („Adeverul literar și artistic” An. III 1922 Nr. 100), Corneliu Botez pretinde că „deși Veronica Micle a fost înmormântată la Văratec, decesul ei a avut loc la mănăstirea Neamț, ceea ce e bine să se știe de istoriografii ei și confirmă cele spuse de mine în volumul *Omagiu lui Eminescu*”. Cum însă C. Botez ne-a dat în chiar amintitul *Omagiu lui*

Eminescu 1909 și alte informații nu prea riguros controlate, ba chiar false, și cum iarăși și această afirmație a lui C. Botez, despre moartea Veronice la Neamț, nu poate răsturna cele relatate de O. Minar în *Veronica Miclă* 1914, 99—100, — ni se impune toată rezerva față de pretinsa rectificare a lui C. Botez.

EMINESCU ȘI CLASICISMUL ANTIC. — Recentele cercetări, aproape simultane, despre Eminescu și clasicismul antic, datorite unor conștiințe științifice ca Nicolăe Sulică din fundul Târgului-Mureș și ca sprintenul D. Murărașu *Eminescu și clasicismul greco-latin, Câteva noi contribuții în „Făt-frumos”* VII 1932, 115—141, ne apropie tot mai mult de impresia că atingerile lui Eminescu cu anticitatea clasică n'au fost numai incidentale și obișnuite pentru oricine străbate programul liceului clasic, ci chiar căutate și râvnite. Ba la Sulică (*Eminescu și clasicismul latin în Anuarul Liceului de băieți „Al. Papiu-Ilarian” din Târgul-Mureș 1930—31*, pag. 21—56) avansăm chiar până la superlativul: „Toate aceste admirabile imagini dovedesc că Eminescu era complect familiarizat cu istoria antică a artelor plastice și desvelesc o nouă latură a profundeii culturi a poetului și un nou aspect de înrăurire clasică asupra lui Eminescu” (38). Și tot temeinic... „provincial” Sulică ne bucură cu perspectiva: „S'ar putea fixa și alte paralelisme între Eminescu și Propertius, ca și între ceilalți clasici latini, ceea ce voi face într-o monografie specială” (53).

Problema, ajunsă pân'la acest ipostaz, merită să fie reluată pe de-a întregul, punându-se la contribuție toate informațiile, deci și cele semnalate de noi în revista „Făt-frumos” IV 1929, 130 (articolul *Eminescu și învățământul clasic*) și n'acest buletin „Mihai Eminescu” II 1931, 56 Notă,—precum și orce altfel de știri răzlețe¹) ca d. p.: „Poetul (= Eminescu) mă sfătuiește să traduc în ver-

¹ Atenție — firește — și pentru *postila* lui C. Tagliavini din „Studii rumeni” I—II 1927, 112—114, că'n versurile

Cu murmurele lor blânde, un izvor de *horum-harum*

Câștigând cu clipeceală *nervum rerum gerendarum*

— e un reflex al epigramei *Zeichen der Zeit* de Goethe:

Hör' auf die Worte *harum-horum*:

Ex tenui Spes Seculorum.

Willst du die *harum horum* kennen,

Jetzt werden sie sich selber nennen.

Într-o variantă, închinată lui Chibici-Răvneanu, Eminescu ne-a mai dat și versurile:

Cu măsurile ei blânde

Cu isonul: *harum, horum*,

Ne primia în a ei brațe

Alma mater philistorum.

Cu măsura, cu isonul

Cuius, huius, harum, horum,

Ne primia în a ei brațe,

Alma mater philistorum (Sulică 30).

suri *Cei șapte dela Teba* și laudă seninătatea și măreția tragediilor clasice" Vla-huță în artic. *Amintiri despre Eminescu*, rev. „Luceafărul” 1909, 291.

Și — epilog — o mică morală a fabulei: Pe viitor mai multă considerație din partea capitalei pentru aportul eminescologiei provinciale! Ca să nu ajungem în situația d-lui Ch. Drouhet, care, — om de bună credință, încrezându-se în superficialitatea cutărui Al. Graur (din „Viața Românească” Nr. 2, 1931). Improvizat în recenzent al masivului N. Sulică, — a ajuns să descopere ceea ce înainte de d-sa descoperise C. I. Balmuș (v. „Viața Românească” 1928, Nr. 5—6): afinitatea dintre *Mai am un singur dor* și o elegie a lui Propertius.

ASTRONOMIA LUI EMINESCU ȘI A ALTORA! — Ca material corolar, comentarul pe care ni-l servește d-l Romulus Seșanu (în foiletonul *Astronomia în poezia lui Eminescu*, ziarul „Universul”¹⁾) poate fi chiar util. Decât un lucru să-l știe în sfârșit și d-l Seșanu: legea astrofizică, cuprinsă în versurile

Icoana stelei ce-a murit
Incet pe cer se sue.
Era pe când nu s'a zărit:
Azi o vedem și nu e —

e de data aceasta a lui Gottfried Keller (1819—1890), poezia *La stcaua fiind*, ca substrat al fondului, perfect, identică cu originalul german

SIEHST DU DEN STERN

Siehst du den Stern im fernsten Blau.
Der flimmernd fast erbleicht?
Sein Licht braucht eine Ewigkeit.
Bis es dein Aug' erreicht!

Vielleicht vor tausend Jahren schön
Zu Asche stob der Stern;
Und doch steht dort sein milder Schein
Noch immer still und fern.

Dein Wesen solchen Scheines gleicht.
Der ist und doch nicht ist,
O Lieb', dein anmutvolles Sein,
Wenn du gestorben bist!

Și, să ne fie îngăduit a interveni și cu alte precizări. Surprinzătoare, la scrupulosul I. Scurtu (*Mihail Eminescus Leben und Prosaschriften* în al 10-lea Anuar al lui G. Weigand, 1904), e deci eronata afirmație că „nur die letzte Strophe ist von E. ursprünglich verfasst” (314)! Mai puțin surprinzătoare, s'au

1) Din Ianuarie 1932, ni se pare (nu pot preciza).

brodat apoi celelalte erezii pe seama acestei capodopere a lui Eminescu — reminiscență din G. Keller, din partea monopolizatorilor didacticismului oficial M. Dragomirescu și Gh. Adamescu (d. p. în *Manualul de limba română pentru clasa VII* ed. III 1919, 336): „Deși tradusă cuvânt cu cuvânt (sic) în primele două strofe (sic) după poetul german Gottfried Keller, și deși având de fundament ideea însăși a acestui poet, această poezie, prin desvoltarea ideii din strofa a III, și mai cu seamă prin schimbările (???) din strofa IV (?), ridică poezia aceasta...”

Că totuși *La steaua* lui Eminescu, ridicată atât de sus peste originalul nemțesc, — prin transpunerea ei pe un mult mai larg plan cosmic (dela strămtul „du” = *tu*, avansăm până la cutare stea pe care „o vedem” noi, de oricând și de oriunde), prin vibranta ei personificare („icoana stelei *ce-a murit*”...), prin atât de marmoreana concizie a verbului (ce departe suntem de poliloghia: „im fernsten Blau”; „der flimmernd fast erbleicht”; „sein milder Schein”, „O Lieb, dein anmutvolles, Sein”; — ce impropriu e pentru *stea* acel *Blau* al cerului senin, din plină zi; — ce impropriu e și împerecherea, aproape contradictorie, *flimmernd* și *still*; — ce acrobatică e sintaxa „Dem Wesen solchen Scheines gleicht, Der ist und doch nicht ist”...; — ce rigid-filosofală e pentru determinarea ierurii, „dein anmutvolles Sein” etc. etc.) și prin cea mai sugestionantă sonoritate (pe care o putem savura și conștient, după rețeta mairstrului G. Ibrăileanu, *Eminescu — Note asupra versului*), — e o nouă creație, patent-eminesciană, și un exemplar rar în literatura universală, e altă chestiune. Chestiune care — cu toate acestea — nu-i dă d-lui Adamescu dreptul ca, în prea mult trâmăița sa ediție „comentată” (sic) a poeziilor lui Eminescu²⁾ să negligeze precizarea după *Gottfried Keller*, și să ajungă a-i mai încurca și pe alți Seșieni...

Leca Morariu

2) Mihail (sic) Eminescu, *Poezii*, cu introducere, biografie, notițe și glosar de Gh. Adamescu. Tipăritura a IV-a, Editura „Cartea românească” (1932).

A APĂRUT

LECA MORARIU
E M I N E S C U

NOTE PENTRU O MONOGRAFIE,
FASCICOLUL I: CAP. VI
COPILĂRIA LUI EMINESCU
ȘI CAP. VII EMINESCU ELEV;

CU 12 ILUSTRAȚIUNI, SUCEAVA 1932. — PREȚUL LEI 20

POȘTA REDACȚIEI

D-lui C. M. Iași. — Oricum face să cercetezi ce e cu acea *Sermană Morellă* „nuvelă de Edgar Poe, tradusă de Veronica Micle”, pentru care O. Minar (*Cum a iubit Eminescu* [1912]164) ne mai servește informația: „Această nuvelă s'a publicat și în *Curierul de Iași* din 8 Octombrie 1876 în traducerea făcută de Eminescu, căci traducerea Veronicăi a fost aruncată în foc de poet, vezi scrisorile”.

COLECȚII COMPLETE DIN

BULETINUL

MIHAI EMINESCU

ANUL I 1930 ȘI ANUL II 1931

a 150 lei

OFERĂ ADMINISTRAȚIA BULETINULUI
CERNĂUȚI, STR. ARH. EUSEBIU POPOVICI Nr. 4

